

*Ocalić
od zapomnienia...*

PATRONI TARNOWSKICH ULIC

TOM 2: O – Ź

Barbara Sawczyk, Maria Sąsiadowicz, Ewa Stańczyk

*Ocalić
od zapomnienia...*

PATRONI TARNOWSKICH ULIC

TOM 2: O – Ź

WYDANO PRZY POMOCY FINANSOWEJ MINISTERSTWA KULTURY

*Miejska Biblioteka Publiczna
im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie*

Tarnów 2004

Wydawca:

Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego

ul. Krakowska 4, 33-100 Tarnów

www.biblioteka.tarman.pl

e-mail: mbp@biblioteka.tarman.pl

Redakcja i opracowanie graficzne:

Barbara Sawczyk

Projekt okładki:

Maria Bystrowska

Wydanie I

ISBN 83-915445-6-7

Druk:

Zakłady Graficzne „DRUKARZ” Sp. z o.o.

ul. Brodzińskiego 1, 33-100 Tarnów

tel. 621-22-46

e-mail: drukarcz_gosia@solutions.net.pl

WSTĘP

Kontynuując wydawnictwo Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie pt.: „Ocalić od zapomnienia... Patroni tarnowskich ulic” oddajemy dzisiaj do rąk Czytelników drugi tom tej publikacji. Zawiera on biogramy patronów naszych ulic w układzie alfabetycznym od litery „O” do „Ż”, w sumie opisuje czterdzieści postaci. Są to osoby i rody na trwale wpisane w pejzaż Tarnowa, przez wieki piszące dzieje tego miasta, kształtujące jego oblicze i tworzące niepowtarzalną atmosferę.

Ufamy, że długo oczekiwany na rynku wydawniczym obecny tom, zostanie przyjęty przez Państwa z równym zainteresowaniem i życzliwością, z jakimi spotkał się tom pierwszy w obu jego wydaniach (wyd. 1 – 1998 r.; wyd. 2 – 2003 r.). Mamy także nadzieję, iż zamierzony tom trzeci, w którym zawarte zostaną opracowania dotyczące historycznych nazw ulic i poświęconych organizacjom społecznym, wojskowym, harcerstwu, oraz upamiętniających narodowe i lokalne wydarzenia, będzie szybko zrealizowany. Skłania wdzięczności kierujemy pod adresem Rodzin przedstawionych tu patronów, za okazaną pomoc w gromadzeniu informacji i materiałów potrzebnych do opracowania tej publikacji. Dziękujemy również tarnowskim historykom i miłośnikom dziejów Tarnowa oraz instytucjom, dzięki którym mogliśmy dotrzeć do źródeł i skonsultować wiele kwestii, jakie pojawiły się w czasie pisania.

red.

LEOPOLD OKULICKI

1898 – 1946

**DYPLOMOWANY OFICER PIECHOTY
WOJSKA POLSKIEGO
GENERAŁ BRYGADY
OSTATNI KOMENDANT
ARMII KRAJOWEJ
PS. „NIEDŹWIADEK”**

„... współpracował ze mną jako Szef Sztabu od pierwszych dni organizacji naszej armii w ZSRR. W tych najcięższych chwilach /.../ wykazał tyle niespożytej energii i hartu ducha oraz tyle żołnierskich zalet jak poprzednio w wojnie 1939 r. i na-

stępnie w ZWZ. Ani na chwilę nie zawiódł mego całkowitego zaufania, był wzorem lojalności służbowej i odwagi cywilnej. Cieszę się niezmiernie, że dziękując mu za wielką pomoc, wykazaną naszej sprawie, mogę wyrazić całkowitą pewność i wiarę, że jako żołnierz nie zawiedzie nigdy na żadnym stanowisku w pracy dla Polski /.../”

Gen. Władysław Anders

Leopold Okulicki urodził się 12 listopada 1898 r. w Bratucicach koło Okulic, w powiecie bocheńskim. Pochodził z rodziny chłopskiej Błażeja i Anny Korcyl. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Okulicach, w 1910 r. rozpoczął naukę w jednej z najlepszych szkół galicyjskich – Gimnazjum Bocheńskim. Już w trzy lata później Leopold należał do Związku Strzeleckiego, a w następnym roku złożył egzamin podoficerski. W sierpniu 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich służąc w 3 p.p., jednak ze względu na zły stan zdrowia został z nich zwolniony. Ponownie wstąpił do Legionów w 1915 r. W czasie kryzysu przysięgłowego (1917) przyjął zdecydowanie wrogą postawę wobec przysięgi, został wcielony do armii austriackiej, ukończył szkołę ofi-

cerską w Koszycach. W listopadzie 1918 r. Leopold Okulicki zorganizował w Bochni wśród młodzieży gimnazjalnej pluton Polskiej Organizacji Wojskowej, z którym wyruszył do Lwowa, gdzie wziął udział w obronie miasta. Parokrotnie ranny (m. in. w wojnie polsko-bolszewickiej) po rekonwalescencji, powrócił w randze kapitana na stanowisko dowódcy kompanii 4 p.p. Legionów. Po ukończeniu Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie od października 1925 r., jako oficer sztabu pracował w Grodnie, od czerwca 1931 r. był wykładowcą w Centrum Szkolenia Piechoty w Rembertowie, we wrześniu 1935 r. przeniesiony został do Sztabu Głównego w Warszawie. Rok później awansowany do stopnia podpułkownika dyplomowanego. W kwietniu 1939 r. został Szefem Wydziału Sytuacyjnego i jednocześnie zastępcą Szefa Oddziału III w Sztabie Głównym, który z chwilą wybuchu II wojny światowej przekształcono w Sztab Naczelnego Wodza.

Pplk. Leopold Okulicki pełniąc w sztabie służbę oficera dyżurnego w nocy z 31 sierpnia na 1 września 1939 r. przyjął pierwsze meldunki o agresji niemieckiej na Polskę. Po opuszczeniu stolicy przez Sztab Naczelnego Wodza Okulicki pozostał w mieście będąc oficerem łącznikowym Naczelnego Wodza przy Armii „Warszawa”, od 10 września jako ochotnik uczestniczył w obronie Warszawy. Był jednym z pierwszych oficerów wstępujących w szeregi Służby Zwycięstwa Polsce, a zaprzysiężony końcem września został komendantem Okręgu SZP w Łodzi. Posługiwał się wtedy ps. „Johann Müller”. Po przekształceniu się SZP w Związek Walki Zbrojnej Okulicki został komendantem Okręgu Łódź ZWZ używając w tym czasie pseudonimów: „Jan”, „Kula”, „Leopold” i in. W marcu 1940 r. pplk. „Kula” przekazał mjr. „Hubalowi” rozkaz rozwiązujący jego oddział i nakazujący przejście do konspiracji. Zagrożony aresztowaniem w Łodzi awansowany pułkownik Okulicki objął komendanturę rejonu wschodniego z siedzibą we Lwowie, gdzie posługując się ps. „Mrówka” rozpoczął w listopadzie 1940 r. działalność ZWZ. W trzy miesiące później został aresztowany przez NKWD i wywieziony do Moskwy. Zwolniony po półrocznym pobycie w więzieniu wstąpił do Armii Polskiej organizowanej przez gen. Władysława Andersa. Jako Szef Sztabu Armii wziął dwukrotnie udział w rozmowach gen. Andersa ze Stalinem. Po wymarszu Armii na Bliski Wschód został dowódcą 7 dywizji piechoty. W niedługim czasie płk. Leopold Okulicki zgłosił się na ochotnika do służby w

kraju. W czerwcu 1943 r. został przeniesiony do dyspozycji Naczelnego Wodza w Londynie, skąd skierowano go do ośrodka przeszkolenia spadochronowego „Cichociemnych”.

W nocy z 21 na 22 maja 1944 r. płk Okulicki zrzucony został do kraju. Awansowany do stopnia generała brygady objął stanowisko Szefa Operacji i pierwszego zastępcy Szefa Sztabu Komendy Głównej Armii Krajowej. Jako komendant „Nie” – kadrowej organizacji konspiracyjnej formowanej w ramach AK, której głównym zadaniem była kontynuacja działalności podziemnej i ochrona zagrożonych przez komunistów kadr AK– celowo wyłączony z walk powstania warszawskiego. Po podjęciu decyzji o kapitulacji gen. Tadeusz Komorowski – „Bór” 1 października 1944 r. mianował gen. Leopolda Okulickiego – „Niedźwiadka” swoim następcą. „Niedźwiadek” wraz z ludnością cywilną opuścił Warszawę, dotarł do Pruszkowa, gdzie podjął pierwsze czynności zmierzające do odbudowy AK, później przeniósł się do Częstochowy. Formalnie gen. Leopold Okulicki funkcję Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju pełnił od 21 grudnia 1944 r. (oficjalne potwierdzenie nominacji przez Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza) do 19 stycznia 1945 r., kiedy własnym rozkazem rozwiązał szeregi AK. Napisał w nim, m. in.: „Żołnierze... daję wam ostatni rozkaz. Dalszą swą pracę i działalność prowadźcie w duchu odzyskania pełnej niepodległości Państwa... Wierzę głęboko, że zwycięży nasza święta sprawa, że spotkamy się w prawdziwie wolnej i demokratycznej Polsce”. Niestety, gen. Okulicki nie doczekał ani prawdziwej wolności, ani demokracji. Wkrótce, 27 marca 1945 r. został aresztowany i wywieziony do Moskwy, gdzie był sądzony w tzw. Procesie Szesnastu (18–21.06.1945 r.) i skazany na 10 lat więzienia. Prawdziwe okoliczności śmierci gen. Leopolda Okulickiego do dnia dzisiejszego owiane są tajemnicą. Przyjmuje się, że został on zamordowany w więzieniu na Łubiance. W 1955 r., gdy miał opuścić mury więzienia, Rosjanie ogłosili oficjalną wersję jego śmierci, która miała nastąpić 24 grudnia 1946 r.

Gen. Leopold Okulicki „Niedźwiadek” czterokrotnie odznaczony był Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Złotym i Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Armii Krajowej (pośmiertnie) oraz Medalem zasługi „The Legion Of Merit” nadanym przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Ronalda Regana

w 1982 r. W rocznicę odzyskania niepodległości - 11 listopada 1995 r. nadano pośmiertnie gen. L. Okulickiemu "w uznaniu wielkich, historycznych zasług dla niepodległości i chwały Rzeczypospolitej Polskiej" Order Orła Białego. Generałowi poświęcono także dwie tablice pamiątkowe odsłonięte w 1978 r. w kościele św. Jacka i w 1979 r. w kościele parafialnym w Okulicach. W czerwcu 1990 r. w Pruszkowie odsłonięto Pomnik Szesnastu, upamiętniający przywódców Polski Podziemnej sądzonych w Moskwie. W 1995 r. na budynku Szkoły Muzycznej w Bochni zawisła brązowa tablica ku czci generała. Z inicjatywy kombatanów Armii Krajowej, 22 grudnia 1996 r. w 50 rocznicę śmierci „Niedźwiadka”, dokonano w Bochni uroczystego odsłonięcia monumentalnego pomnika gen. L. Okulickiego, którego autorem jest prof. Czesław Dźwigaj z Krakowa. Kolejny raz społeczeństwo Ziemi Bocheńskiej uczciło swego rodaka fundując tablicę pamiątkową odsłoniętą 10 listopada 2001 r. w Bratucicach, miejscu jego urodzenia.

B. S.

Uchwałą Rady Miasta Nr XI/81/91 z dnia 21 lutego 1991 roku jednej z ulic na Osiedlu Koszyckim nadano nazwę Gen. Leopolda Okulickiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Generał Leopold Okulicki „Niedźwiadek”. Fakty – dokumenty – ślady – legenda. Pod red. S. M. Jankowskiego. Bochnia, Kraków 1996
2. Guzikowski K. „Skoplak”: W rocznicę śmierci. Krótki szkic biograficzny gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka”. „Okruchy Wspomnień Lat Walki” 1966 nr 20 s. 92-96
3. Jankowski S. M.: Dowód rzeczowy o treści antypaństwowej. Mało znany epizod z życia Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka”. „Rocznik Bocheński” 2001 s. 341-352
4. Jędrzejewski J.: Gen. bryg. Leopold Okulicki w Łodzi. „Kronika Miasta Łodzi” 1999 z. 1/2 s. 181-192
5. Kalinowski M.: Komendanci Armii Krajowej. „Rocznik Otwocki” 1999 s. 135-144
6. Krzyżanowski J. R.: Ostatni komendant. Opowieść o Leopoldzie Okulickim. Warszawa 1990
7. Krzyżanowski J. R.: Generał „Niedźwiadek” Komendant AK. Generał Leopold Okulicki. Warszawa 1996
8. Kunert A. K.: Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939 – 1944. T. 2. Warszawa 1987 s. 138-141
9. Kurtyka J.: Generał Leopold Okulicki „Niedźwiadek” (1898 – 1946). Warszawa 1989

10. Mierzwiński Z.: *Generałowie II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1990 s. 183-194
11. Ney-Krwawicz M.: *Komendanci Armii Krajowej*. Warszawa 1992
12. *Oficerowie i podoficerowie Wojska Polskiego – Armii Krajowej oraz policji państwowej województwa tarnowskiego zamordowani przez NKWD*. Cz.5. Oprac. W. Bartosz. „TE-MI” 1995 nr 13 s. 4-5
13. Przemyski A. P.: *Ostatni komendant gen. Leopold Okulicki*. Lublin 1990
14. Przybyszewska M.: *Tarnowski Słownik Biograficzny*. T. 1. [Tarnów 1991] s. 75-77

OSTROGSCY

HERBU WŁASNEGO RÓD MAGNACKI WŁAŚCICIELE TARNOWA W XVI I XVII WIEKU

Od połowy XIV wieku Ostrogscy stanowili jeden z najważniejszych rodów na Wołyniu. Ich pochodzenie stanowi jednak przedmiot dociekań a nawet sporów wielu pokoleń genealogów. Również w odniesieniu do samego herbu zdania heraldyków są podzielone: jedni twierdzą, że pierwotnie kniaziowie używali

herbu Pogoń litewska, drudzy uważają, iż posługiwali się herbem przedstawiającym św. Jerzego zabijającego smoka, są też badacze, którzy wskazują na połączenie Ogończyka z Leliwą. Ostatecznie, więc nie rozstrzygnięto tej kwestii. Był czas, kiedy Ostrogscy pieczętowali się czterodzielnym herbem, na tarczy którego znajdowały się: w lewym górnym polu św. Jerzy, w prawym górnym połączenie Ogończyka z Leliwą, w lewym dolnym pół koła i rozdarta strzała, a w prawym dolnym Pogoń. Dopiero książę Konstanty Ostrogski, wojewoda trocki i hetman wielki litewski, powróciwszy z niewoli moskiewskiej, ustalił herb rodowy powstały z połączenia Ogończyka z Leliwą. Tarcza rozpięta na płaszczu z mitrą książęcą. Oba znaki złote (żółte) na niebieskim tle, pierwszy u góry, drugi pod nim. Kasper Niesiecki uważa, iż ks. Konstanty uczynił tak, aby uczcić swoich dwóch synów i ich żony: Ilię, którego małżonką była Beata z Kościeleckich, herbu Ogończyk oraz Konstantego Wasyla i Zofię z Tarnowskich, herbu Leliwa.

W XVI wieku uważano Ostrogskich za potomków książąt halicko-włodzimierskich, wywodząc ich od księcia Daniela Romanowicza (ok. 1201/1202 – 1264) lub od jego brata Wasylka (ok. 1203/1204 – 1269). Sami książęta Ostrogscy uważali się w tym okresie za potomków Ruryka, legendarnego wodza normańskiego, od którego wywodzi się dynastia książąt

ruskich i carów moskiewskich. Następne pokolenia historyków nie kwestionowały tradycji o pochodzeniu rodu od Rurykowiczów halicko-włodzimierskich. Dopiero w połowie XIX wieku pojawiła się nowa koncepcja, oparta głównie na liście imion przodków Konstantego Iwanowicza Ostrońskiego, umieszczonej na jego nagrobku, a prowadzącej początki rodziny od Rurykowiczów pińsko-turowskich. Wywodząco również ród od litewskich Giedyminowiczów. Jeden z najwybitniejszych dwudziestowiecznych genealogów i historyków, Włodzimierz Dworzaczek, nie podejmując dyskusji w tej spornej kwestii, opowiedział się raczej za najstarszą tradycją wiodącą Ostrońskich od książąt halicko-włodzimierskich.

Pierwszym przedstawicielem rodu, nie budzącym żadnych wątpliwości historycznych, był **Daniel** (Danił) żyjący na Wołyniu około XIV wieku. Otrzymał on od swojego stryja Lubarta, jako lenno, zamek i włość Ostroń i odtąd zwano go Ostrońskim. Był również Danił panem dziedzicznego księstwa turowskiego. W Ostrogu ufundował drewnianą cerkiew św. Mikołaja, oraz wybudował zamek, zw. Górnym. Miał trzech synów: Fedora, Michała i Dymitra.

W 1386 roku książę **Fedor Daniłowicz** wraz z bratem Michałem złożyli przyrzeczenie wierności Władysławowi Jagielle i Koronie Polskiej. Cztery lata później książę Fedor zdał egzamin z rzeczonej przysięgi broniąc skutecznie Wilna przed najazdem krzyżaków i zbuntowanym księciem Witoldem. Z górą po czterech wiekach najazd ten stał się tłem historycznym poematu Adama Mickiewicza pt. „Konrad Wallenrod”. Król okazał swą wdzięczność. Dokumentem wystawionym w Kozienicach 18 grudnia 1390 roku nadał Fedorowi prawo dziedzicznej i wieczystej własności do Ostroga, Zasławia i Brodów, czyniąc zeń największego posiadacza ziemskiego na Wołyniu. Jego dobra stały się jednocześnie enklawą Korony. Po zawarciu zgody między ks. Witoldem a Jagiełłą, ten pierwszy potwierdził królewskie lenno dla Fedora, nadając mu od siebie dodatkowe obszary. Odtąd majątek Ostrońskich obejmował 1/3 wszystkich bojańskich włości na Wołyniu. Książę Fedor będąc gorliwym wyznawcą prawosławia ufundował w Ostrogu kamienną cerkiew Przeczystej Bogurodzicy, ale również kościół Matki Bożej dla klasztoru oo. Dominikanów. Jego żoną była Agafia, z którą w ostatnich latach życia wstąpili do monasteru w Pieczerskiej Ławrze koło Kijowa. Książę

Fedor Daniłowicz zmarł około 1410 roku pozostawiając czterech synów: Fedora, Daniela, Dymitra, Wasyla i dwie córki: Annę i Anastazję.

Dziedzicem fortuny został **Wasył**, sprawujący urząd namiestnika turowskiego. Był on podporą Kazimierza Jagiellończyka w czasie jego walki za Świdrygiełłą. Nadania królewskie znów powiększyły majątek księcia, który umacniając swoją pozycję budował zamki w Dubnie, Zaslaviu i Ostrogu. Jego synowie: **Iwan** (Jan) i **Jurij** (Jerzy) dali początek dwóm liniom – pierwszy – książętom Ostrogskim; drugi – Zasławskim. Książ Iwan nabył wiele nowych dóbr dla swojej rodziny, a umierając po 1465 roku, zostawił je synom: Michałowi i Konstantemu oraz córce Marii (?). Starszy Michał, starosta łucki i marszałek ziemi wołyńskiej zmarł prawdopodobnie bezpotomnie na przełomie 1500/1501 roku.

Konstanty Iwanowicz Ostrogski (ok. 1460 – 1533) rozslawił swój ród na Litwie, w Koronie i daleko poza ich granicami. Zasłynął szczególnie jako zwycięski wódz w bitwach z Tatarami i Moskwą. Sławiony za te zwycięstwa już za życia nazwano go Scypionem Ruskim. Zbudował jedno z największych latyfundiów na Litwie. Był bliskim zaufanym króla Zygmunta Starożytnego, jako gorący zwolennik ścisłej współpracy Litwy z Koroną wpływał znacząco na tę politykę. Piastował najwyższe urzędy: kasztelana wileńskiego i wojewody trockiego, w 1497 roku mianowany został hetmanem wielkim litewskim; odgrywał wybitną rolę wśród prawosławia na Litwie, decydował też o obsadzie części władcy i archimandrii w metropolii kijowskiej; był fundatorem dwóch cerkwi w Wilnie: św. Trójcy i św. Mikołaja oraz innych pobożnych dzieł. Książę Konstanty był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Tatianą, córką księcia Semena Holszańskiego, miał syna Ilię (Eliaza), starostę braclawskiego i winnickiego; z drugiego związku z Aleksandrą, córką Semena Olelkowicza księcia słuckiego, pozostawił syna Konstantego Wasyla; córka Zofia zmarła w dzieciństwie.

KONSTANTY WASYL OSTROGSKI

1524 (1525) – 1608

MARSZAŁEK ZIEMI WOŁYŃSKIEJ WOJEWODA KIJOWSKI WŁAŚCICIEL TARNOWA

Konstanty Wasyl to pierwszy przedstawiciel rodu Ostrogskich, który bezpośrednio wpisał się w dzieje miasta Tarnowa. Urodził się w 1524 lub 1525 roku, prawdopodobnie w Dubnie. Był młodszym synem Konstantego Ostrogskiego, hetmana wielkiego litewskiego i Aleksandry, księżniczki słuckiej. Ważnymi elementami kształtującymi osobowość chłopca było wychowywanie się

pod opieką matki na dworze w Turowie, w aurze niesłabnącej chwały przedwcześnie zmarłego ojca oraz narastającego konfliktu o majątek z przyrodnim bratem Ilią. Po jego śmierci niespełna 16 letni Konstanty Wasyl wystąpił z żądaniem o oddanie mu całej fortuny i opiekę nad małoletnią córką Ilii. Polubowny wyrok królewski zakończył spór w 1540 roku, a ostatecznego podziału majątku z Beata, wdową po bracie, dokonał sześć lat później.

Chrzest bojowy przeszedł Konstanty Wasyl podczas walk z Tatarami w latach 1543 i 1544. Bliskie kontakty z Radziwiłłami utorowały mu drogę do względów Zygmunta Augusta i pierwszych urzędów. W 1550 roku otrzymał starostwo włodzimierskie i marszałkostwo ziemi wołyńskiej. Tego też roku zawarł związek małżeński z Zofią (1534 – 1570), córką wybitnego wodza i hetmana wielkiego koronnego Jana Tarnowskiego, wchodząc tym samym w koligację z możnymi rodami polskimi.

W 1559 roku książę Konstanty Wasyl otrzymał urząd wojewody kijowskiego i od tej pory główną domeną jego działań było czuwanie nad bezpieczeństwem południowo-wschodnich ziem Polski. Podczas pertraktacji o unię polsko-litewską zajmował stanowisko solidarne z większością panów

litewskich, początkowo też był przeciwny wcieleniu Wołynia do Korony. Ostatecznie podpisał akt korporacyjny oraz potwierdził, jako senator, unię lubelską (1569). W polityce zagranicznej był Ostrogski gorącym zwolennikiem utworzenia przymierza antytureckiego. W okresie bezkrólewia po śmierci Zygmunta Augusta pozostawał na Wołyniu i Kijowie w obawie spodziewanego najazdu tatarskiego. Z tego powodu nie uczestniczył w elekcji (1575). Choć należał do zwolenników wyboru Habsburga na tron Polski, to 18 kwietnia 1576 roku uroczyste podejmował na zamku w Tarnowie, zmierzającego do Krakowa na koronację, króla Stefana Batorego. Następne lata życia księcia naznaczone były ciągłymi zmaganiem z najazdami Tatarów i innymi wyprawami wojskowymi (m. in. kampania moskiewska) oraz misjami dyplomatycznymi.

Książę Konstanty Wasyl jako gorliwy wyznawca prawosławia był gorącym orędownikiem tego kościoła i wszelkich spraw z nim związanych. Starano się, więc pozyskać go w planach unii kościoła rzymskokatolickiego i prawosławnego. Początkowo bardzo przychylny tej koncepcji, pominięty w dalszych tajnych rokowaniach, stał się Ostrogski zagorzałym przeciwnikiem unii. Nigdy jednak nie dopuścił się aktów nietolerancji, tym bardziej, że jego żona była katoliczką, a synowie przyjęli wyznanie matki. Sam Ostrogski dokonał licznych i hojnych zapisów na rzecz cerkwi i klasztorów prawosławnych. Podobnie jak ojciec, miał duży wpływ na wybór i obsadzanie hierarchów. Widział ogromną potrzebę podniesienia oświaty i kultury wśród duchownych i wyznawców prawosławia, dlatego w swych dobrach zakładał liczne szkoły. Najsłynniejszą z nich, utworzona na wzór wyższych szkół, była tzw. Akademia Ostrogska (1580). W głównej siedzibie rodowej – Ostrogu – założył drukarnię, w której wydawał dzieła o treści religijnej. Najcenniejszymi dziełami były tzw. Biblia Ostrogska oraz pisma polemiczne z okresu walki z unią brzeską (1596).

Książę Konstanty Wasyl był najpotężniejszym panem na Wołyniu. Do odziedziczonego po ojcu majątku należały doń także dobra na Kijowszczyźnie oraz prawie całe dziedzictwo po hetmanie Tarnowskim, wniesione w posagu przez Zofię. Oprócz zamku i miasta Tarnowa z przyległościami (31 wsi), objął w posiadanie dobra w ziemi przemyskiej, halickiej (m. in. Tarnopol), lwowskiej oraz zamek i miasto Raudnice z przyległymi wsiami w Cze-

chach (te ostatnie jednak, w wyniku sporu z boczną linią Tarnowskich, zostały wzięte w sekwestr przez cesarza). Ostrogski posiadał, więc 25 miast, 10 miasteczek i 670 wsi. Głównymi rezydencjami były: Ostróg i Dubno na Wołyniu oraz Tarnów w Małopolsce. Rodzina książęca bardzo dbała o Tarnów, m. in. wybrukowano drogi wiodące z zamku do miasta, a w trosce o finanse wojewoda wyjednał u Stanisława Augusta i Stefana Batorego liczne przywileje dla tarnowskich mieszczan. W tarnowskiej kolegiacie ufundował pomnik nagrobny dla swojej żony, powierzając jego budowę Janowi Marii Padovano, pracującemu właśnie nad słynnym pomnikiem ojca i brata Zofii. Ze związku małżeńskiego pozostawił trzech synów: Janusza, Konstantego i Aleksandra oraz dwie córki: Elżbietę i Katarzynę.

Książę Konstanty Wasyl Ostrogski zmarł z 28/29 lutego 1608 roku w Ostrogu i tam został pochowany w zamkowej cerkwi.

Dalsze dzieje rodu pisali w Tarnowie jego synowie: **Janusz**, wojewoda wołyński, kasztelan krakowski i starosta włodzimierski, czerkawski, kaniowski i perejesławski, oraz **Aleksander**, wojewoda wołyński, którzy jeszcze za życia ojca prowadzili współrządy nad miastem.

B. S.

ALEKSANDER OSTROGSKI

1570 – 1603

WOJEWODA WOŁYŃSKI

Urodził się (najpóźniej) 1 lipca 1570 roku w Wiewiórcie jako najmłodsze dziecko Konstantego Wasyla Ostrogskiego i Zofii z Tarnowskich, która zmarła przy porodzie. Wychowywany był w wyznaniu prawosławnym a wykształcenie odebrał na dworze w Ostrogu.

W 1593 roku został mianowany wojewodą wołyńskim i już w następnym roku wziął udział w przygotowaniach do obrony przed spodziewanym przejściem, zmierzających na Węgry, Tatarów. W

kolejnych latach zaangażował się w prohabsburską politykę swojego brata Janusza. Wierny prawosławiu i będący pod silnym wpływem ojca działał przeciw unii kościoła prawosławnego i rzymsko-katolickiego.

W 1592 roku książę Aleksander ożenił się z Anną Kostkówną, dziewczynką wielkiej fortuny, m. in. dóbr jarosławskich, większość czasu spędzał w Jarosławiu, gdzie m. in. wybudował pałac. Doczekał pięciu synów: Konstantego, Krzysztofa, Janusza, Aleksandra, Wasyla i trzech córek: Zofii, Katarzyny i Anny Alojzy.

Książę Aleksander Ostrogski zmarł w grudniu 1603 roku w Tarnopolu, a pochowany został w cerkwi prawosławnej w Ostrogu. Po jego śmierci hrabstwo tarnowskie podzielone zostało między jego dzieci a księcia Janusza. Odtąd tarnowszczyzna dzieliła się na część zwaną „książęcą” (od Ostrogskich) oraz część „zamojską” (nazwa późniejsza).

JANUSZ OSTROGSKI

(ok.) 1554 – 1620

WOJEWODA WOŁYŃSKI KASZTELAN KRAKOWSKI

Urodził się ok. 1554 roku jako najstarszy syn Konstantego Wasyla Ostrońskiego i Zofii z Tarnowskich. Staranne wykształcenie odebrał na dworze ojca w Dubnie oraz na dworze cesarskim.

Od młodości wprawiony w bojach z Tatarami, swój kunszt wojenny zaprezentował w 1577 roku, kiedy skutecznie odpierał oblegających Dubno Tatarów. Dwa lata później wraz z ojcem

wziął udział w kampanii inflanckiej i na czele własnych wojsk przyłączyli się do wyprawy na ziemię siewierską. Po przejściu na katolicyzm (1579) jego stosunki z ojcem uległy pogorszeniu i przejściowo pozostawał z nim w konflikcie. Był nawet przez niego więziony w Dubnie. Jako katolik odznaczał się wielką pobożnością i gorliwością. Nadal pilnował stanu posiadania cerkwi, ale zarazem był fundatorem kościołów i klasztorów (w Konstantynowie oo. dominikanów, Międzyrzeczu koło Ostroga oo. franciszkanów, w Stepaniu, Derażni, Bereźnicy).

Cieszył się dużymi względami króla Stefana Batorego, który w 1584 roku mianował go wojewodą wołyńskim. Na sejmie elekcyjnym w 1587 roku zachował postawę neutralną, choć wiadomym było, że sprzyjał Habsburgom i arcyksięciu Maksymilianowi. W 1593 roku otrzymał godność kasztelana krakowskiego, co zawdzięczał dużej przychylności sfer katolickich. Swą pozycję umocnił jeszcze przez zawarcie małżeństwa z Katarzyną Lubomirską, córką Sebastiana, kasztelana małogoskiego, bieckiego i wojnickiego, zarządcy krakowskich żup solnych. W obawie przed poruszeniem się Kozaków, książę Janusz żądał od króla Zygmunta III Wazy banicji dla polskich

popleczników Dymitra Samozwańca, którego, obok Gabriela Batorego, rokoszanie Zebrzydowskiego wysuwali na kandydata na tron polski. Wziął też udział w bitwie pod Guzowem przeciw rokoszanom w 1607 r.

Dobra Janusza Ostrońskiego były rozległe, jednak słabe pod względem finansowym, mimo to, dostarczały stałej i pokażnej siły zbrojnej. Na mocy konstytucji sejmowej z 1609 roku, książę na swojej części majątku utworzył ordynację ostrońską obejmującą wschodnie posiadłości, w sumie 24 miasta i 593 wieś. Ordynacja w wypadku braku męskich potomków, miała przejść na dzieci księcia Aleksandra, ostatecznie zaś przeszła na wnuków kasztelana (synów córki z pierwszego małżeństwa – Eufrozyny Zasławskiej). Jako współwłaściciel dóbr po matce, wraz z bratem Aleksandrem zarządzał Tarnowem, który otaczał szczególną opieką. Hojnie uposażył tarnowską kolegiatę, gdzie również wznosił dla swojej pierwszej żony i dla siebie wspólny nagrobek. Stanowi on wyraz religijnej postawy księcia i wyraża ducha kontrreformacji. Ten manierystyczny monument, będący największym pomnikiem nagrobnym w Polsce, jest dziełem wrocławskiego artysty Jana Pfistera.

Książę Janusz Ostroński był trzykrotnie żonaty: z Zuzanną de Sereidy, córką węgierskiego magnata, z którą miał dwie córki: Eleonorę i Eufrozinę; z Katarzyną Lubomirską (zmarłą bezdzietnie) oraz z Teofilą Tarłówną, która urodziła mu syna Janusza Włodzimierza, zmarłego jednak w niemowlęctwie. Kasztelan zmarł, nie pozostawiając męskiego potomka, 12 lub 13 września 1620 roku w Tarnowie. Pochowany został w tarnowskiej kolegiacie.

Liczne i rozległe koligacje rodzinne sprawiły, że Tarnów zmieniał często swoich właścicieli, co nie wpływało dobrze na kondycję miasta. Ostatecznie proces scalania dwóch części hrabstwa tarnowskiego rozpoczęła w 1697 roku Teofila Ludwika z Zasławskich Lubomirska. Po bezpotomnej śmierci jej syna Aleksandra Dominika Lubomirskiego, majątek przeszedł w ręce córki Anny Marii Sanguszkowej i od tej pory Tarnów stał się dziedzictwem tego książęcego rodu.

W tarnowskim Ogrodzie Miejskim od 1903 r. istnieje Al. Książąt Ostrońskich, której pomysłodawcą był ówczesny prezes Komisji Ogrodowej Jan Leniek.

B. S.

Nazwę ul. Ostrogskich nadano jednej z ulic w dzielnicy Zabłocie dnia 30 stycznia 1931 roku.

BIBLIOGRAFIA:

1. B. J.: Ostrogscy. W: *Encyklopedia powszechna*. T. 20. Warszawa 1865 s. 155-163
2. Bańburski K.: Ostrogscy. Początki rodu. „Pogórze, Powiśle” 2001 styczeń-luty s. 34-35
3. Boniecki A.: *Poczet rodów w Wielkim Księstwie litewskim w XV i XVI wieku*. Warszawa 1887 s. 229-239
4. Chyszczewska-Hennel T.: Ostrogski Janusz. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 24. Wrocław 1979 s. 481-486
5. Chyszczewska-Hennel T.: Ostrogski Konstanty Wasyl. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 24. Wrocław 1979 s. 489-495
6. Gruntowska L.: *Dzieje rodu książąt Ostrogskich w świetle „Herbarza” Kasprowa Niesieckiego*. „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2003 z. 77 s. 5-34
7. Herzig F.: Tarnów pod rządami książąt Ostrogskich : (1567 – 1620). W: Leniek J., Herzig F., Leśniak F.: *Dzieje miasta Tarnowa*. Tarnów 1911 s. 90-103
8. Kempa T.: *Dzieje rodu Ostrogskich*. Toruń 2002
9. Kempa T.: *Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608). Wojewoda kijowski i marszałek Ziemi Wołyńskiej*. Toruń 1997
10. Kempa T.: *Konstanty Wasyl Ostrogski wobec katolicyzmu i wyznań protestanckich. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”* T. 40 (1996) s. 17-36
11. Kowalska H.: Ostrogski Aleksander. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 24. Wrocław 1979 s. 480
12. Niedojadło A.: *Dziedzice, podziały i procesy osadnicze w dobrach tarnowskich w latach 1603-1772*. „Rocznik Tarnowski” 1990 s. 23-27
13. Niesiecki K.: *Herbarz polski*. T. 7. Lipsk 1841 s. 175-194
14. Paprocki B.: *Herby rycerstwa polskiego*. Kraków 1858 s. 447-452
15. Pauli Ż.: *Żywoty hetmanów Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Lwów, Stanisławów, Tarnów 1850 s. 171-175
16. Przybyszewska M.: *Tarnowski słownik biograficzny*. T. 1. [Tarnów 1991] s. 81-84

17. Sypek A.: *Ostrogscy i inni właściciele miasta. W: Tarnów. Wielki przewodnik. [T.] 1. Stare Miasto. Tarnów 1995 s. 25-28*
18. Szczebak W.: *Przewodnik po bazylice katedralnej w Tarnowie. Tarnów 1996 s. 57-64*
19. Wolf J.: *Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa 1895 s. 342-359*

IGNACY JAN PADEREWSKI

1860 – 1941

**PIANISTA
KOMPOZYTOR
MAŻ STANU
POLITYK**

Ignacy Jan Paderewski herbu Jelita urodził się 6 listopada 1860 r. w Kuryłówce na Podolu jako syn Jana i Polikseny z Nowickich. Ród Paderewskich wywodził się z podlaskiej wsi Paderewo. Ojciec Jan Paderewski, przedstawiciel drobnej kresowej szlachty, był zarządcą majątków na Podolu i Wołyniu, matka zmarła gdy Ignacy miał zaledwie

kilka miesięcy. Naukę gry na fortepianie pobierał wraz z siostrą Antoniną początkowo w domu rodzinnym. Od 1872 r. uczył się w warszawskim Instytucie Muzycznym, którego później został profesorem. Następnie kontynuował studia w Berlinie pod kierunkiem prof. Henryka Urbana i w Wiedniu pod kierunkiem prof. Teodora Leszetyckiego. 7 stycznia 1880 roku zawarł ślub z absolwentką Instytutu Muzycznego Antoniną Korsakówną, która zmarła 18 października 1880 r. w kilka dni po narodzinach ich syna Alfreda. Pierwsze koncerty I. J. Paderewskiego miały miejsce jesienią 1887 r. w Wiedniu oraz wiosną 1888 r. w Paryżu i przyniosły mu wielkie sukcesy. Uznano go wówczas "nowym Antonim Rubinsteinem". Opromieniony sławą koncertował m.in. w Brukseli, Pradze, Budapeszcie, Krakowie, Lwowie i Tarnowie (3 października 1889 r.). Ignacy Paderewski w czasie długiej kariery pianistycznej występował w wielu krajach Europy, obu Ameryk, w Afryce i Australii, gościł w renomowanych salach koncertowych świata. Był wielkim artystą, mistrzem fortepianu, znakomitym kompozytorem. Paderewski stworzył indywidualny styl wykonawczy, który wywarł wpływ na współczesnych mu wirtuozów, zwłaszcza w zakresie interpretacji dzieł F. Chopina. Do jego uczniów

należeli m. in. S. Szpinalski, H. Sztompka, S. Nawrocki. Największą satysfakcję dawało Paderewskiemu komponowanie i wykonywanie własnych kompozycji. Jako kompozytor tworzył głównie utwory fortepianowe, w których często wprowadzał motywy polskiej muzyki ludowej. W dorobku kompozytorskim m. in. znajdują się: opera "Manru", "Symfonia h-moll" op. 24, "Koncert fortepianowy a-moll" op. 17, "Fantazja polska" na fortepian i orkiestrę op. 19, "Sonata fortepianowa es-moll" op. 21, "Wariacje fortepianowe es-moll" op. 23; liczne miniatury fortepianowe m. in. "6 Humoresek" op. 14 (ze słynnym "Menuetem G-dur" i "Krakowiakiem fantastycznym"); "Sonata skrzypcowa a-moll"; pieśni do słów A. Asnyka, A. Mickiewicza, C. Mendèsa.

W 1910 r. – w 500 rocznicę zwycięstwa nad Krzyżakami – Ignacy Paderewski, kierowany pobudkami patriotycznymi, ufundował Pomnik Grunwaldzki dłuta Antoniego Wiwulskiego. Pomnik stanął w Krakowie, na cokole monumentu widniał napis "Praojcom na chwałę 1410 - Braciom na otuchę 1910". Uroczystości w Krakowie ściągnęły do byłej stolicy Polski ponad 150 tysięcy ludzi. Przybyli Polacy z różnych zaborów oraz przedstawiciele Polonii amerykańskiej. Obchody grunwaldzkie skierowały uwagę Paderewskiego na politykę, uświadomił sobie, że naród w swej walce o niepodległość potrzebuje wsparcia i przywództwa. W okresie I wojny światowej Paderewski włączył się do prac Generalnego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce, zorganizowanego w styczniu 1915 r. w Vevey przez H. Sienkiewicza. Na spotkaniach i koncertach propagował ideę niepodległości Polski. M. in. dotarł do prezydenta USA W. Wilsona. Od 28 sierpnia 1917 r. wchodził w skład Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu i był jego przedstawicielem na USA. Dzięki jego dyplomatycznym zabiegom w orędziu prezydenta Wilsona ze stycznia 1918 r. znalazł się słynny "punkt trzynasty" mówiący o prawie Polski do zjednoczenia, niepodległości i dostępie do morza. Wśród Polonii amerykańskiej Paderewski podejmował działania na rzecz pomocy Polsce i był organizatorem w USA ochotniczych polskich oddziałów wojskowych, które weszły w skład Armii Polskiej we Francji pod dowództwem J. Hallera. W szerokiej działalności na rzecz niepodległości Polski wspierała Paderewskiego jego druga żona Helena, która także prowadziła bardzo aktywną działalność na amerykańskiej ziemi jako prezes

Polskiego Czerwonego Krzyża - powołanego do życia w Stanach Zjednoczonych w maju 1918 r.

Po powstaniu państwa polskiego w listopadzie 1918 r. Paderewski podjął decyzję powrotu do kraju. Jego przyjazd do Poznania 26 grudnia 1918 r., gdzie witano go niezwykle entuzjastycznie, przyczynił się do wybuchu zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego. Triumfalnie przyjęty w Warszawie otrzymał misję utworzenia rządu. Do 9 grudnia 1919 r. sprawował funkcję premiera i ministra spraw zagranicznych. Jako delegat Polski na konferencję pokojową w Paryżu, podpisał w Wersalu 20 lutego 1919 r. traktat pokojowy z Niemcami. Wypełniwszy swoje najważniejsze zadanie reprezentowania Polski na konferencji wersalskiej i nie mogąc sobie poradzić z sytuacją wewnętrzną na scenie politycznej Paderewski zdecydował się na rezygnację z kariery politycznej. Po podaniu się do dymisji wyjechał do Szwajcarii; nadal jednak uczestniczył w polskim życiu politycznym, równocześnie wznawiając także działalność artystyczną.

Paderewski był jednym z niewielu Polaków, którzy zdobyli tak ogromne uznanie w świecie. Bardzo wysoko ceniony jako pianista i kompozytor, później zyskał wielkie poważanie i szacunek - szczególnie w Stanach Zjednoczonych - za swoją pełną poświęcenia działalność patriotyczną. Był honorowym obywatelem wielu miast polskich i obcych oraz doktorem honoris causa 12 uniwersytetów. Innym wysokim wyróżnieniem międzynarodowym był Order Legii Honorowej, którym Francja odznaczyła wielkiego Polaka w maju 1929 r.

Zmarł 29 czerwca 1941 r. w Nowym Jorku. Spoczął w kaplicy na Narodowym Cmentarzu w Arlington pod Waszyngtonem, gdzie wśród największych bohaterów Ameryki czekał na powrót do Polski. Dopiero 5 lipca 1992 r. trumna z ciałem I. J. Paderewskiego złożona została w krypcie Bazyliki Archidiecezjalnej św. Jana w Warszawie. Paderewski jako artysta zdobył fortunę, jakiej wcześniej nikomu nie udało się zdobyć. Wiele pieniędzy przeznaczył na różne fundacje dobroczynne, stypendia, nagrody. Zakładał domy pomocy, fundował pomniki. Na Ziemi Tarnowskiej I. Paderewski miał jedną z trzech wiejskich posiadłości. W latach 1897-1903 polskim domem artysty była Kaśna Dolna. Paderewski nie szczędził środków finansowych na cele publiczne. W niedalekich Ciężkowicach Paderewski zakupił budynek piętro-

wy, w którym otwarto Klub Inteligencji Obywatelskiej nazwany "Kasynem". Pewne kwoty przekazał m. in. na budowę szkół w Ciężkowicach i Kaśnej, oraz na budowę kościoła w Ciężkowicach, gdzie ufundował dzwon o imieniu "Urban". Po uroczystościach grunwaldzkich w Krakowie w 1910 r. dzięki osobistemu poparciu Ignacego Paderewskiego w skale "Pień" nad Białą w obecności artysty i jego żony Heleny wmurowano tablicę pamiątkową i od tego wydarzenia skała nosi nazwę "Grunwald". Twórczość Paderewskiego przez wiele lat po II wojnie światowej nie była popularyzowana w ojczyźnie, aż do 1980r. Dnia 4 listopada 1973 r. Minister Kultury i Sztuki nadał Państwowej Szkole Muzycznej I stopnia w Tarnowie imię Ignacego Jana Paderewskiego. Od 1983 r. Tarnowskie Towarzystwo Muzyczne miało swój wkład w popularyzację muzyki Paderewskiego, organizując w dworcu w Kaśnej Dolnej koncerty muzyczne. W 1984 r. TTM zostało gospodarzem dworku; tutaj 3 listopada 1983 r. odsłonięto pamiątkową tablicę, a jednej ze skał w rezerwacie "Skamieniałe Miasto" nadano nazwę "Baszta I. J. Paderewskiego". 29 czerwca 1986 r. przed dworkiem w Kaśnej Dolnej odsłonięto popiersie I. Paderewskiego wykonane przez tarnowskiego artystę rzeźbiarza Stefana Niedorezo. Do domu Paderewskiego w Kaśnej Dolnej prowadzi szlak turystyczny dla zmotoryzowanych z Tarnowa, biegnący malowniczą doliną rzeki Białej, który nosi imię "Szlak Niepodległości Ignacego Jana Paderewskiego". Od 1990 r. dworkiem opiekuje się Centrum Paderewskiego Tarnów - Kaśna Dolna, które organizuje tutaj koncerty i festiwale oraz warsztaty muzyczne. Dworek i park w Kaśnej Dolnej są dzisiaj jedynym na świecie zachowanym obiektem związanym z Paderewskim, gromadzącym pamiątki po Mistrzu i rozbrzmiewającym muzyką Rodaka, który nade wszystko przedkładał służbę ojczyźnie: *"Najprzód Ojczyzna, a potem Sztuka"* – mówił i pozostał wierny temu nakazowi przez całe życie. W 2000 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej zorganizowano wystawę pt. "Patroni tarnowskich ulic", na której m.in. zaprezentowano sylwetkę I. J. Paderewskiego.

M. S.

Miejska Rada Narodowa uchwałą nr XXI/105/72 zmieniła dawną ulicę Bonera w dzielnicy Strusina na ul. I. J. Paderewskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Drozdowski M. M.: *Ignacy Jan Paderewski. Zarys biografii politycznej*. Wyd. 2 popr. Warszawa 1981
2. Elżłakowski A.: *Historia Szkoły Muzycznej w Tarnowie 1945-95*. Tarnów 1995
3. *Ignacy Jan Paderewski*. Chicago 1988
4. *Paderewski I. J.: Pamiętniki*. [Wyd. 5]. Warszawa 1984
5. Pulit F. : *Szlak Niepodległości im. I. J. Paderewskiego. Przewodnik*. Chicago 1991
6. Pulit F.: *Dom w ojczyźnie*. Tarnów - Kąsna Dolna 2001
7. Pulit F.: *Ignacy Jan Paderewski w Kąsnej Dolnej*. Tarnów - Kąsna Dolna 1990
8. Weber B.: *Paderewski*. Kraków 1992

SÁNDOR PETŐFI

1823 – 1849

POETA WĘGIERSKI
IDEOWY PRZYWÓDCA REWOLUCJI
1848-49
ADIUTANT GEN. J. BEMA

Sándor Petőfi urodził się 1 stycznia 1823 r. w Kiskőrös na Wielkiej Nizinie Węgierskiej w rodzinie o korzeniach serbsko-słowackich. Był synem Marii Hruz i Istvána Petrovicsa (poeta przyjął węgierską formę nazwiska). W wieku 16 lat zmuszony został do rozpoczęcia samodzielnego życia. Imał się

różnych zajęć: był statystą w Teatrze Narodowym w Peszcie, służył w wojsku, występował w wędrownych grupach teatralnych, pracował jako kopista, próbował zarabiać na życie tłumaczeniem poezji (m.in. Schillera i Heinego).

Pisał od wczesnej młodości. Na łamach prasy zadebiutował w 1842 r. wierszem „*Przy winie*”. Dwa lata później wydał pierwszy tomik poezji i otrzymał stałą pracę jako pomocnik redaktora w piśmie „*Pesti Divatlap*”. W latach 1842-1848 opublikował liczne utwory, dzięki którym zyskał sławę i ugruntował swoją pozycję w literaturze. Początkowo pisał głównie pieśni i wiersze oparte na twórczości ludowej; sławił w nich piękno ziemi rodzinnej i życie narodu węgierskiego (m.in. „*Równina węgierska*”). Później zaczął tworzyć również nastrojową lirykę miłosną i krajobrazową oraz wiersze patriotyczne wzywające do walki o niepodległość i przemiany społeczne. W jego dorobku znalazły się też poematy epickie („*Kowal wiejski*”, „*Wojak Janosz*”, „*Apostoł*”).

W 1846 r. z inicjatywy Petőfiego powstało Towarzystwo Dziesięciu, skupiające postępowych pisarzy walczących o nową literaturę węgierską. Członkowie Towarzystwa odegrali dużą rolę w przygotowaniu rewolucji marcowej 1848 r. w Peszcie. Młodzi radykałowie pod przewodnictwem S. Petőfi-

iego opublikowali manifest, w którym domagali się m.in. zniesienia cenzury, powołania niezależnego rządu węgierskiego, równości wobec prawa dla wszystkich obywateli, likwidacji pańszczyzny. Utworem programowym marcowej rewolucji stała się wzywająca do walki „*Pieśń narodowa*” Petőfiego, a sam Petőfi wybrany został kapitanem peszteńskiej Straży Narodowej.

Jesienią 1848 r. S. Petőfi wstąpił do narodowej armii węgierskiej (honwedów). W styczniu następnego roku postanowił wziąć czynny udział w walce zbrojnej, dlatego też poprosił o przeniesienie do Armii Siedmiogrodzkiej dowodzonej przez gen. Józefa Bema. Między polskim wodzem a węgierskim poetą zawiązała się przyjaźń, pogłębiona w czasie wspólnych walk. Na początku kwietnia 1849 r. Bem mianował Petőfiego swoim adiutantem i awansował do stopnia kapitana; wkrótce potem poeta otrzymał stopień majora. Petőfi uważał Bema za jednego z największych wodzów i pozostawał pod jego wielkim wrażeniem; poświęcił mu kilka swoich utworów (m.in. „*Dni cztery bito z dzieł*”, „*Armia Siedmiogrodzka*”, „*Vaja-Hunyad*”).

Sándor Petőfi zginął 31 lipca 1849 r. na polu walki niedaleko Segesvár w Siedmiogrodzie w czasie potyczki z oddziałem carskim. Prawdopodobnie bezpośrednio po bitwie na poboju wśród poległych rozpoznano Petőfiego. Później jednak nigdy już nie odnaleziono jego ciała.

W 1986 r. dzięki staraniom Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier na skwerze spacerowym przy ul. Krakowskiej odsłonięto popiersie Sándora Petőfiego dłuta Gustawa Pálfy – dar miasta Kiskőrös. W 2001 r. na skwerze stanęła Brama Seklerska im. Józefa Bema i Sándora Petőfiego – dar Fundacji Irott Szó i miasta Sepsiszentgyörgy dla miasta Tarnowa.

E. S.

Rada Miasta Tarnowa uchwałą nr XI/81/91 z dnia 21.02.1991 r. imieniem Sándora Petőfiego nazwała skwer przy ul. Krakowskiej. W latach 1975-1991 imię Petőfiego nosiła ul. Kaczkowskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. A.S.: Petőfi Sándor. W: *Mały słownik pisarzy węgierskich*. Warszawa 1977 s. 119-122
2. Illyés G.: Sándor Petőfi. Warszawa 1972
3. Illyés G.: *Wódz i poeta*. Warszawa 1951

4. Juško P.: *Śpiew węgierskiego patrioty... czyli rzecz o Sándorze Petőfim*. „Biuletyn” (Samorządowe Centrum Edukacji w Tarnowie) Nr 10 (2004) s. 44-49
5. Klaniczay T., Szauder J., Szabolsci M.: *Historia literatury węgierskiej*. Warszawa 1966 s. 116-122
6. Kovács I.: *Józef Bem – bohater wiecznych nadziei*. Warszawa 2002
7. Móravski K.: *Józef Bem*. Wyd. 2. Warszawa 1969
8. Petőfi S.: *Na wielkiej drodze*. Świdnica 1993
9. *Program obchodów 150 rocznicy urodzin Sándora Petőfiego*. Tarnów 1973
10. Wałęga S. K.: *Zagadka śmierci i grobu Sándora Petőfiego*. „Tarnowskie Echo” 1995 nr 33 s. 6

JÓZEF KALASANTY PĘDRACKI

1822 lub 1825 – 1883

**BURMISTRZ MIASTA TARNOWA
I JEGO HONOROWY OBYWATEL
POWSTANIEC STYCZNIOWY
DZIAŁACZ SPOŁECZNY**

Źródła historyczne i archiwalne podają różne informacje dotyczące daty i miejsca urodzin Józefa K. Pędrackiego. Najbardziej prawdopodobne wydaje się, że urodził się w Tarnowie w 1825 r. w kamienicy Puchalskiego na Zawalu. Rodzicami jego byli Kazimierz, były kapitan wojsk Księstwa Warszawskiego, i Marianna z domu Serafin. W Tarnowie Pędracki ukończył 6 klas gimnazjum. Później naukę kontynuował indywidualnie. W 1847 r. zdał egzamin na sędziego policyjnego i podjął pracę jako mandatariusz czyli pełnomocnik w majątku na Baranowszczyźnie. Przepracował na tym stanowisku tylko rok. Na wiadomość o wybuchu Wiosny Ludów udał się do Lwowa, wstąpił do Legii Akademickiej i wziął czynny udział w walkach. W marcu 1848 r. walczył na barykadzie w szeregach Gwardii Narodowej. Po upadku rewolucji we Lwowie powrócił do Tarnowa. W magistracie tarnowskim rozpoczął pracę jako diurnista czyli przepisywacz akt. Za dobre i sumienne wykonywanie zadań został awansowany i 20 kwietnia 1850 r. zaprzysiężony jako asesor. W ciągu ośmiu lat pracy na stanowisku asesora zdobył uznanie i sporą popularność co pozwoliło mu na objęcie w 1858 r. najwyższej funkcji w urzędzie tarnowskim, burmistrza miasta Tarnowa.

W 1861 r. został przez władze austriackie usunięty ze stanowiska burmistrza, które jako powód podały brak odpowiedzialności za nasilające się nastroje patriotyczne wśród społeczeństwa tarnowskiego, grożące wybuchem manifestacji społecznych.

Po zaprzestaniu pracy w magistracie J. Pędracki zaangażował się w sprawę utworzenia w Tarnowie Kasy Oszczędności. Był współredaktorem statutu tej instytucji i pierwszym urzędującym jej dyrektorem. Tarnowska Kasa Oszczędności pełniła bardzo ważną rolę w rozwoju gospodarczym Tarnowa i regionu tarnowskiego.

W 1862 r. za namową władz austriackich J. Pędracki ponownie objął stanowisko burmistrza rządowego Tarnowa. W tym czasie był również członkiem tzw. "Ławy Obwodowej" tajnej organizacji "Czerwonych". W skład tej organizacji niepodległościowej wchodził również: Franciszek Eliaszewicz, uczestnik Powstania Listopadowego; Władysław Anczyc, urzędnik w dobrach Sanguszków; major Józef Dąbrowski, adiutant gen. J. Bema w czasach powstania węgierskiego; kapitan Antoni Uhma były oficer w armii austriackiej oraz adwokaci: Klemens Rutowski, Feliks Jarocki i Józef Stojalowski. J. Pędracki pracując na wysokim urzędniczym stanowisku i równocześnie działając w konspiracji starał się chronić mieszkańców Tarnowa przed represjami ze strony zaborców. Jednak władze austriackie poddawały go inwigilacji, a w jego mieszkaniu oraz członków "Ławy Obwodowej" dokonano rewizji. Mimo, że nie znaleziono dowodów na uczestnictwo Pędrackiego w ruchu powstańczym to dnia 9 kwietnia 1864 r. zwolniono go ze stanowiska burmistrza Tarnowa. Ponownie na to stanowisko powrócił w listopadzie 1866 r.

Józef Pędracki w czasie sprawowania funkcji burmistrza Tarnowa przeprowadził szereg spraw istotnych dla funkcjonowania miasta. Oprócz zaangażowania się w założenie wspomnianej już Kasy Oszczędności, zarządził zakładanie chodników, brukowanie ulic dojazdowych do śródmieścia, a także zbudowanie studni na Placu pod Dębem i wybudowanie schodów na wieżę Ratusza. W okresie kierowania magistratem przez J. Pędrackiego zorganizowano w Tarnowie oddział ochotniczej straży pożarnej.

Gdy w Tarnowie przeprowadzono pierwsze autonomiczne wybory do Rady Miejskiej w 1867 r., J. Pędracki zrezygnował ze stanowiska burmistrza. Nadal jednak pracował w magistracie, początkowo jako asesor, później radca. W tarnowskiej radzie miał wielu zwolenników zwanych "partią Pędrackiego". W 1872 r. Rada Miejska powierzyła mu kierowanie propinacją piwną i wódczaną. Objęcie tego stanowiska i różnice w koncepcji zarządzania propinacją doprowadziły do sporu z radnym Karolem Kaczkowskim oraz burzliwej wymiany zdań podczas posiedzeń Rady.

J. Pędracki był również zasłużonym dla Tarnowa działaczem społecznym. W Towarzystwie Strzeleckim pełnił przez kilka lat funkcję wiceprezesa. Jako działacz tego Towarzystwa przyczynił się do założenia Ogrodu Strzeleckiego i wybudowania strzelnicy wraz z budynkiem w neogotyckim

stylu, w którym członkowie odbywali ćwiczenia strzeleckie. Dał się także poznać jako prawdziwy myśliwy, który chronił przyrodę i zwalczał kłusownictwo.

W 1851 r. J. Pędracki poślubił Mariannę Żelazowską (ur. 1828), córkę Michała i Aleksandry Skarbkowskiej. Z małżeństwa tego urodziło się ośmioro dzieci: Artur (ur. 1853), Helena (ur. 1855), Kamilla (ur. 1856), Tadeusz (ur. 1858), Roman (ur. 1861), Stanisław (ur. 1866), Elżbieta (ur. 1867) i Kazimierz (ur. 1873).

Józef Pędracki zmarł w Tarnowie 11 kwietnia 1883 r. na zapalenie płuc. Rada Miasta urządziła mu pogrzeb na własny koszt, a w nekrologu zamieszczonym w tygodniku "Pogoń" polecono wszystkim obywatelom Tarnowa opiekę nad "jego biedną dziś rodziną". J. Pędracki pochowany został na tarnowskim Starym Cmentarzu, ale miejsca jego pochówku do dzisiaj nie ustalono.

17 września 1888 r. członkowie Towarzystwa Strzeleckiego i radni miasta Tarnowa dokonali odsłonięcia pamiątkowej tablicy poświęconej pamięci J. Pędrackiego, umieszczonej na budynku w Ogrodzie Strzeleckim. Na tej tablicy znajduje się następujący tekst: "Józefowi Pędrackiemu, obywatelowi honorowemu, burmistrzowi miasta Tarnowa, v-ce prezesowi za jego zasługi około założenia ogrodu, strzelnicy, w dowód wdzięczności - Towarzystwo Strzeleckie w czerwcu 1888 r."

Pamięć tego nieprzeciętnego burmistrza Tarnowa uczciła także Komisja Ogrodowa Rady Miejskiej pod przewodnictwem Jana Leńka. Na początku XX wieku tarnowski Ogród Strzelecki przeżywał szczególny rozkwit. W 1903 r. zrealizowano pomysł J. Leńka i 17 alej i placów parkowych otrzymało imiona osób zasłużonych dla Tarnowa. Piątej Alei nadano wtedy imię Józefa Pędrackiego.

Najstarsi Tarnowianie pamiętają jeszcze, że w latach międzywojennych na murze Cmentarza Starego od strony ulicy Tuchowskiej znajdowała się tablica epitafijna Józefa Kalasantego Pędrackiego.

Sylwetkę zasłużonego dla miasta burmistrza z przed autonomicznej doby przypomniało Tarnowskie Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej, które w 1986 r. w serii "Tarnowianie" wydało szkic monograficzny poświęcony J. Pędrackiemu autorstwa Stanisława Wróbla.

M. S.

Rada Miejska w Tarnowie dnia 23 lutego 1995 r. uchwałą Nr XIII/112/95 nadała ulicy w Zbylitowskiej Górze imię Józefa Pędrackiego.

BIBLIOGRAFIA

1. Bańburski K.: Józef Pędracki. "Tarniny" 1996 nr 10 s. 20
2. Chumiński J.: Leopold i Józef Pędraccy. "Zeszyty Wojnickie" 1994 nr 1 s. 5-7
3. Jaśkiewicz B., Potępa S.: Tarnów pod zaborem austriackim. Tarnów 1975
4. Kunisz A.: Udział Ziemi Tarnowskiej w Powstaniu Styczniowym. Kraków 1990
5. Leniek J., Herzig F., Leśniak F.: Dzieje miasta Tarnowa. Tarnów 1911
6. Park Miejski w Tarnowie zwany Ogrodem Strzeleckim. Praca zbior. pod red. S. Potępy. Tarnów 1976
7. Sypek A.: Cmentarz Stary w Tarnowie: przewodnik. Tarnów 1999
8. Sypek A.: Najstarsza i najbogatsza córka Tarnowa. Od Kasy Oszczędności miasta Tarnowa do Banku Przemysłowo - Handlowego SA. Tarnów 1998
9. Włodarski K.: Pośmiertne wspomnienie ś.p. Józefa Pędrackiego. "Pogoń" 1883 nr 8 wkładka do numeru
10. Wróbel S.: Józef Kalasanty Pędracki 1825-1883. Tarnów 1986
11. Wróbel S.: Józef Kalasanty Pędracki. W: Tarnów. Wielki przewodnik. [T.] 1. Stare Miasto. Tarnów 1994 s. 111-114
12. Wróbel S.: Pędracki Józef Kalasanty. W: Polski Słownik Biograficzny. T. 25. Wrocław 1980

RUFIN PIOTROWSKI

1806 – 1872

POWSTANIEC SYBIRAK PAMIĘTNIKARZ

Rufin Piotrowski pochodził z rodziny o korzeniach mieszczańsko-szlacheckich. Urodził się 28 stycznia 1806 r. w Malinie w powiecie radomskim na Ukrainie jako syn Józefa i Agnieszki z domu Zakusiło. Uczęszczał do szkoły bazylianów w Kaniowie. Po wybuchu powstania listopadowego przedostał się do Królestwa Polskiego i wstąpił w szeregi powstańcze. Walczył w

korpusie gen. Józefa Dwernickiego, następnie w dywizji gen. Macieja Rybińskiego. Odznaczył się szczególnie w bitwie pod Ostrołęką i w obronie Warszawy. Po upadku powstania wyemigrował do Francji. W 1833 r. przystąpił do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego (utworzone w 1832 w Paryżu). W pierwszej połowie 1843 r. z angielskim paszportem przybył przez Niemcy i Austrię do Kamieńca Podolskiego na Ukrainie. W tym samym roku 31 grudnia został aresztowany za działalność polityczną a następnie wyrokiem sądu wojkowego skazany na karę śmierci zamienioną na dożywotnie zesłanie do Jekateryńska w guberni tobołskiej na Syberii. W Jekateryńsku znalazł się w sierpniu 1844 r., tam przydzielony został do pracy w kancelarii gorzelni. Od początku zsyłki nosił się z zamiarem ucieczki. Czyniąc do niej przygotowania zbierał informacje o Syberii, jej geografii, historii, obyczajach, kulturze, stosunkach politycznych i gospodarczych. W lutym 1846 r. zrealizował swój plan i uciekł z miejsca zesłania. Po trwającej kilka miesięcy wędrówce przez Irbit, Archangielsk, Petersburg, Królewiec, Gdańsk, Szczecin i Berlin w październiku 1846 r. dotarł do Paryża. Swoje wspomnienia z katorgi spisał w „Pamiętnikach z pobytu na Syberii”, których pełne trzytomowe wy-

danie ukazało się w Poznaniu w latach 1860-1861. „Pamiętniki”, przetłumaczone na wiele języków europejskich, są interesującym źródłem wiedzy o polskiej martyrologii, a także historii, kulturze i obyczajowości narodów syberyjskich.

W 1848 r. przebywał w Galicji, po czym znowu znalazł się w Paryżu. W latach 1851-1867 (z krótkimi przerwami) pracował jako nauczyciel w polskiej szkole w Batignolles (dzielnica Paryża). Uczył języka polskiego, geografii, religii, historii. Jednocześnie udzielał się społecznie w organizacjach emigracyjnych: pracował w Komisji Tymczasowej Jednoczącej się Emigracji Polskiej oraz w stowarzyszeniu Instytucja Czcii i Chleba.

W 1868 r. powrócił do Polski. Został nauczycielem domowym u Adolfa Jordana z Błonia pod Tarnowem. W dwa lata później wziął ślub z Anielą ze Stachowiczów Zborowską i zamieszkał w Tarnowie przy ul. Ogrodowej (obecnie ul. Józefa Bema). W roku szkolnym 1871/72 podjął pracę jako nauczyciel języka francuskiego w tarnowskim I Gimnazjum. Zmarł 20 lipca 1872 r., pochowany został dwa dni później na Cmentarzu Starym w Tarnowie. Pozostawił po sobie testament, w którym zaoszczędzone pieniądze przekazał na liczne cele narodowe oraz dobroczynne (m.in. dla ubogich i domu sierot w Tarnowie).

Pamięć Rufina Piotrowskiego uczczona została przez Tarnowian w kilka lat po jego śmierci. Na Cmentarzu Starym, obok Kopca Powstańców 1863 r., stanął pomnik nagrobny Rufiana Piotrowskiego (wg projektu Antoniego Kurzawy) w formie ściętej piramidy z posągami kobiety symbolizującej Polskę. Z tej okazji odbyła się patriotyczna uroczystość, w czasie której wygłoszona została „Mowa przy odsłonięciu i poświęceniu grobowca ś. p. Rufina Piotrowskiego na cmentarzu tarnowskim dn. 1 listopada 1876 powiedziana przez Franciszka Haburę profesora gimnazjalnego” (Tarnów 1876). Čwierć wieku później, w 1903 r., w Ogrodzie Miejskim nadano nazwę R. Piotrowskiego jednej z parkowych alei.

E. S.

Miejska Rada Narodowa w 1960 r. uchwałą Nr 22/III/60 nadała imię Rufina Piotrowskiego jednej z ulic w dzielnicy Zabłocie.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bańburski K.: *Piotrowski Rufin (1806-1872)*. W: Potępa S., Sypek A., Trusz M. *Cmentarz Stary w Tarnowie. Przewodnik*. [T. 1]. Tarnów 1991 s. 73-82
2. Biernacki A.: *Piotrowski Rufin*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 26. Wrocław [i in.] 1981 s. 503-506
3. Brożek G.: *Życiorys na dwa scenariusze*. „Gość Niedzielny” 1998 nr 5 dod. „Tarnowski Gość Niedzielny” s. 18-19
4. Habura F.: *Mowa przy odsłonięciu i poświęceniu grobowca ś. p. Rufina Piotrowskiego na cmentarzu tarnowskim dn. 1 listopada 1876*. Tarnów 1876
5. Janik M.: *Dzieje Polaków na Syberii*. Kraków 1928
6. Piotrowski R.: *Ucieczka z Syberii*. Kraków 1902
7. Słabczyński W., Słabczyński T.: *Słownik podróżników polskich*. Warszawa 1992

IGNACY PRZYBYŁKIEWICZ

1846 – 1898

PROPAGATOR KULTURY FIZYCZNEJ WSPÓŁTWÓRCA TARNOWSKIEGO „SOKOŁA”

O pochodzeniu Ignacego Przybyłekiewicza niewiele wiadomo. Urodził się w 1846 r. w Dukli. Jego ojcem był Antoni, powstaniec listopadowy. Ignacy ukończył gimnazjum w Rzeszowie, a w 1874 r. studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1874-1879 pracował jako suplent (pomocnik nauczyciela) w gimnazjum tarnowskim, następnie przeniesiony został do Gimnazjum św. Anny w Krakowie, skąd powrócił do Tarnowa w 1882 r. Uczyl matematyki i fizyki. W 1883 r. powierzono mu również prowadzenie zajęć z gimnastyki. W związku z nowymi obowiązkami żywo zainteresował się problematyką wychowania fizycznego i zaangażował się w działalność mającą na celu krzewienie kultury fizycznej. Publikował artykuły na ten temat w miejscowej w prasie i wygłaszał odczyty. Od 1883 r. był korespondentem ukazującego się we Lwowie miesięcznika „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”.

Ignacy Przybyłekiewicz był jednym z inicjatorów powołania do życia tarnowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Opracował dla niego statut i od listopada 1883 r. prowadził kurs gimnastyki dla mężczyzn. Na początku 1884 r. Towarzystwo rozpoczęło oficjalną działalność, a Przybyłekiewiczowi powierzono funkcję kierownika ćwiczeń. „Sokół” był stowarzyszeniem gimnastycznym i społeczno-wychowawczym, którego celem było propagowanie sportu oraz szerzenie myśli niepodległościowej.

W 1884 r. Przybyłekiewicz otrzymał od władz szkolnych służbowe przeniesienie do gimnazjum w Sanoku. Nie chcąc opuszczać Tarnowa zre-

zygnował z posady nauczyciela i zatrudnił się jako urzędnik w Tarnowskiej Kasie Oszczędności. Kilka lat później wygrał konkurs na stanowisko adiunkta policji miejskiej w tarnowskim Magistracie. Mimo zmiany pracy nadal aktywnie zabiegał o rozwój Towarzystwa Gimnastycznego, m.in. organizował nowe sekcje (strzelecką, turystyczną, szermierczą, kolarską, łyżwiarską) i dążył do budowy budynku dla „Sokoła”.

Ignacy Przybyłkiewicz zajmował się również organizacją koloni letnich dla młodzieży. Pierwszą tarnowską kolonię poprowadził w 1884 r w Wróblowicach koło Zakliczyna, natomiast w 1890 r. po raz pierwszy zorganizował „korpus wakacyjny” (forma półkolonii). W ramach zajęć „korpusu” urządzał ćwiczenia oraz wycieczki do Krakowa, Bochni, w góry, do Lwowa, Iwonicza itp. oraz wycieczki piesze w pobliskie okolice. Wśród uczestników „korpusów” znalazła się też młodzież rękodzielnicza i żydowska.

Przybyłkiewicz był pierwszym w Tarnowie popularyzatorem jazdy rowerowej i założycielem klubu cyklistów; opiekował się lodowiskiem dla młodzieży, zabiegał (niestety bezskutecznie) o budowę pływalni i doprowadził do otwarcia zlokalizowanego w pobliżu dworca kolejowego stałego boiska gimnastycznego dla uczestników „korpusów” (obecnie boisko MKS „Tarnovia”).

Zmarł 7 kwietnia 1989 r., pochowany został na Starym Cmentarzu w Tarnowie, a jego pogrzeb zgromadził rzesze tarnowian. Przybyły również liczne delegacje „Sokoła”: z Tarnowa, Krakowa, Wojnicza, Mielca, Pilzna, Tuchowa i Dąbrowy Tarnowskiej.

E. S.

Ulica nazwana imieniem Ignacego Przybyłkiewicza istnieje od 30.01.1931 r. w dzielnicy Strusina.

BIBLIOGRAFIA:

1. A.P.: Ignacy Przybyłkiewicz. „Pogoń” 1898 nr 15 s. 4
2. Głogowczyk Z.: Studencka epopeja. Wspomnienia z czasów szkolnych. Przemyśl 1925
3. I.G. Cieniom śp. Ignacego Przybyłkiewicza. [Wiersz]. „Pogoń” 1898 nr 15 s. 5
4. Kargól-Jasiewicz E.: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (I) w Tarnowie. W: Tarnów. Wielki przewodnik. [T.] 7. Zawale. Tarnów 2000 s. 176-223

5. Łoziński W., Potępa S., Dzierwa J.: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Tarnowie. W: *Co zostało z tarnowskiego sportu*. Tarnów 1994 s. 7-16
6. „Pogrzeb ś.p. Przybytkiewicza...”. „Pogoń” 1898 nr 16 s. 4
7. Sypek A.: Ignacy Przybytkiewicz (1846-1898). W: Potępa S., Sypek A., Trusz M. *Cmentarz Stary w Tarnowie*. Przewodnik. [T. 1]. Tarnów 1991 s. 146-150
8. Sypek A.: *Ulice Tarnowa – Ignacy Przybytkiewicz*. „Echo Tarnowa” 2000 nr 30 s. 14
9. Szewczyk M.: *Tarnowskie gniazdo. Historia i współczesność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Tarnowie*. Tarnów 2000

KS. JAN REC 1919 – 1994

PROBOSZCZ PARAFII W TARNOWIE – MOŚCICACH

„Robię rachunek sumienia na starość. Chciałbym się upewnić, że nie zmarnowałem życia. Chciałbym się upewnić, że nie zmarnowałem danej mi przez Boga i ludzi szansy. Chciałbym do ostatniej chwili przekazywać moje myśli o Bogu innym. Chciałbym postępować tak, aby nie być zgorszeniem dla innych”

*Ks. Jan Rec. Fragment konferencji
ascetycznej.*

Jan Rec urodził się 11 października 1919 r. we wsi Siedliska koło Bobowej jako syn Benedykta i jego drugiej żony Katarzyny z Gucwów. Rodzina Reców utrzymywała się z 6 ha gospodarstwa, co dawało jej godziwe warunki życia i wychowania dziesięciorga dzieci. Jan, czwarty z kolei, od najmłodszych lat odznaczał się dobrocią, pracowitością i pobożnością, wyrażającą się m.in. przez zachęcanie wszystkich domowników do wieczornej modlitwy.

Do szkoły podstawowej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, a ostatnią klasę ukończył w Bobowej. Wstąpił wtedy do Małego Seminarium Duchownego w Tarnowie, lecz wybuch drugiej wojny światowej przerwał naukę. Ratując się przed wywiezieniem na roboty do Niemiec Jan Rec podjął pracę w urzędzie gminy w Bobowej. Uczęszczał jednocześnie na komplety tajnego nauczania w Gorlicach i tam zdał egzamin dojrzałości. Jesienią 1944 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Tarnowie, gdzie 20 czerwca 1948 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk ks. bpa Jana Stepy. Po paru

dniach otrzymał skierowanie na swoją pierwszą placówkę duszpasterską do Krościenka. Następnie pracował jako wikariusz w Grybowie (1949), Dąbrowie Tarnowskiej (1950) i Wojniczu (1957). Wszędzie dał się poznać jako gorliwy kapłan, wrażliwy na ludzkie sprawy, szczególnie biedę i cierpienia, jako dobry kaznodzieja, wychowawca i przyjaciel dzieci i młodzieży.

20 lipca 1959 r. bp Karol Pękała powierzył ks. Janowi Recowi obowiązki ojca duchownego alumnów w tarnowskim seminarium. Tę niezwykle delikatną a zarazem odpowiedzialną funkcję pełnił przez 10 lat. Ks. Karol Dziubaczka wspomina: „Ojciec Rec w Seminarium (...) to przede wszystkim wielkie serce, otwarte dla każdego, kochające każdego, zatroskane nie tylko o duchowy rozwój, ale również dostrzegające materialną biedę kleryka.” Na specjalną pamięć zasługuje również postawa ks. Reca z tego okresu pracy w seminarium, gdy nastąpiły pierwsze pobory kleryków do wojska. Z wielkim poświęceniem jeździł wtedy po całej Polsce, aby odwiedzić i wspierać powierzonych jego duchowej opiece kleryków – żołnierzy.

Kiedy ze względu na pogarszający się stan zdrowia ks. prałat Stanisław Indyk zrezygnował z funkcji proboszcza w parafii Mościce, 14 sierpnia 1969 r. ks. Jan Rec zamianowany został wikariuszem adiutorem tej parafii; następnie administratorem i wreszcie 29 stycznia 1971 r. proboszczem. Jednocześnie pełnił obowiązki dziekana Dekanatu Tarnów – Zachód (1976), Diecezjalnego Dyrektora Unii Apostolskiej Kleru (1969), Przewodniczącego Komisji ds. Personalnych (1991), a także podjął się obowiązków kapelana Zakładu Karnego w Tarnowie – Mościcach (1981), kapelana Szpitala Przyzakładowego Zakładów Azotowych (1981) oraz kapelana Związku Sybiraków w Tarnowie (1988). Wszystkie 21 lat pracy duszpasterskiej w mościckiej parafii wypełnione były niestrudzoną służbą dla Kościoła i człowieka.

Chcąc w paru zdaniach dokonać syntezy kapłaństwa ks. Jana Reca można posłużyć się opinią, jaką ks. Jan Rzepka, proboszcz z Wojnicza, wystawił młodemu wikariuszowi w 1957 r. Jej proste i przejrzyste słowa doskonale charakteryzują całe kapłańskie życie ks. prałata Reca, który niczego z nich nie uronił, lecz przeciwnie, jeszcze bardziej uszlachetnił i wypełnił treścią: *„.../ zaznaczył się jako kapłan pełen gorliwości o chwałę Bożą i zbawienie dusz. Ale najpierw pamięta o sobie: dużo się modli, rozmyśla, odwiedza Najświętszy Sakrament, żyje pełen umartwienia. Ze szczególnym*

zamiłowaniem: zaopatruje chorych, opiekuje się ubogimi, kalekami. Do kazań przygotowuje się sumiennie, mówi z zapałem i wielką gorliwością, a przekonaniem swoim wywiera wpływ na wiernych. Kocha również dzieci i młodzież w szkole, toteż dzieci lgną do niego, a młodzież przepada za nim /.../”.

Choroba i pogarszający się stan zdrowia spowodowały, że 19 czerwca 1991 r. ks. Jan Rec zrezygnował z funkcji proboszcza parafii w Mościcach i dziekana Dekanatu Tarnów – Zachód. Na miejsce swego pobytu wybrał parafię w Pasierbcu, gdzie nadal służył pomocą duszpasterską oraz długim i z pokorą znośnym cierpieniem. Tutaj zmarł 9 września 1994 r. w 75 roku życia i 47 roku kapłaństwa. Uroczystości pogrzebowe, pod przewodnictwem ordynariusza diecezji tarnowskiej bpa Józefa Życińskiego, trwały dwa dni – 11 i 12 września – w Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Pasierbcu i kościele św. Mikołaja w rodzinnych Siedliskach, gdzie został pochowany. Pogrzeb ks. prałata Jana Reca stał się wielką manifestacją wiary, a także wdzięczności i szacunku, jakimi powszechnie cieszył się w całej diecezji.

Ks. Jan Rec został odznaczony godnością Kapelana Jego Świątobliwości (1969) oraz Prałata Honorowego Ojca Świętego (1991).

Z okazji pierwszej rocznicy śmierci ks. Jana Reca, ówczesny proboszcz parafii ks. dziekan Marian Grzanka, zorganizował triduum modlitewne za zmarłego Kapłana. Centralnym punktem uroczystości pierwszego dnia było poświęcenie tablicy pamiątkowej ku czci ks. Reca, zainstalowanej w kościele parafialnym p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Polski w Mościcach. Autorem epitafium jest tarnowski artysta rzeźbiarz Marek Benewiat.

B. S.

Uchwałą Rady Miasta Nr XIII/112/95 z dnia 23 lutego 1995 jedna z ulic w dzielnicy Mościce otrzymała imię Ks. Jana Reca.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bez reszty. Wspomnienia o śp. ks. Janie Recu. Pod red. A. Drożdża. Tarnów 1995
2. Drożdż A.: Przejrzyste kapłaństwo księdza Jana Reca. „Gość Niedzielny” 1994 nr 41 dod. „Tarnowski Gość Niedzielny” s. I

3. Dziubaczka K.: Gorliwość o dom Twój pożera mnie (Ps 69, 10). „Currenda” 1994 nr 4 s. 523-528
4. Grzanka M.: Ksiądz prałat Jan Rec nie żyje! „Tarnowskie Azoty” 1994 nr 38 s. 1, 5
5. Szwarga K.: Kapłani zmarli w 1994 r. „Currenda” 1995 nr 1 s. 65-66
6. Wiatr-Partyka S.: Pamięci kapelana Sybiraków. „Gość Niedzielny” 1994 nr 48 dod. „Tarnowski Gość Niedzielny” s. III
7. Wiatr-Partyka S.: Pamięci kapelana Sybiraków – księdza prałata Jana Recy. „Tarnowskie Azoty” 1994 nr 45 s. 5
8. Zygadło M.: Epitafium ku czci ks. Jana Recy. „Gość Niedzielny” 1995 nr 40 s. 13

ANTONI REISING

1905 – 1975

**ARTYSTA MALARZ
SCENOGRAF
WSPÓŁZAŁOŻYCIEL
TARNOWSKIEGO TEATRU**

Urodził się 13 czerwca 1905 r. we Lwowie, w rodzinie Feliksa i Marceli z Baumbergów. Po ukończeniu lwowskiej Szkoły Wydziałowej w 1923 r. rozpoczął naukę w Państwowej Szkole Przemysłu Artystycznego i Sztuk Zdobniczych we Lwowie, którą ukończył 1 czerwca 1926 r. egzaminem dyplomowym. Później prawie dwa lata wykony-

wał pracę w swoim tzw. wolnym zawodzie, a od 1928 do 1945 r. zatrudniony był w teatrach lwowskich: Teatrze Miejskim, Teatrze Opery i Baletu i Teatrze Ukraińskim. Sztuki scenograficznej uczył się we Lwowie pod kierunkiem takich mistrzów jak: Andrzej Pronaszko, Władysław Daszewski i Otto Axer. Jego kwalifikacje na stanowisku malarza-dekoratora zdobyły wysoką ocenę m.in. Wilama Horzycy. Reising oprócz pracy w teatrach uprawiał malarstwo sztalugowe. W tej dziedzinie zadebiutował w 1933 r. na Ogólnopolskim Salonie Gwiazdkowym Artystów Lwowskich w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie. Następnie 1936 r. wystawiał swoje prace wraz z innymi członkami głośnej grupy „Ster” także w lwowskim TPSzP, a w roku kolejnym prezentował gwasze i oleje na Wystawie Sztuki również tego Towarzystwa. Będąc od 1937 r. członkiem Zawodowego Związku Artystów Plastyków we Lwowie eksponował swe prace w 1938 r. na Wystawie Obrazów i w 1939 r. na I Salonie Wiosennym.

W 1945 r. zakończył się lwowski okres pracy artystycznej A. Reisinga, który wraz z rodziną opuścił rodzinne miasto i udał się na zachód. Początkowo zatrzymał się niedaleko Tarnowa – w Piotrkowicach, skąd dojeż-

dział do Tarnowa, gdzie wraz z grupą innych osób, m.in. z Elą Okoniową, Józefem Szuszkiewiczem, Janiną i Zbigniewem Misiągiewiczami, zaangażował się w organizowanie teatru, początkowo amatorskiego, a od 1954 r. zawodowego, upaństwowionego w 1957 r. pod nazwą Teatr Ziemi Krakowskiej im. L. Solskiego. Mimo ciężkich warunków bytowych A. Reising osiadł na stałe w Tarnowie, a w tarnowskim teatrze pracował od 1 października 1945 r. do 13 czerwca 1970 r., z krótką przerwą od 1 października 1958 r. do 31 września 1960 r., kiedy z powodu przebudowy budynku teatru przeniósł się do Pracowni Artystycznej Związku Polskich Artystów Plastyków w Tarnowie. W tym okresie, blisko 25 letnim, przygotowywał projekty dekoracji i kostiumów do kilkudziesięciu sztuk, zarówno z repertuaru rodzimego, np.: „Betlejem Polskie” (1945), „Balladyna” (1947), „Dom otwarty” (1953), „Potop” (1966), jak i z klasyki światowej, m. in.: „Ożenek” (1952), „Wieczór trzech króli” (1953), „Cyd” (1957). Poza projektowaniem dekoracji wiele swoich koncepcji wykonał własnoręcznie. Popisem jego artystycznej fantazji była oprawa sceniczna do bajek: „Królewna Śnieżka” (1961), „Lampa Aladyna” (1961), „Krzesełko” (1962). Od 1960 r. A. Reising jako kierownik pracowni scenograficznej w zespole technicznym teatru czuwał nad właściwą realizacją własnych projektów, jak również innych scenografów. Dekoracje Reisinga zawsze dobrze przemyślane i wykonane z artyzmem podobały się zarówno widzom jak i krytykom teatralnym. Od 1957 r. należał do Związku Polskich Artystów Teatru i Filmu.

A. Reising oprócz pracy zawodowej w tarnowskim teatrze parzył się cały czas malarstwem. Posługiwał się techniką akwarelową, olejem i gwaszem. Częstym tematem jego twórczości artystycznej była architektura Tarnowa. Jako członek sekcji malarskiej Związku Polskich Artystów Plastyków od 1946 r. uczestniczył w wielu wystawach tarnowskich, m. in.: „Piękno Tarnowa” (1948) i „Tarnów w malarstwie, grafice i fotografii” (1959). W związku z podjętymi na Górze Św. Marcina pracami archeologicznymi przedstawił zrekonstruowany Zamek Tarnowski. Z innych tematów malarskich interesowały go kwiaty, martwa natura i portrety, a także kosmos i loty kosmiczne. Wraz z grupą tarnowskich plastyków prezentował swoje prace na wystawach w wielu polskich miastach: w Nowym Sączu (1958), Sandomierzu (1958), Rzeszowie (1968), Opolu (1968) i wielokrotnie w Krakowie, a także

na Węgrzech (1960, 1974). Zajmował się też grafiką użytkową, projektując plakaty, naklejki propagujące zabytki Tarnowa i etykiety reklamowe. Na szczególną uwagę zasługuje projekt odznaki wykonanej w 1957 r. z okazji 500-lecia rzemiosła tarnowskiego. Jego obrazy znajdują się w zbiorach tarnowskiego Muzeum Okręgowego oraz w różnych instytucjach i wielu zbiorach prywatnych. Za pracę scenograficzną i działalność artystyczną A. Reising otrzymał wiele nagród i odznaczeń, m. in.: Złoty Krzyż Zasługi, Medal X-lecia PRL, Honorową Odznakę Odbudowy Miasta Warszawy i Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego.

Zmarł w Tarnowie 6 stycznia 1975 r., pochowany został w grobowcu rodzinnym, wg własnego projektu, na Starym Cmentarzu. W lutym 1976 r. tarnowski oddział Związku Polskich Artystów Plastyków i Biuro Wystaw Artystycznych w Tarnowie zorganizowały pośmiertną ekspozycję prac A. Reisinga pt. „Antoni Reising 1905-1975. Wystawa malarstwa, rysunku i projektów teatralnych”. Komisarzami wystawy byli: Paulina Chrzanowska (dyrektor tarnowskiego muzeum w latach 1950-1970) i Józef Szuszkiewicz (artysta malarz, przyjaciel Reisinga od czasów lwowskich). Na wystawie ekspozowano blisko 200 prac artysty z dziedziny malarstwa i scenografii. Miejska Biblioteka Publiczna z okazji "Dni Tarnowa" w 1998 r. zorganizowała wystawę biograficzną pt. "Patroni tarnowskich ulic", na której m.in. zaprezentowano sylwetkę A. Reisinga.

M.S

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą nr X/65/85 z dnia 12 grudnia 1985 r. nadała jednej z nowych ulic w dzielnicy Krzyż imię Antoniego Reisinga.

BIBLIOGRAFIA:

1. Antoni Reising 1905-1975. Wystawa malarstwa, rysunku i projektów teatralnych – luty 1976. Tarnów 1976
2. Chrzanowska P.: Antoni Reising 1905-1975. "Informator Kulturalny Województwa Tarnowskiego" 1977 marzec s. 28-32
3. 10 lat Państwowego Teatru Ziemi Krakowskiej im. L. Solkiego w Tarnowie. Oprac. M. Sienkiewicz. Tarnów 1987
4. Galeria "Zeszytów Tarnowskich". "Zeszyty Tarnowskie" 1987 s. 163-172

5. Kaprański E.: Tosiek. "Informator Kulturalny Województwa Tarnowskiego" 1977 marzec s. 32-36
6. Kaprański E.: XX lat zawodowej działalności Teatru Tarnowskiego. Tarnów 1974
7. Kaprański E.: Z dziejów budowy Teatru Tarnowskiego. Tarnów 1972
8. Madejczyk L.: Na tarnowskim plastyków Olimpie. "Zeszyty Tarnowskie" 1971 s. 45-56
9. Słownik biograficzny teatru polskiego. T.2. 1900-1980. Warszawa 1994

WŁADYSŁAW STANISŁAW REYMONT

1867 – 1925

**LAUREAT NAGRODY NOBLA
PISARZ I PUBLICYSTA
CZOŁOWY PRZEDSTAWICIEL
REALIZMU POLSKIEGO**

Urodził się 7 maja 1867 r. we wsi Kobiełe Wielkie koło Radomska w wielodzietnej rodzinie Rejmentów: Józefa – organisty i Antoniny z Kupczyńskich. Na chrzcie otrzymał imiona Stanisław Władysław. Dzieciństwo spędził w Tuszynie i Wolbórcie niedaleko Łodzi. Gruntownego wykształcenia nie zdobył, nie zamierzał też kontynuować rodzinnej

tradycji jako organista. Rozległą lecz nie usystematyzowaną wiedzę posiadał dzięki samodzielnej lekturze. W 1884 r. uzyskał dyplom czeladnika krawieckiego w zakładzie Konstantego Jakimowicza w Warszawie – nigdy jednak nie pracował w swym wyuczonym zawodzie. Przez kilka kolejnych lat często zmieniał miejsca zamieszkania i pracę; występował w wędrownych grupach teatralnych, pracował jako robotnik fizyczny na kolei warszawsko-wiedeńskiej, związał się ze środowiskiem spirytystów, nosił się z zamiarem wstąpienia do seminarium i cały czas borykał się z kłopotami materialnymi.

Na przełomie 1892 i 1893 r. w „Głosie” i w krakowskim dwutygodniku „Myśl” zaczął publikować swoje utwory, podpisując je Władysław Stanisław Reymont. Wtedy też postanowił przenieść się na stałe do Warszawy i zająć wyłącznie pisarstwem. Nawiązał współpracę z prasą warszawską, m.in. z „Tygodnikiem Ilustrowanym”. Zamieścił w nim dobrze przyjęty przez krytykę reportaż „Pielgrzymka do Jasnej Góry”, którym utorował sobie drogę do środowiska literackiego. Uznanie czytelników przyniosły mu powieści drukowane w odcinkach na łamach czasopism (ich książkowe wydania uka-

zały się w drugiej połowie lat 90. XIX w.). Były to: „Komediantka”, „Fermenty” i „Ziemia obiecana”.

W 1900 r. w wypadku kolejowym Reymont doznał poważnych obrażeń. Wkrótce potem otrzymał dość wysokie odszkodowanie – pieniądze te znacznie poprawiły jego trudną sytuację materialną i zapewniły mu finansową niezależność. W latach następnych intensywnie pracował nad tetralogią „Chłopi” (drukowana w odcinkach w „Tygodniku Ilustrowanym” od 1902 do 1908; wydania książkowe 1904-1909). Jednocześnie pisał mniejsze utwory (głównie nowele), a jako uznany autorytet czynnie uczestniczył w życiu literackim kraju. Zyskiwał również sławę za granicą, zwłaszcza w Rosji, w Czechach i Niemczech. W latach 1913-1918 w wydaniu książkowym ukazała się trylogia historyczna „Rok 1794” („Ostatni Sejm Rzeczypospolitej”, „Nil desperandum”, „Insurekcja”), uprzednio ogłoszona w „Tygodniku Ilustrowanym”. Cały czas, podobnie jak we wcześniejszym okresie, Reymont dużo podróżował po Europie. Dwukrotnie (w 1919 i 1920) wyjeżdżał do Stanów Zjednoczonych, do tamtejszych środowisk polonijnych. W 1920 r. zakupił majątek Kołaczkowo koło Wrześni i osiadł w nim na stałe. W 1924 r. uhonorowany został przez Akademię Szwedzką literacką Nagrodą Nobla za powieść „Chłopi” (po raz pierwszy jego kandydaturę do Nagrody wysunęto w 1918).

W 1925 r. Reymont wstąpił do Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast” (od wielu lat utrzymywał kontakty z działaczami ludowymi, pisywał artykuły m.in. do „Głosu Gromadzkiego”, „Wsi Polskiej”, „Zagonu” itp.). Ludowcy dla uczczenia laureata Nagrody Nobla zorganizowali 15 sierpnia 1925 r. w Wierchosławicach – rodzinnej wsi Wincentego Witosa – ogólnopolskie dożynki z udziałem pisarza. Na czele Głównego Komitetu Uroczystości Reymontowskich stanęli: Wincenty Witos, Maciej Rataj i Jakub Bojko. Uroczystość zgromadziła około 30-tysięczny tłum z licznymi delegacjami chłopskimi z całej Polski, przedstawicielami rządu, parlamentu, stronnictw politycznych, organizacji i związków. Rocznicę tych uroczystości obchodzono w Wierchosławicach trzykrotnie: w 1980 r., w 1985 r. (przy tej okazji odsłonięto pamiątkową tablicę ku czci Władysława Reymonta i Wincentego Witosa na Domu Ludowym im. W. Witosa) oraz w Roku Reymontowskim (2000).

Reymont wkrótce po powrocie z Wierchosławic trafił do szpitala (od dłuższego już czasu był ciężko chory). Spędził w nim kilka tygodni. Zmarł w swoim warszawskim mieszkaniu w nocy z 5 na 6 grudnia 1925 r. Pochowany został w Alei Zasłużonych na Powązkach, natomiast urnę z jego sercem zamurowano w filarze kościoła Św. Krzyża w Warszawie.

E. S.

Jedna z ulic w dzielnicy Strusina otrzymała imię Władysława Stanisława Reymonta 30.01.1931 r.

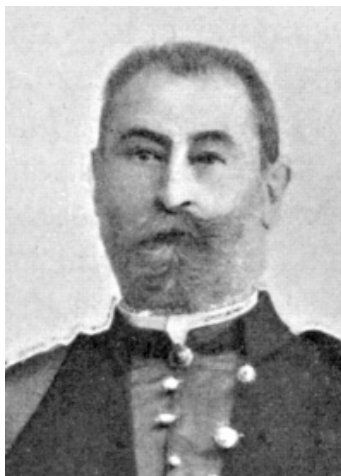
BIBLIOGRAFIA:

1. Bukowski K.: *Władysław St. Reymont. Lwów [i in.] 1927*
2. *Dożynki Reymontowskie w Wierchosławicach. Wierchosławice 2000*
3. Kocówna B.: *Reymont. Opowieść biograficzna. Wyd. 2. Warszawa 1973*
4. Kocówna B.: *Władysław Reymont. Warszawa 1973*
5. Kura A.: *Reymont w Wierchosławicach. „Zeszyty Wojnickie” 2000 nr 9 s. 8-12*
6. Markiewicz H.: *Reymont Władysław Stanisław. W: Polski słownik biograficzny. T. 31 z. 2. Wrocław 1988 s. 222-229*
7. *Wierchosławice. Dzieje wsi i gminy. Pod red. F. Kiryka i Z. Rutę. Kraków 1994 s. 313-316*
8. Wyka K.: *Reymont czyli ucieczka do życia. Warszawa 1979*

JAN WITOLD ROGOYSKI

1841 – 1916

POWSTANIEC 1863 R. POSEŁ DO SEJMU KRAJOWEGO BURMISTRZ TARNOWA

Jan Witold Rogoyski (pierwszego imienia nie używał) herbu Brochowicz urodził się 3 czerwca 1841 r. w Lubli niedaleko Jasła jako syn Jędrzeja i Aleksandry z Niesiołowskich. Nauki początkowo pobierał w domu, następnie w gimnazjum w Tarnowie (1849-1851) i we Lwowie (1851-1852). W latach 1852–1859 studiował w austriackiej akademii wojskowej w Hainburgu; w okresie tym

przez pewien czas przebywał w szkole kadetów w Łobzowie pod Krakowem. W 1859 r. uzyskał stopień oficerski i przydział do pułku stacjonującego na Węgrzech. Po śmierci ojca w 1862 r. odziedziczył wieś Szufnarową koło Strzyżowa i wystąpił z wojska.

W 1863 r. Witold Rogoyski wziął udział w powstaniu styczniowym. Do Królestwa Polskiego wyruszył na początku kwietnia z Chorzelowa koło Mielca jako dowódca kompanii strzelców w oddziale mjr. Andrzeja Łopackiego. Później walczył pod rozkazami płk. Dionizego Czachowskiego. W czerwcu tegoż roku przybył do Krakowa, gdzie pomagał Czachowskiemu organizować nowy oddział powstańczy. W styczniu 1864 r. uzyskał od władz powstańczych Galicji dłuższy urlop z uwagi na stan zdrowia. Powrócił w rodzinne strony i osiadł w Szufnarowej. W 1866 r. ożenił się ze Stefanią z Rogoyskich. Miał z nią dwóch synów: Stefana i Zdzisława oraz córkę Janinę. Po śmierci żony poślubił w 1875 r. Michalinę Rogoyską – starszą siostrą Stefanii, z którą miał syna Tadeusza. Przed 1877 r. rozparcelował swój majątek i wraz z rodziną przeprowadził się do Tarnowa.

Witold Rogoyski, jako zwolennik idei pozytywistycznych, był działaczem wielu samorządowych instytucji galicyjskich: był m.in. członkiem Wydziału Powiatowego w Ropczycach, Wydziału Rady Powiatowej w Tarnowie, Wydziału Kasy Oszczędności w Tarnowie, Galicyjskiego Towarzystwa Ziemskiego, Rady Szkolnej Okręgowej, Kuratorium Krajowej Szkoły Ogrodniczej w Tarnowie, Wydziału Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Tarnowie i in.

W 1887 r. w wyborach uzupełniających do galicyjskiego Sejmu Krajowego po raz pierwszy zdobył mandat poselski; ponownie w 1889 r. Sprawował go do 1895 r. W sejmie zasiadał w komisjach: gminnej, podatkowej i górniczej; zabierał też głos w sprawach budżetowych i szkolnych.

W 1877 r. Witold Rogoyski wszedł w skład Rady Miejskiej w Tarnowie, a w 1884 r. powołany został na stanowisko burmistrza Tarnowa. Obowiązki burmistrza pełnił nieprzerwanie przez ponad dwadzieścia lat. Ze stanowiska zrezygnował w 1906 r. W okresie tym w Tarnowie zrealizowano wiele inwestycji miejskich, m.in. rozpoczęto rozbudowę i porządkowanie miasta, przeprowadzono remont tarnowskiego ratusza i katedry, uregulowano ulice i wytyczono nowe, rozbudowano i wyremontowano szpital, poprawiono stan sanitarny miasta, rozpoczęto budowę wodociągu i kanalizacji, wybudowano nową rzeźnię miejską nad Wątokiem. Duże nakłady finansowe przeznaczone zostały na budowę i rozbudowę koszar wojskowych. Wzniesiono wiele nowych budynków szkolnych, m.in. żeńską szkołę im. Franciszka Józefa I (obecnie budynek Poczty Głównej), szkołę im. Tadeusza Kościuszki na Strusinie, budynek szkoły ogrodniczej przy ul. Seminaryjskiej (obecnie ul. Piłsudskiego), szkołę męską im. K. Brodzińskiego (obecnie budynek III LO) i in. W 1885 r. Witold Rogoyski interweniował u cesarza Franciszka Józefa I oraz u nuncjusza papieskiego w Wiedniu w sprawie utrzymania biskupstwa tarnowskiego. Popierał również tworzenie fundacji dla ubogich (schronisko Brata Alberta i ochronka ss. felicjanek na Grabówce).

W Tarnowie Witold Rogoyski cieszył się autorytetem i popularnością, czego dowodem było m.in. przyznanie mu honorowego obywatelstwa Tarnowa oraz honorowego członkostwa tarnowskiej „Gwiazdy”. Rada Miejska „w dowód uznania dla zasług ustępującego burmistrza około dobra gminy miasta Tarnowa” ustanowiła dla niego dożywotni dar w kwocie 4 tysięcy

koron rocznie. Ponadto, jeszcze za życia Rogoyskiego, nazwała jedną z ulic w dzielnicy Strusina jego imieniem oraz ufundowała portret byłego burmistrza, namalowany przez Wincentego Wodzinowskiego, który zawisł w sali posiedzeń Rady (obecnie w Muzeum Okręgowym w Tarnowie).

Po 1906 r. Witold Rogoyski przez krótki czas był dyrektorem Miejskiej Kasy Oszczędności w Tarnowie. Zmarł 28 lutego 1916 r. w Tarnowie; pochowany został w grobie rodzinnym na Starym Cmentarzu. Był odznaczony Orderem Franciszka Józefa (1895).

E. S.

Na początku 1907 r. Rada Miejska „...w uznaniu zasług ustępującego burmistrza Witolda Rogoyskiego, postanowiła ulicę zwaną „Czarna Droga” (w dzielnicy Strusina) nazwać ulicą Witolda Rogoyskiego...”

BIBLIOGRAFIA:

1. Bańburski K.: Rogoyski Jan Witold (1841-1916). W: Potępa S., Sypek A., Trusz M. Cmentarz Stary w Tarnowie. Przewodnik. [T. 1]. Tarnów 1991 s. 91-196
2. Bańburski K.: Witold Rogoyski. „Tarniny” 1997 nr 3 s. 19-21
3. Bańburski K.: Witold Rogoyski 1841-1916. Tarnów 1985
4. Bańburski K.: Z wizytą u Najjaśniejszego Pana. „Echo Tarnowa” 2002 nr 23 s. 6
5. Jan Witold Rogoyski. W: Tarnów. Wielki przewodnik. [T.] 1. Stare Miasto. Tarnów 1994 s. 125-129
6. Kunisz A.: Udział Ziemi Tarnowskiej w powstaniu styczniowym. Kraków 1990
7. Leniek J., Herzig F., Leśniak F.: Dzieje miasta Tarnowa. Tarnów 1911
8. Rogoyski J.: Pamiętniki moje. Warszawa 1972
9. Sypek A.: Ulica Witolda Rogoyskiego. „Echo Tarnowa” 1999 nr 16 s. 12
10. Szwed I.: Walki polityczne w tarnowskiej Radzie Miejskiej (1867-1914). „Rocznik Tarnowski” 1993 s. 47-70
11. Tarnów. Dzieje miasta i regionu. [T.] 2. Oprac. zbiorowe pod red. F. Kiryka, Z. Ruty. Tarnów 1983
12. Zdrada J.: Rogoyski (Rogojsk) Jan Witold. W: Polski słownik biograficzny. T. 31. Wrocław [i in.] 1988 s. 460-461

BRACIA SAKOWIE

EDWARD SAK 1912 – 1943

**ŻOŁNIERZ AK
PS. „SĘP”**

Edward Sak urodził się 19 września 1912 r. w Gumniskach koło Tarnowa w rodzinie Jana – urzędnika kolejowego i Anny z Piotrowskich. Studiował na Wydziale Rolnym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Wkrótce po wybuchu drugiej wojny światowej nawiązał kontakt z rodzącym się na terenie Tarnowa ruchem oporu. Zaprzysiężony do Służby Zwycięstwu Polsce, zaangażował się wraz z

braćmi (Leonem, Romanem i Stanisławem) w organizację placówki konspiracyjnej o kryptonimie „Genowefa” w Gumniskach. W bunkrze zlokalizowanym w ogrodzie obok domu rodzinnego bracia Sakowie prowadzili nasłuchy radiowe, przechowywali akta, gromadzili broń i amunicję. W kwietniu 1942 r. placówka z Gumnisk przeszła pod rozkazy tarnowskiego Inspektoratu AK, a kapral Edward Sak ps. „Sęp” otrzymał nominację na komendanta radiostacji – funkcję tę pełnił wspólnie z bratem Stanisławem.

Aresztowany 1 grudnia 1943 r. i osadzony w tarnowskim więzieniu (po dekonspiracji gumniskiej placówki) Edward Sak zamordowany został przez tarnowskie gestapo podczas śledztwa 3 grudnia 1943 r. „Na ziemi leżał skrępowany drutem i sznurem mój brat Edward. Gestapowcy skakali buciorami po jego piersiach, usiłując mu połamać żebra. Wepchnięto nas brutalnie do gestapowskiego samochodu (...) Niedługo trwały formalności. Przewieziono nas do więzienia. Zbliżył się do mnie Edward i twardo rzekł, że główną winę bierze na siebie. To były ostatnie słowa, jakie od niego usłyszałem. W dwa dni później już nie żył” – tak po latach wspominał Leon Sak.

Edward Sak pochowany został na cmentarzu w Krzyżu w bezimien-
nym grobie, na którym tarnowski rzemieślnik Marian Biedroński postawił
prosty żelazny krzyż. W latach 60. XX w. rodzina dokonała ekshumacji i
przeniosła jego ciało na cmentarz w Tarnowie – Rzędzinie. Obok tablicy
nagrobnej stanął krzyż z miejsca pierwszego pochówku. Śmierć Edwarda
upamiętniona została na tablicy wmurowanej w bocznej nawie kościoła XX.
Filipinów w Tarnowie, poświęconej żołnierzom konspiracji tarnowskiej za-
mordowanym przez gestapo i w obozach koncentracyjnych w latach 1939-
1945 (opracowanie historyczne tablicy Dionizy Kwiatkowski, projekt Stani-
sław Jachym). Nazwisko Edwarda widnieje również na tablicy pamiątkowej
w budynku SGGW w Warszawie.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Pu-
blicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której
zaprezentowano m.in. sylwetkę Edwarda Saka.

E. S.

LEON SAK
1914 – 1986

ŻOŁNIERZ AK
PS. „MACIEJEWSKI”
WIĘZIEŃ OBOZÓW:
GROSS-ROSEN
BUCHENWALD I EBENSEE

Najmłodszy syn Jana i Anny z Piotrowskich urodził się 6 listopada 1914 r. w Gumniskach pod Tarnowem. Po ukończeniu studiów rolniczych pracował w Suwałkach. W drugiej połowie października 1939 r. przybył do Tarnowa i zaangażował się w działalność konspiracyjną. Jeszcze w tym samym miesiącu

zaprzysiężony został przez kpt. Tadeusza Kurę ps. „Lis” do Służby Zwycięstwu Polsce i zajął się organizacją grupy wywiadowczo-dywersyjnej. Jako kierownik siatki wywiadowczej, obejmującej powiaty: Brzesko, Tarnów i Dąbrowa Tarnowska, Leon Sak ps. „Maciejewski” utrzymywał bezpośredni kontakt z Krakowem, a od końca 1940 r. z Warszawą. W kwietniu 1942 r. wraz z całą swoją grupą podporządkował się tarnowskiemu Inspektoratowi AK. W 1943 r. ukończył tajną Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty AK prowadzoną przez kpt. Sergiusza Kapurę ps. „Wilk” i otrzymał awans na stopień podporucznika. Jednocześnie, zmuszony przepisami okupanta, pracował w Powiatowym Urzędzie Rolnym.

Dnia 1 grudnia 1943 r. został aresztowany przez gestapo. Po dwutygodniowym pobycie w więzieniu tarnowskim trafił do więzienia na Montelupich w Krakowie, gdzie 17 grudnia 1943 r. otrzymał wyrok śmierci. Dzięki szczęśliwemu zbiegowi okoliczności wyrok nie został wykonany. Z Montelupich Leon trafił do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen, następnie do obozów: Brzeg, Buchenwald i Ebensee. W lipcu 1945 r. powrócił do kraju.

Po wojnie wyjechał na Śląsk i zamieszkał w Bytomiu. Zmarł 30 stycznia 1986 r., pochowany został na cmentarzu w Sączowie koło Bytomia.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Leona Saka.

E. S.

ROMAN SAK
1902 – 1982

ŻOŁNIERZ AK
PS. „JESION”
WIĘZIEŃ OBOZÓW:
GROSS-ROSEN
BUCHENWALD I EBENSEE

Urodził się 26 lipca 1902 r. w podtarnowskim Rzędzinie jako najstarszy syn Jana i Anny z Piotrowskich. W 1923 r. ukończył korespondencyjny kurs buchalteryjno-handlowy, w 1927 r. Szkołę Rolniczą Męską im. Erazma Plewińskiego w Kijanach w województwie lubelskim. Potem pracował jako zarządca

majątków ziemskich. Pod koniec października 1939 r. przybył do Tarnowa i zaangażował się w pracę w konspiracji. Na początku listopada 1939 r. został zaprzysiężony przez kpt. Tadeusza Kurę ps. „Lis” w szeregi Służby Zwycięstwu Polsce, którą jeszcze w listopadzie rozwiązano, a w jej miejsce powołano Związek Walki Zbrojnej, przemianowany w 1942 r. na Armię Krajową. Roman Sak przyjął pseudonim „Jesion”. W pracy konspiracyjnej zajmował się werbunkiem nowych członków, wywiadem wojskowym, prowadził nasłuch radiowy, gromadził i przechowywał materiały wojskowe i broń, kierował akcją sabotażu gospodarczego, organizował pomoc dla członków ruchu oporu zagrożonych przez gestapo, zbierał fundusze dla dowództwa AK, pełnił funkcję kierownika grupy propagandy i kolportażu na rejon Tarnów – Gumniska – Rzędzin. W maju 1943 r. ukończył prowadzoną przez kpt. Sergiusza Kapurę ps. „Wilk” tajną Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty AK (wykłady odbywały się w domu państwa Saków w Gumniskach) i otrzymał awans na stopień podporucznika.

W nocy z 30 listopada na 1 grudnia 1943 r. Roman został aresztowany przez gestapo. Dwa tygodnie przebywał w więzieniu tarnowskim, 14

grudnia trafił do więzienia na Montelupich w Krakowie, a 17 grudnia otrzymał wyrok śmierci. Szczęśliwy zbieg okoliczności sprawił, że wyroku nie wykonano. Z Montelupich jeszcze w 1944 r. Roman Sak trafił do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen, następnie do obozów w Brzegu, Buchenwaldzie i Ebensee (podobóz Mautchausen), skąd w lipcu 1945 r., po wyzwoleniu przez wojska amerykańskie, powrócił do kraju.

Po wojnie w 1947 r. wstąpił do Związku Byłych Więźniów Politycznych w Tarnowie, następnie do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. W 1957 r. został wybrany prezesem tarnowskiego oddziału ZBoWiD. Na stanowisku tym pracował przez cztery lata, potem przez dwa lata pełnił funkcję wiceprezesa, a kolejne cztery był członkiem zarządu. Pracując w ZBoWiD-zie wspólnie z zarządem przeprowadził ekshumację rozstrzelanych na terenie Tarnowa i powiatu, starał się o budowę pomników w miejscach straceń, dążył do uporządkowania i spisania historii ruchu oporu z terenu powiatu tarnowskiego.

Roman Sak był również jednym z założycieli tarnowskiej Spółdzielni Ogrodniczej (1946), prezesem Związku Ogrodniczego na powiat tarnowski i dąbrowski, założycielem Związku Hodowców Zwierząt Futerkowych i jego pierwszym prezesem. Pracował jako ławnik sądu tarnowskiego oraz jako radny miasta Tarnowa. W latach 50. był przewodniczącym komitetu budowy Szkoły Podstawowej nr 12. W 1960 r. za walki zbrojne z Niemcami w latach 1939-1945 otrzymał Odznakę Grunwaldzką, a w 1973 r. odznaczony został Krzyżem Armii Krajowej (Londyn).

Zmarł 1 maja 1982 r. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Tarnowie-Rzędzinie. Nad jego trumną mowę pożegnalną wygłosił znany tarnowski pedagog i działacz społeczny, wieloletni przyjaciel Karol Halski. Na tablicy nagrobnej rodzina umieściła napis: „Cierpiał i czekał na wolną Polskę”.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Romana Saka.

E. S.

STANISŁAW SAK

1904 – 1980

ŻOŁNIERZ AK
PS. „DĄB”
WIĘZIEŃ OBOZÓW:
GROSS-ROSEN
BUCHENWALD I EBENSEE
WIĘZIEŃ RAWICZA

Urodził się 9 listopada 1904 r. Zdobył wykształcenie rolnicze. Służbę wojskową odbył w szkolnej kompanii łączności we Lwowie i w 53 Pułku Piechoty w Stryju. Potem pracował jako administrator majątków ziemskich.

Po wybuchu drugiej wojny światowej przystąpił do pracy w konspiracji. W pierwszych miesiącach wojny zaangażował się w organizację placówki wywiadowczej „Genowefa” w Gumniskach. Do Służby Zwycięstwu Polsce zaprzysiężony został na początku listopada 1939 r. przez kpt. Tadeusza Kurę ps. „Lis”. W konspiracji zajmował się m.in. wywiadem wojskowym, nasłuchami radiowymi i propagandą. W kwietniu 1942 r. komórkę wywiadowczą „Genowefa” podporządkowano Inspektoratowi AK w Tarnowie, a Stanisław otrzymał nominację na zastępcę szefa łączności Inspektoratu AK i komendanta radiostacji nadawczo-odbiorczej. Podlegała mu m.in. specjalna komórka konspiracyjna zlokalizowana na terenie więzienia tarnowskiego. Zajął się również organizacją i prowadzeniem podoficerskiej szkoły łączności. Sam ukończył tajną Szkołę Podchorążych Piechoty i awansował do stopnia podporucznika. Pod koniec listopada 1943 r. placówka z Gumnisk została zdekonspirowana, a Stanisław Sak aresztowany przez gestapo (w nocy z 30 listopada na 1 grudnia). Po krótkim pobycie w więzieniu w Tarnowie trafił do więzienia na Montelupich w Krakowie. Tam 17 grudnia 1943 r. otrzymał wyrok śmierci. Podobnie jak w przypadku Leona i Romana wyroku nie wykonano. Z Montelupich trafił

do obozów: Gross-Rosen, Brzeg, Buchenwald i Ebensee. W lipcu 1945 r. wrócił do kraju.

Po wojnie zaangażował się w działalność w antykomunistycznej organizacji Wolność i Niezawisłość, za którą skazany został w 1946 r. na karę śmierci, zamienioną później na karę dziesięciu lat pozbawienia wolności oraz karę „pozbawienia praw publicznych i obywatelskich praw honorowych”. Trafił do więzienia w Rawiczu. Na wolność wyszedł w 1951 r. (na mocy amnestii z lutego 1947 karę zmniejszono o połowę), natomiast prawa obywatelskie odzyskał dopiero w 1966 r. Po ich odzyskaniu starał się o przyjęcie do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Mimo niewątpliwych zasług w walce z okupantem jego wniosek został załatwiony odmownie ze względu na przynależność do WiN-u.

W 1973 r. w Londynie przyznano mu Krzyż Armii Krajowej nadawany „dla upamiętnienia wysiłku żołnierza Polski Podziemnej w latach 1939-1945”.

Zmarł 10 stycznia 1980 r., pochowany został na cmentarzu parafialnym w Tarnowie-Rzędzinie.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Stanisława Saka.

E. S.

Dzięki inicjatywie mieszkańców Rada Miasta Tarnowa uchwałą nr XXVII/313/92 z dnia 17.09.1992 r. zmieniła nazwę ulicy Karola Świerczewskiego w Gumniskach, nadając jej imię Braci Saków.

BIBLIOGRAFIA:

1. Biografia byłych więźniów politycznych niemieckich obozów koncentracyjnych. T. 1. Komitet wykonawczy A. Gładysz, A. Szymerski.. Philadelphia 1974 s. 192-202
2. Dąbrowa-Kostka S.: Hitlerowskie afisze śmierci. Kraków 1983 s. 184, 206
3. Krajewski J.: Bracia. „Tem” 1992 nr 4 s. 6
4. Lis R.: Sakowie. „Tem” 2003 nr 17 s. 16
5. Materiały z archiwum rodzinnego p. Anny Sak – Nosek (córka Romana Saka)
6. Pietrzykowska A.: Region tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej. Warszawa, Kraków 1984

7. Sak R.: *Człowiek pracy i człowiek czynu [o Antonim Gładyszu]. W: W służbie narodu polskiego. Philadelphia 1977 s. 63-*
8. Sak R.: *[Pamiętnik]. Oprac. J. Krajewski. „Temi” 1992 nr 8 s. 9 ; nr 9 s. 8 ; nr 10 s. 8*
9. Sak Roman - *teczka osobowa. Związek Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych w Tarnowie*
10. Tarnów. *Dzieje miasta i regionu. [T.] 3. Oprac. zbiorowe pod red. F. Kiryka, Z. Ruty. Tarnów 1987*

ZDZISŁAW ALFRED SIMCHE

1905 – 1940

**GEOGRAF
PEDAGOG
PUBLICYSTA**

Urodził się 28 marca 1905 r. w Tarnowie w rodzinie żydowskiej. Rodzicami jego byli Eliaasz Simche (adwokat, obrońca robotników po rozruchach w 1923 r. na ul. Goldhammera, działacz Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej) i Stefania Warenhaupt. Simchowie oprócz Zdzisława mieli jeszcze syna Teodora i córkę Felicję.

Z. Simche po ukończeniu nauki w Państwowym Gimnazjum im. K. Brodzińskiego, studiował geografię na UJ. W 1928 r. po zdobyciu tytułu doktora podjął starania o asystenturę u słynnego kartografa prof. E. Romera na Uniwersytecie we Lwowie. Niestety mimo wypisania się z gminy żydowskiej już w 1922 r. i przyjęcia po śmierci ojca chrztu w kościele rzymsko-katolickim (wtedy otrzymał imię Zdzisław) stanowiska asystenta nie uzyskał.

Zdecydował się przyjąć pracę nauczyciela geografii. Uczył tego przedmiotu w kilku tarnowskich gimnazjach. Był pedagogiem o nieprzeciętnej wiedzy, ukochanym wychowawcą do dzisiaj wspominanym przez uczniów, znakomitym organizatorem wycieczek krajoznawczych. Kierował Kołem Krajoznawczym im. M. Karłowicza, które obejmowało swym działaniem młodzież gimnazjum: I-go i II-go. W sprawozdaniu gimnazjum I-go za rok szkolny 1928/29 Simche opublikował "Plan szkolnych wycieczek geograficznych na terenie Tarnowa i okolicy", który dostosował do ogólnych wymogów programu szkolnego. W kolejnym sprawozdaniu zamieścił artykuł pt. "Tarnów dawniej a dziś".

W latach 1927-28 Simche wchodził w skład zespołu redakcyjnego "Słowa Tarnowskiego", na łamach którego opublikował liczne artykuły np. "Z historii osadnictwa Tarnowa i powiatu", "Czy i kiedy Tarnów będzie wielkim miastem?", "Ruch autobusowy w Tarnowie jako miernik podnoszenia się miasta". Pisał także do "Ilustrowanego Kuriera Codziennego" i "Głosu Ziemi Tarnowskiej". Prace naukowe zamieścił też w "Przeglądzie Geograficznym" i "Ziemi" np. "Stary Tarnów" (1929), "Rozwój gospodarczy Tarnowa" (1936), "Pejzaż wsi tarnowskiej" (1938).

Oprócz działalności pedagogicznej i publicystycznej Z. Simche, jako przedstawiciel tarnowskiej inteligencji, zainicjował utworzenie w Tarnowie Towarzystwa Przyjaciół Nauk. TPN powołano do życia 7 września 1929 r. W składzie pierwszego Zarządu Simche pełnił funkcję sekretarza. Celem Towarzystwa było "pielęgnowanie nauki i umiejętności", organizowanie odczytów, wydawanie rozpraw naukowych, opieka nad zabytkami Tarnowa i okolicy. TPN wzięło udział w sesji naukowej zorganizowanej z okazji 600-lecia Tarnowa, wśród wykładowców był Z. Simche, który wygłosił referat pt. "Stosunki gospodarcze".

Na szczególną uwagę zasługuje opracowana z okazji tego jubileuszu monografia Z. Simchego "Tarnów i jego okolica" wydana w 1930 r. ze środków miasta Tarnowa. Wydawnictwo to bogato ilustrowane fotografiami, mapami i planami, jest dobrym przykładem pracy naukowej oraz edytorskiej i służy kolejnym pokoleniom poszukującym informacji o Tarnowie.

Zainteresowania krajoznawstwem zainspirowały Simchego do założenia 10 czerwca 1931 r. w Tarnowie oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, którego został pierwszym prezesem. Działając w PTK przyczynił się do propagowania ochrony przyrody. Wspólnie z dr Marianem Biełatowiczem - delegatem Państwowej Rady Ochrony Przyrody, doprowadził do ogłoszenia rezerwatów skałek piaskowych w Ciężkowicach tzw. Skamieniałego Miasteczka.

W początkowym okresie okupacji niemieckiej, w kwietniu 1940 r. Simchego aresztowało gestapo i osadzono go w tarnowskim więzieniu. Żona, Zofia z Gagolów czyniła starania o jego zwolnienie. W tarnowskim Muzeum Okręgowym przechowywane są grypsy, które Simche pisał z więzienia do żony i trzech synów - Zdzisława, Jerzego i Stefana. Niestety zabiegi o

uwolnienie Simchego z więzienia nie powiodły się; 11 czerwca 1940 r. w pierwszym tarnowskim transporcie został wraz z bratem Teodorem (adwokatem) wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Jako więzień polityczny z numerem 452 osadzony był w Bloku II. Zmarł w obozie 29 listopada 1940 r. na placu apelowym podczas wykonywania przysiadów. Wykupałą przez żonę urnę z prochami, złożono podczas pogrzebu na tarnowskim Starym Cmentarzu w grobowcu Kwietniów i Pikulów, później przeniesiono do grobowca rodzinnego Gągółów, a w 1982 r. do nowowypbudowanego grobowca na cmentarzu w Tarnowie-Mościcach. Na marmurowej tablicy znajduje się napis: "Dr fil. Zdzisław Simche - autor monografii Tarnów i jego okolica 1905-1940".

Tarnowianie podtrzymują pamięć o Zdzisławie Simche - zasłużonym dla miasta uczonym i pedagogu. W III Liceum Ogólnokształcącym 1 września 1989 r. podczas zjazdu absolwentów rocznika 1939, odsłonięto tablicę pamiątkową z nazwiskami profesorów i uczniów, którzy podczas II wojny światowej ponieśli śmierć z rąk okupanta. Wśród nauczycieli jest nazwisko Z. Simche. W Dniu Niepodległości 11 listopada 1993 r. w tarnowskim Ratuszu odbyła się promocja reprintu "Tarnów i jego okolica" wydanego przez Muzeum Okręgowe. W publikacji tej zamieszczony został biogram Z. Simche autorstwa Kazimierza Bańburskiego, kustosa tarnowskiego muzeum. Gościem na spotkaniu promocyjnym był syn autora monografii Zdzisław Siemianowski (lekarz). Muzeum Okręgowe w 60-tą rocznicę śmierci Z. Simche, zorganizowało 29 listopada 2000 r. sesję popularno-naukową dla młodzieży, a w Bazylice Katedralnej została odprawiona msza św. w intencji Z. Simche i jego brata Teodora, który również stracił życie w Oświęcimiu.

M. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. nadała jednej z ulic w dzielnicy Zabłocie imię Z. Simche.

BIBLIOGRAFIA:

1. (ab): *Niezwykła fotografia. "Gazeta Krakowska" 2000 nr 210 dod. "Gazeta Tarnowska" s. IV*
2. *Czy wiesz kto to jest? Pod ogólną red. S. Łozy. Warszawa 1938 s. 666*

3. Gryl W.: Jeszcze słowo o profesorze. "Tarnowskie Echo" 1993 nr 44 s. 8
4. Gryl W.: Nie tylko w pamięci, ale i w sercach. "Tarnowskie Echo" 1993 nr 43 s. 8
5. Grypsy Simchego. "Pogoń" 1993 nr 7/8 s. 21; Bańburski K.: Głosa. Tamże
6. Jaśkiewicz B., Opas T. : Życie naukowe Tarnowa (1918-1939). "Rocznik Tarnowski" 1993 s. 139-149
7. (KIS): Pamięci dr. Simche. "Dziennik Polski" 2000 nr 278 dod. "Tarnowski" s. I
8. Łabno J., Szuszkiewicz S.: Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. W: Tarnów. Wielki przewodnik. [T.] 2. Stare Miasto. Tarnów 1995 s. 411-412
9. Pamięć o tarnowskim dziejopisie. "Tem" 2000 nr 47 s. 18
10. Ruta Z., Ryś J.: I Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Brodzińskiego w Tarnowie do 1939 roku. Kraków 1999
11. Siemianowski Z.: Profesor Simche - tragiczny los. "Tarnowskie Echo" 1994 nr 3 s. 5
12. Simche Z.: Tarnów i jego okolica. Reprint. Tarnów 1993. Zawiera: Bańburski K.: Zdzisław Simche (1905-1940)
13. Sterkowicz C.: Alfred Zdzisław Simche (1905-1940). Pedagog, działacz społeczny, publicysta. "Tarnowskie Echo" 1995 nr 2 s. 6
14. Sypek A.: III Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Tarnowie. Tarnów 1997

SPYTEK Z MELSZTYNA 2 POŁ. XIII W. – 1354 (1356?)

ZAŁOŻYCIEL RODU LEЛИWITÓW KASZTELAN KRAKOWSKI ZAŁOŻYCIEL TARNOWA

„Czymże mówię jest wasz cesarz? Nam sąsiadem, lecz naszemu królowi równym. Gdzie jest Rzym i w czyim znajduje się ręku, odpowiedz! Wasz cesarz stoi niżej od papieża i składa mu przysięgę, nasz król dzierży koronę i miecz od Boga, prawa swoje i tradycje przodków przenosi ponad prawa cesarstwa”.

Spicimir podczas poselstwa na dworze cesarza Karola w Pradze.

T. Czacki. Dzieła. T. 3. Poznań 1845 s. 112 n.

Spitek (Spicimir) był pierwszym znanym Leliwitą, uznawanym zgodnie przez historyków za założyciela rodu. Urodził się prawdopodobnie w 2 połowie XIII w., „pochodził ze starożytnej rodziny polskiej, pieczętującej się herbem Leliwa”. Był mężem niezwykle miary i jedną z najwybitniejszych postaci rządów króla Władysław Łokietka i Kazimierza Wielkiego. Ciesząc się pełnym zaufaniem króla Władysława szybko się pisał po szczeblach kariery politycznej, osiągając najzaszczytniejszą godność kasztelana krakowskiego (1320). Urząd ten piastował do swojej śmierci, która nastąpiła pomiędzy rokiem 1354 a 1356.

Comes Spicimir z oddaniem służył królowi i ojczyźnie, wykazał się dużą zręcznością i talentem dyplomatycznym, wielokrotnie posłował w imieniu króla (do księcia Brzegu i Legnicy Bolesława – 1322, do króla czeskiego Jana Luksemburskiego – 1335, do cesarza Karola – ok. 1354). Nieobce były również kasztelanowi krakowskiemu wyprawy wojenne (Płowce, Kościan,

Śląsk), w których zawsze wykazywał się niezłomną odwagą i dzielnością, co zostało odnotowane w kilku królewskich dokumentach (np. w trzy lata po zwycięskiej bitwie pod Płowcami /1331/ Kazimierz Wielki nadając Spytkowi kamienicę i plac przy ul. św. Franciszka w Krakowie /obecnie ul. Bracka/ wspominał jego wierną służbę i straty poniesione w wojnie z Zakonem Krzyżackim).

Nie zaniedbywał także kasztelan swoich włości. Poczynając od odziedziczonych po przodkach dóbrach, drogą wymiany, kupna czy nadania królewskiego doszedł do wielkiej fortuny, stając się jednym z najzamożniejszych właścicieli ziemskich w Małopolsce. W 1330 r. Spytek otrzymał od Władysława Łokietka zezwolenie na lokowanie nowego miasta na prawie magdeburskim. Od tej pory Tarnów stał się głównym ośrodkiem władzy kasztelana z siedzibą w warownym zamku na Górze św. Marcina (ok. 1330). W Tarnowie skrzyżowały się dwa kluczowe dla Polski szlaki handlowe wiodące: jeden znad Bałtyku ku Węgrom, drugi z Norymbergii i Śląska na wschód do Rusi Halickiej. Ok. 1340 r. Spytek wzniósł w Dolinie Dunajca drugi zamek obronny i nazwał go Melsztyn. Zamek pełnił rolę strażnicy, ułatwiał kontrolę i zapewniał bezpieczeństwo na węgierskiej drodze handlowej. Spicimir pozostawił po sobie również wiele pobożnych fundacji, m. in. w Tarnowie fundował parafię i kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (obecna katedra).

Spytek był prawdopodobnie dwukrotnie żonaty i miał ośmioro dzieci (7 synów i córkę). Pierwszą żoną był nieznana z imienia córka Pakosława z Mstyczowa z rodu Lisów, drugą Stanisława córka Piotra Bogorii. Od jego dwóch synów Jana z Melsztyna kasztelana krakowskiego i Rafała z Tarnowa kasztelana wiślickiego biorą początek trzy linie rodu Leliwitów - Melsztyńscy i Tarnowscy, później Jarosławscy.

Jan Długosz napisał o Spicimirze, iż *„był to mąż prawy, obrotny, wielki i doświadczony kraju miłośnik /.../, pod którego sterem wszystkie sprawy Królestwa szły szczęśliwie i za którego przezornym staraniem zebrane zostały wielkie bogactwa i napełniony skarb”* (*Historia Poloniae libri XII. T. 3. W: Opera Omnia. Kraków 1876-1878 s. 163*).

Od 1903 r. w tarnowskim Ogrodzie Miejskim istnieje aleja nazwana imieniem Spytki. W 1996 r. Miejska Biblioteka Publiczna zorganizowała

dużą wystawę poświęconą Leliwitom Tarnowskim, gdzie poczesne miejsce znalazł oczywiście założyciel rodu Spytek z Melsztyna.

B. S.

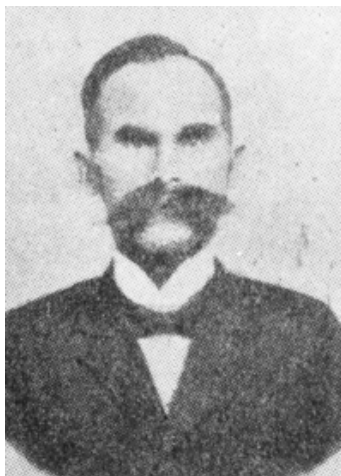
Nazwę ulicy Spytki z Melsztyna w dzielnicy Zabłocie nadano 30 stycznia 1931 roku.

BIBLIOGRAFIA:

1. Dworzaczek W.: *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa Małopolskiego. Wiek XIV – XV.* Warszawa 1971
2. Niesiecki K.: *Herbarz Polski. T. 6. Lipsk 1841; T. 9. Lipsk 1842*
3. Sawczyk B.: „Klub Leliwa”. Tarnów – Przeworsk – Tarnobrzeg. Tarnów 1996 s. 31 – 38
4. Śliwiński B.: *Kasztelan krakowski Spycimir z Tarnowa i jego związek z możnowładztwem małopolskim w I poł. XIV wieku.* „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” Z. 204 (1992) s. 105 - 113
5. Turkawski M. A.: *Spycimir herbu Leliwa, kasztelan krakowski, założyciel Tarnowa i Melsztyna. Monografia historyczna.* Lwów 1876
6. Winczura Ł.: *Spycimir Leliwita – założyciel Tarnowa.* Cz. 1-3. „Kurier Małopolski” 2001 nr 23-25 s. 17
7. Zarewicz L.: *Leliwita Spycimir, kasztelan krakowski, praojciec Melsztyńskich i Tarnowskich (1312 – 1352) oraz monografia Melsztyna.* Kraków 1890

KLEOFAS (KLEOFAT) STANISZ

1859 – 1911

**PODURZĘDNIK POCZTOWY
CZŁONEK
TOWARZYSTWA SZKOŁY LUDOWEJ
FUNDATOR DOMU TSL W TARNOWIE**

O życiu Kleofasa Stanisza posiadamy niewiele informacji. Urodził się w miejscowości Lubatowa koło Iwonicza Zdroju (obecnie województwo podkarpackie). Rodzice jego Jan i Maria z trudem utrzymywali biedną chłopską rodzinę. Z tego powodu zapewne ich syn Kleofas szukał pracy w odległym od stron rodzinnych Tarnowie. W tarnow-

skim urzędzie pocztowym na stanowisku podurzędnika przepracował jako listonosz ponad 30 lat. Na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku chcąc wyrobić u ludności nawyk oszczędzania pieniędzy, zaczęto organizować Pocztowe Kasy Oszczędności. Celem tych kas było nie tylko wzbudzanie zamiłowań do oszczędności, ale też wprowadzanie ułatwień w przemyśle i handlu. Powszechnie głoszone wtedy hasło "Praca i oszczędność jest podstawą cywilizacji świata". Urzędnicy pocztowi otrzymywali stosunkowo wysokie wynagrodzenie. Stałość zatrudnienia oraz system różnych przywilejów gwarantowały pracownikom Poczty godny byt, za co starali się oni wykonywać swoją pracę niezwykle sumiennie. K. Stanisław był delikatnego zdrowia, nie założył rodziny, żył bardzo skromnie, a swoje oszczędności lokował na koncie w Kasie Oszczędności. Jako pilny i obowiązkowy pracownik cieszył się dużym uznaniem zwierzchników, a zwłaszcza ówczesnego naczelnika Poczty w Tarnowie Huberta Lindego. H. Linde jak podają tarnowscy historycy był prawdopodobnie potomkiem sławnego językoznawcy Samuela Bogumiła, twórcy pierwszego "Słownika języka polskiego". Linde oprócz pracy zawodowej aktywnie udzielał się w Towarzystwie Szkoły Ludowej, pełniąc

przez wiele lat funkcję prezesa tarnowskiego Koła TSL. Towarzystwo Szkoły Ludowej to organizacja oświatowa działająca na terenie Galicji w latach 1891-1939, której jednym z zadań było zakładanie bibliotek. M. in. za sprawą H. Lindego 7 listopada 1908 r. otwarto w Tarnowie Miejską Bibliotekę Literacko-Naukową im. J. Słowackiego. W pierwszym okresie działalności Biblioteka mieściła się w niewielkich i nieodpowiednich lokalach (ul. Wałowa 2, Krakowska 20, Pasaż Tertila i Plac Kazimierza 5). Z czasem zarząd Koła TSL zdecydował o budowie Domu Towarzystwa Szkoły Ludowej, w którym miały znaleźć się specjalnie zaprojektowane pomieszczenia dla Biblioteki Miejskiej oraz Czytelnia Publiczna, Pracownia Naukowa, Czytelnia Robotnicza im. J. Kilińskiego, a także inne agendy TSL. Kleofas Stanisław w ciągu lat swojej pracy zgromadził na dwóch książeczkach oszczędnościowych blisko 19 tysięcy koron austriackich i sumę tę 19 marca 1911 r. przekazał na budowę Domu TSL. W niedługim czasie po przekazaniu pieniędzy 9 kwietnia 1911 r. K. Stanisław zmarł w Krakowie, gdzie został pochowany na Cmentarzu Rakowickim. Za ten ofiarny dar Zarząd Główny TSL umieścił nazwisko K. Stanisława na "Liście Członków Honorowych TSL". Budowę Domu TSL-owskiego rozpoczęto przy ul. Staszica w okresie międzywojennym, jednak z powodu trudności finansowych, budynek odsprzedano krakowskiemu Kuratorium Okręgu Szkolnego. Obecnie w budynku, którego jednym z fundatorów był skromny listonosz Kleofas Stanisław mieści się VII Liceum Ogólnokształcące.

M. S.

Miejska Rada Narodowa w 1960 r. uchwałą Nr 22/III/60 nadała jednej z ulic w dzielnicy Zabłocie imię Kleofasa Stanisława.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bańburski K.: *Początki w Tarnowie*. Tarnów 1998
2. *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej za rok 1911*. Kraków 1912
3. *Tarnów. Wielki przewodnik*. [T.] 4. Zawale. Tarnów 1997
4. *Z dziejów Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Słowackiego w Tarnowie 1908-1968*. Praca pod red. B. Jaśkiewicza. [Tarnów 1970]

SZYMON STAROWOLSKI

1588 – 1656

**POLIHISTOR
JEDEN Z NAJWYBITNIEJSZYCH
LUDZI NAUKI XVII – W. POLSKI
DUCHOWNY
KANTOR KOLEGIATY TARNOWSKIEJ
KAZNODZIEJA I KANONIK
KATEDRY KRAKOWSKIEJ**

Szymon Starowolski urodził się w 1588 roku w Starej Woli w województwie brzesko-litewskim jako ostatni z pięciu synów Bazylego i Zofii z Zaranów. Pochodził z zubożałej rodziny bojarskiej.

Pierwsze nauki pobierał w rodzinnej miejscowości, później, ok. 1605 roku przebywał już na dworze kanclerza i hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego. Odtąd swoje życie związał z dworami magnackimi. Po śmierci hetmana przeniósł się na dwór Anny Ostrogskiej, by wraz z jej synami Konstantym i Januszem odbyć swą pierwszą zagraniczną podróż (1609-1611) po Niemczech, Niderlandach, Francji i Włoszech. Zarówno ten wyjazd jak i wszystkie następne wykorzystywał dla podniesienia również swojej wiedzy. Po powrocie wpisał się do metryki studentów Akademii Krakowskiej, gdzie w 1618 roku uzyskał bakalaureat sztuk wyzwolonych, po czym na Wydziale Atrium objął wykłady z zakresu "Polityki" Lipsiusza i objaśniał Salustiusza. W tym samym czasie był wykładowcą teologii i filozofii w klasztorze cystersów w Wąchocku.

W 1620 roku Starowolski został sekretarzem hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza, co dało mu możliwość praktycznego poznania wszystkich spraw dotyczących życia wojskowego (obozowego), a nawet taktyki wojennej, przebywał bowiem w twierdzy chocimskiej i uczestniczył w słynnej bitwie. Wyniesione z tego okresu doświadczenia zaowocowały

wały później w pracach o tematyce wojskowej, m. in. w: "Eques Polonus" (Wenecja 1628), "Institutorum rei militaris libri VIII" (Kraków 1639). Po śmierci hetmana (1621) przebywał na dworze marszałka wielkiego koronnego Mikołaja Wolskiego, szanowanego mecenasa i znawcy kultury, któremu zadedykował "Votum o naprawie Rzeczypospolitej" (Kraków 1625).

Sława Starowolskiego jako uczonego i pisarza rozchodziła się szerokim echem po kraju, był więc on znakomitym mentorem i wychowawcą dla młodych magnackich synów. W latach 1624-1626 odbył drugą zagraniczną podróż do Włoch w charakterze opiekuna Krzysztofa Sapiehy. Nawiązał wtedy liczne kontakty z włoskimi uczonymi i wydawcami; miał również osobistą audiencję u papieża Urbana VIII, któremu później zadedykował jedną ze swoich prac sławiącą rycerstwo polskie ("Eques Polonus"). Otrzymał za nią od papieża złoty medal z jego wizerunkiem. W 1632 roku Starowolski po raz trzeci wyjechał z kraju, tym razem jako opiekun Piotra Potockiego. Przebywał w Lowanium, gdzie w słynnej akademii pogłębił swoją wiedzę w zakresie prawa. Odwiedził też Antwerpię i Kolonię; tu ogłosił "Polonię" (1632) - dzieło mające na celu ukazanie Polski jako państwa w wysokim stopniu ucywilizowanego, z bogactwem tradycji, historii, kultury, sztuki, stojącego na jednym poziomie z pozostałymi państwami Europy zachodniej. Po dwóch latach powrócił do kraju, by już w następnym roku towarzyszyć młodemu Aleksandrowi Koniecpolskiemu i Stefanowi Sobieskiemu w podróży po Włoszech i Niderlandach (1635-1638).

Wróciwszy, Starowolski osiadł na dworze bpa krakowskiego Jakuba Zadziką, pod wpływem którego w 1639 roku, mając już 51 lat, przyjął święcenia kapłańskie i otrzymał kantorię tarnowską. Rozpoczął się dziesięcioletni okres jego pobytu w Tarnowie, gdzie nareszcie mógł w spokoju oddać się pracy pisarskiej i pełnieniu obowiązków "przełożonego nad śpiewem i muzyką kościelną". Szymon Starowolski zamieszkał obok tarnowskiej kolegiaty w domu Mikołajowskim. Tu powstało 18 z ponad 70-ciu jego dzieł, w tym m. in: wszystkie zbiory kazań: "Świątnica Pańska..." (Kraków 1645), "Arka Testamentu..." (Kraków 1648), "Wieniec niewiedzący Przeczystej Panny Marii..." (Kraków 1649) oraz "Laudatio Almae Academiae Cracoviensis" (Kraków 1939), "Wielkiego Korabu wielki sternik przewielebny... Jakub Zadzik, biskup krakowski" (Kraków 1642), "Dwór cesarza tureckiego i rezydencja jego w

Konstantynopolu" (Kraków 1646), "Prawy rycerz" (Kraków 1648) czy "Robak sumienia złego człowieka" (b.r.m.). Związany mocno z Tarnowem Starowski ofiarował bibliotece kolegiackiej 13 dzieł (10 vol.) ze swoich prywatnych zbiorów bibliotecznych. Były to utwory głównie o tematyce religijnej, w języku łacińskim, które wszystkie zaopatrzył własnoręczną dedykacją. Obecnie dzieła te znajdują się w bibliotece seminarium duchownego w Tarnowie. Natomiast Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego w Tarnowie posiada w swoich zbiorach kilka oryginalnych wydań dzieł Starowskiego z XVII wieku. Archiwum Diecezjalne przechowuje zaś jego list do Alberta Wąsowicza, dziekana pilzneńskiego, datowany w Tarnowie dnia 10 sierpnia 1646 roku.

Kiedy w 1649 roku został penitencjarzem i kaznodzieją katedry wawelskiej opuścił Tarnów i przeniósł się do Krakowa. Jednak trzy lata później rzekł się tej funkcji, by wyjechać w piątą, ostatnią już zagraniczną podróż do Włoch. Powróciwszy do Krakowa (1653) otrzymał w 1655 r. upragnioną godność kanonika katedralnego. W obliczu zagrożenia wojny ze Szwecją kapituła krakowska zleciła Starowskiemu dokonanie inwentaryzacji skarbcza katedralnego i rzeczywiście, już wkrótce, przy tej pracy zastał kanonika potop szwedzki. Przytłoczony tragicznym losem umiłowanej ojczyzny, będąc u schyłku życia, Starowski jeszcze raz rozślawił swoje imię w całej Rzeczypospolitej, gdy oprowadzając po katedrze wawelskiej szwedzkiego króla Karola Gustawa, zatrzymał się przy grobowcu Władysława Łokietka i powiedział, że ten władca trzykrotnie musiał uciekać z kraju, lecz trzykrotnie powracał i umarł jako król polski. Na co Karol Gustaw odparł, iż Jan Kazimierz raz wygnany, już nigdy na tron nie powróci. Odważny kanonik wypowiedział wtedy proroczą sentencję "Deus mirabilis, fortuna varabilis" (Bóg łaskawy, fortuna zmienna).

Doczekawszy jeszcze wieści o mężnej obronie Częstochowy Szymon Starowski zmarł 6 kwietnia 1656 roku w Krakowie. Jego pogrzeb był cichy i skromny ze względu na pobyt Szwedów i dopiero po dwóch latach *"na powszechne żądanie, odbyło się żałobne nabożeństwo, a ksiądz Franc. Wolski /.../, swem kazaniem /.../ opowiedział wymownie życie jego, zasługi i cnoty"* (Encyklopedia Powszechna Orgelbranda, T. 24).

Szymon Starowolski odznaczał się prawością charakteru i gorącym umiłowaniem ojczyzny. Należał do najwybitniejszych ludzi nauki w Polsce. Ogłosił drukiem kilkadziesiąt prac (ponad 70) z różnych dziedzin wiedzy, m. in.: teologii, prawa, historii, polityki, wojskowości, literatury, muzyki. W swojej obszernej twórczości z odwagą poruszał sprawy, o których inni pisarze tylko wspominali. W pismach łacińskich, przeznaczonych głównie dla odbiorców zagranicznych, *"występuje jako Polak dbały o godność narodową i dobrą sławę Polski na świecie"* m. in.: *"De claris oratoribus Sarmatiae"* (Florencja 1628), *"Declamatio contra obtrectatores Poloniae"* (Kraków 1631), *"Sarmatiae bellatores"* (Kolonja 1632), *"Polonia"* (Kolonja 1632). W dziełach pisanych po polsku był przede wszystkim moralistą, który ostoję państwa i szczęście społeczne upatrywał właśnie w moralności. Nie tylko więc piętnował społeczne wady (zanik ducha rycerskiego, złota wolność szlachecka, krzywda ubogich, upadek rzetelnej oświaty i kultury) lecz jednocześnie dawał szereg rad na ich przezwycięzenie i naprawę państwa, m. in.: *"Pobudka abo rada na zniesienie Tatarów perekopskich"* (Kraków 1618), *"Prywat Polską kieruje"* (Kraków 1624), *"Votum o naprawie Rzeczypospolitej"*, *"Braterskie napomnienie"* (m.b. 1644), *"Prawy rycerz"*, *"Reformacja obyczajów polskich"* (b.m.) czy przejmująca elegia patriotyczna *"Lament utrapionej matki, Korony Polskiej, już, już konającej, na syny wyrodne, złośliwe i nie dbające na rodzicielkę swoją"* (b.m.r.). Starowolski napisał także pierwszą historię literatury polskiej *"Scriptorum Polonicorum Hekatonstas"* (Frankfurt 1625) oraz *"Monumenta Sarmatarum"* (Kraków 1655) będące zbiorem inskrypcji nagrobkowych, epitafiów i napisów architektonicznych z różnych kościołów i zamków polskich, stanowiące do dziś cenne źródło historyczne.

W 1903 r. Jan Leniek, ówczesny Prezes Komisji Ogrodowej, wystąpił z propozycją nadania nazw poszczególnym alejom i placom w Parku Miejskim. Wśród 17 patronów znalazł się również kantor tarnowskiej kolegiaty. W 2000 r. Miejska Biblioteka Publiczna zorganizowała drugą edycję wystawy „Patroni tarnowskich ulic”, na której zaprezentowano, między innymi postaciami, osobę i dzieło Szymona Starowolskiego.

B. S.

Prawdopodobnie pod koniec ubiegłego stulecia tarnowscy rajcy postanowili upamiętnić dziesięcioletni okres pobytu Szymona Starowskiego w Tarnowie nadając jednej z ulic w centrum miasta jego imię. Niestety nie udało się ustalić dokładnej daty powstania ulicy, ale było to między rokiem 1884, gdyż nie figuruje ona jeszcze w spisie ulic z tego roku, a rokiem 1910, kiedy znajdujemy ją na planie Leuchtera.

BIBLIOGRAFIA:

1. A. Z.: *Starowski Szymon*. W: *Encyklopedia Kościelna...* T. 26 Warszawa 1903 s. 496-502
2. *Bibliografia literatury polskiej*. Nowy Korbut. T. 3. *Piśmiennictwo staropolskie*. Warszawa 1965 s. 282-286
3. Chrzanowski I.: *Historia literatury niepodległej Polski (965-1795) (z wypisami)*. Warszawa 1983 s. 321-327
4. *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski*. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny. T. 4. S-T. Warszawa 2003 s. 137-141
5. F. M. S.: *Starowski (Szymon)*. W: *Encyklopedia powszechna*. T. 24 Warszawa 1867 s. 1-8
6. Ozorowski E.: *Starowski Szymon*. W: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*. Warszawa 1983 s. 187-193
7. *Starnawski J.: Wstęp*. W: *Starowski S.: Setnik pisarzy polskich*. Kraków 1970 s. 7-36
8. *Starnawski J.: Wstęp*. W: *Starowski S.: Wojownicy sarmaccy*. Warszawa 1981 s. 5-37
9. *Starowski S.: Wybór pism*. Wrocław, Kraków 1991
10. Syrek A.: *Tarnowskie lata Szymona Starowskiego - 1639-1649*. Kraków 1997 (maszynopis)
11. Tyszyński A.: *Wizerunki polskie. Zbiór szkiców literackich*. Warszawa 1875 s. 120-151

JAN STUDNIARSKI

1876 – 1946

**INŻYNIER ELEKTRYK
PIERWSZY DYREKTOR
ELEKTROWNI MIEJSKIEJ
W TARNOWIE**

REKTOR AGH W KRAKOWIE

Urodzony 21 marca 1876 r. w Szamotułach (woj. wielkopolskie) w rodzinie Feliksa i Antoniny z Chosłowskich. Maturę uzyskał w 1894 r. w poznańskim Gimnazjum im. św. Marii Magdaleny. J. Studniarski otrzymał gruntowne wykształcenie studiując na wielu uczelniach zagranicznych. Początkowo

studia politechniczne rozpoczął na Wydziale Inżynierii w Berlinie (1894-1897), następnie studiował na Wydziale Mechanicznym Politechniki w Stuttgarcie (1897-1898) po czym wrócił na Politechnikę berlińską (1898-1900). Ostatecznie studia ukończył w 1902 r. na Wydziale Elektrotechnicznym i Chemiczno-Technicznym Politechniki w Hanowerze, gdzie otrzymał dyplom inżyniera elektryka. Stopień doktora nauk technicznych uzyskał w 1905 r. na politechnice hanowerskiej na podstawie rozprawy "Über die Verteilung der magnetischen Kraftlinien im Anker einer Gleichstrommaschine"

Pracę zawodową wykonywał początkowo w uczelniach niemieckich. W latach 1905-1909 pracował jako asystent w laboratorium elektrotechnicznym Politechniki w Berlinie, równocześnie jako docent wykładał elektrotechnikę prądów stałych i technikę prądów zmiennych w Wojskowej Akademii Technicznej w Berlinie. W okresie 1909-1911 pełnił funkcję inżyniera i rzeczoznawcy w elektrotechnicznym oddziale północno-niemieckiego Związku Dozoru Kocioł "Altona" w Hamburgu.

Od 1910 r. Studniarski na dziesięć lat związał swoje życie z Tarnowem. Dnia 22 września na posiedzeniu tarnowskiej Rady Miejskiej pod

przewodnictwem burmistrza Tadeusza Tertila dyrektorem nowo uruchamianej Elektrowni Miejskiej mianowano dr. Jana Studniarskiego. Uroczyste oddanie do użytku tarnowskiej Elektrowni odbyło się 24 listopada 1910 r. Dzień ten w historii miasta nazwano "świętem inwestycji". Równocześnie z elektrownią przekazano tarnowskiemu społeczeństwu dworzec kolejowy i wodociągi. Ten wielki dla Tarnowa dzień opisał na swoich łamach, wydawany od 1881 r. tygodnik "Pogoń". W 1912 r. okazało się, że tarnowska Elektrownia dysponuje za małą mocą, wtedy dyrektor Studniarski opracował projekt rozbudowy zakładu, który bardzo pozytywnie ocenili zaproszeni do Tarnowa wybitni eksperci przybyli z Wiednia i Pragi. Początki pracy tarnowskiej elektrowni opisał Studniarski w wydanej w 1914 r. publikacji pt. "Elektrownia m. Tarnowa. Jej pierwszy okres rozwoju od 1910-1913". Podczas okupacji rosyjskiej w Tarnowie w latach 1914 - 1915 dyrektor J. Studniarski nie opuścił stanowiska i cały czas pozostał w mieście. Podejrzewany przez Rosjan o kontakty z armią austriacką, był przesłuchiwany i tymczasowo aresztowany. Funkcję dyrektora Miejskich Zakładów Elektrycznych pełnił do lipca 1920 r. z czteromiesięczną przerwą w 1919 r., podczas której pracował w Poznaniu, jako wiceprezydent miasta.

W tarnowskim okresie pracy zawodowej w Tarnowie dr Studniarski był członkiem Komisji Rewizyjnej Polskiego Towarzystwa Politechnicznego (1913), a także inicjatorem założenia Związku Elektrowni Polskich (1919).

W lipcu 1920 r. otrzymał nominację na profesora zwyczajnego elektrotechniki w Akademii Górniczej w Krakowie, gdzie w latach 1921-1926 pełnił kolejno funkcje dziekana, rektora i prorektora. Działalność naukowa prof. Studniarskiego dotyczyła dziedzin, które w tym czasie wytyczały główne kierunki rozwoju elektrotechniki: pomiarów elektrycznych, maszyn elektrycznych i ich zastosowań w przemyśle. Od 27 września 1923 r. był członkiem korespondentem Wydziału Nauk Mechanicznych Akademii Nauk Technicznych. Napisał wiele prac naukowych, publikował artykuły w czasopismach fachowych krajowych i zagranicznych, opracował szereg projektów, ekspertyz badawczych i orzeczeń dla elektrowni (w Przemyślu, Rzeszowie, Tarnowie, Krakowie, Kołomyi, Skoczowie i Bochni) i dla przemysłu węglowego.

Studniarski w dużym stopniu przyczynił się do rozwoju Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Zorganizował Katedrę Elektrotechniki, która nowocześnie i wszechstronnie wyposażona stała się jedną z ważniejszych placówek naukowych Polski i krajów sąsiednich.

Działal czynnie w Krakowskim Towarzystwie Technicznym, pełniąc w latach 1922-1923 funkcję prezesa. W 1928 r. został odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości.

W czasie II wojny światowej został aresztowany podczas Sonderaktion Krakau i wywieziony do obozu w Sachsenhausen. Pod naciskiem światowej opinii publicznej 8 lutego 1940 r. zwolniono część osób, wśród których był Studniarski. Powrócił do Krakowa, ale nie przezwyciężył wyniszczenia obozowego i zmarł po krótkiej chorobie 25 stycznia 1946 r.

Prof. Studniarski był żonaty od 21 września 1914 r. z Anną Lipińską.

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie uczciła pamięć zasłużonego profesora uczelni nazywając jego imieniem pawilon B-1 Katedry Elektrotechniki. W Tarnowie Zakład Energetyczny ufundował tablicę pamiątkową poświęconą J. Studniarskiemu pierwszemu dyrektorowi Elektrowni Miejskiej. Tablica została umieszczona na historycznym budynku Elektrowni, który jest współcześnie siedzibą dwóch Rejonów Dystrybucji Tarnów - Miasto i Tarnów - Teren. Uroczyste odsłonięcie tablicy miało miejsce 22 września 2000 r. dokładnie w 90 lat po objęciu przez Studniarskiego stanowiska dyrektora Elektrowni Miejskiej. Wzięli w nim udział przedstawiciele władz Tarnowa, Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie oraz instytucji i firm zaprzyjaźnionych z tarnowską energetyką.

M. S.

Rada Miejska w Tarnowie na podstawie uchwały nr LI/447/98 z dnia 23 kwietnia 1998 r. części ulicy Wodnej, nadała imię Prof. Jana Studniarskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Akademia Nauk Technicznych 1920 -1932. Warszawa 1932
2. Czy wiesz kto to jest? Pod red. S. Łozy. Warszawa 1938
3. 90 lat energetyki tarnowskiej 1910-2000. "Echo Tarnowa" 2000 nr 34 s. 4

4. *Poczet zasłużonych profesorów. "Materiały Informacyjne "1969 nr 5 s. 89*
5. *Słownik polskich towarzystw naukowych. T. 2. Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich. Cz. 2. Warszawa 1994*
6. *Sypek A.: 60 lat Zakładu Energetycznego Tarnów 1937-1997. Tarnów 1997*
7. *Życiorysy profesorów i asystentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919-1964). Red. nacz. M. Odlanicki-Poczobut. Kraków 1965*

HENRYK SUCHARSKI

1898-1946

**MAJOR
UCZESTNIK I WOJNY ŚWIATOWEJ
I WOJNY POLSKO-BOLSZEWICKIEJ
DOWÓDCA OBRONY
WESTERPLATTE W 1939 R.**

Urodził się 12 listopada 1898 r. w Gręboszowie w chłopskiej rodzinie Stanisława i Agnieszki z domu Bojko. Naukę pobierał w szkołach ludowych w Gręboszowie (od 1904) i Otfinowie (w roku szkolnym 1908/1909), a od 1909 r. w II Gimnazjum w Tarnowie. W okresie gimnazjalnym mieszkał na stacji u swojej ciotki przy ul. Wojtarowicza 23 i w Bursie św. Kazimierza (w latach 1912-1914). W lutym 1917 r. został powołany do służby wojskowej w armii austriackiej, a w listopadzie złożył egzamin maturalny. W 1918 r. ukończył Rezerwową Szkołę Oficerską w Opawie i trafił na front włoski. Po powrocie do kraju w listopadzie 1918 r. wstąpił w szeregi Wojska Polskiego – wcielono go do 16 pułku piechoty w Tarnowie. W marcu następnego roku wziął udział w walkach na Śląsku Cieszyńskim. W latach 1919-1920 uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w czasie której odznaczony został orderem Virtuti Militari i dwukrotnie Krzyżem Walecznych. Po wojnie pozostał w wojsku jako zawodowy oficer: najpierw w 20 pułku piechoty w Krakowie, następnie w latach 1928-1930 sprawował obowiązki instruktora w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej; stamtąd przeniesiono go do 35 pułku piechoty w Brześciu nad Bugiem. W czasie pełnienia służby wojskowej odbył kilka specjalistycznych kursów, m.in. w Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie (1936).

W 1938 r. otrzymał awans na stopień majora Wojska Polskiego i nominację na komendanta Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte.

te, która 1 września 1939 r. stała się celem ataku niemieckiego pancernika „Schleswig Holstein”. Nieliczna załoga przez siedem dni stawiała opór wielokrotnie silniejszym oddziałom niemieckim. Nikt nie spodziewał się, że obrona potrwa tak długo, wszak major Sucharski jeszcze przed wybuchem wojny otrzymał rozkaz, by utrzymać podległą mu placówkę przez 6-12 godzin. Już w czasie pierwszych dni wrześniowych zaczęła rodzić się, wciąż żywa, legenda Westerplatte i Sucharskiego. Jednak publikacje z ostatnich lat podważają tę część legendy, która dotyczy majora. Według niektórych relacji Sucharski już w drugim dniu natarcia na skutek załamania nerwowego wydał rozkaz kapitulacji. Sprzeciwili się temu pozostali oficerowie, a faktyczne dowództwo przejął kapitan Franciszek Dąbrowski i sprawował je do ostatniego dnia obrony, tj. do 7 września 1939 r..

Po kapitulacji Sucharski trafił do niewoli: najpierw do oflagu w Stalblack, potem w Hohnstein, następnie przebywał w oflagu II B w Arnswalde (Choszczno) i wreszcie w Gross-Born (Borne Sulinowo). Po wojnie powziął decyzję o pozostaniu na Zachodzie. Wyjechał do Włoch, gdzie objął dowództwo 6 Baonu 2 Brygady Strzelców Karpackich. W kilka miesięcy później 30 sierpnia 1946 r. wyczerpany chorobą wrzodową zmarł na zapalenie otrzewnej w angielskim szpitalu w Neapolu. Pochowano go na cmentarzu w Casamassina koło Bari.

Umierając, prosił: „Nie zostawiajcie mnie na obcej ziemi”. Jego ostatnią wolę spełniono dopiero w 1971 r.: w sierpniu przeprowadzono ekshumację zwłok, a 1 września urnę z prochami majora złożono na Westerplatte, w miejscu, gdzie spoczywają żołnierze polegli we wrześniu 1939 r. Podczas tej uroczystości Henryk Sucharski odznaczony został pośmiertnie Krzyżem Komanderskim Orderu Virtuti Militari. W Gręboszowie w listopadzie 1971 r. w kościele parafialnym odbyła się uroczystość, podczas której poświęcono pamiątkową tablicę ku czci majora (udział w uroczystości wzięli m.in.: ks. Kardynał Karol Wojtyła, biskup tarnowski Jerzy Ablewicz, biskup Piotr Bednarczyk), a 4 września 1994 r. odsłonięto pomnik przy Szkole Podstawowej, noszącej jego imię. W Tarnowie w 10. rocznicę sprowadzenia prochów H. Sucharskiego do Polski i w 35. rocznicę jego śmierci na budynku przy ul. Legionów, w którym dawniej mieściło się II Gimnazjum, wmurowano tablicę pamiątkową. Uroczystego odsłonięcia

tablicę pamiątkową. Uroczystego odsłonięcia (18.09.1981) dokonała siostra majora Anna Bugajska.

E. S.

Miejska Rada Narodowa w 1966 r. uchwałą Nr VIII/34/66 nadała imię Majora Henryka Sucharskiego jednej z ulic w Koszycach.

BIBLIOGRAFIA:

1. Borowiak M.: *Westerplatte. W obronie prawdy*. Gdańsk 2001
2. Dąbrowski F.: *Wspomnienia z obrony Westerplatte*. Gdańsk 1957
3. Drzycimski A.: *Major Henryk Sucharski*. Wrocław [i in.] 1990
4. Górniewicz S.: *Lwy z Westerplatte*. Gdańsk 1983
5. Potępa P.: *W setną rocznicę urodzin majora Henryka Sucharskiego (1989-1998)*. Gręboszów 1998
6. *Westerplatte. Wspomnienia, relacje, dokumenty*. Zebrał, oprac. i wstępem opatrzył Z. Flisowski. Wyd. 2. Warszawa 1960
7. *Wojna zaczęła się na Westerplatte*. Oprac. A. Drzycimski, S. Górniewicz. Gdańsk 1979
8. Wróbel S.: *Major Henryk Sucharski*. „*Tęcza*” 1980 nr 35 s. [1], 12

JAN SZCZEPANIK

1872 – 1926

WYNALAZCA ZW. „POLSKIM EDISONEM”

Jan Szczepanik urodził się 13 czerwca 1872 r. w Rudnikach k. Mościsk. Pierwszy rok swojego życia spędził we wsi Zręcin pod Krosnem, gdzie jego dziadkowie Szczepanikowie mieli nieduże gospodarstwo. Wcześniej osieroconym Janem zajęła się jego ciotka, Salomea Gradowiczowa, której mąż był woźnym w Starostwie Krośnieńskim. Opiekunowie starali się wpoić wrażliwemu chłopcu uczucia patriotyczne. Ich

wychowanek zbierał pieśni powstańców polskich, spisywał je i śpiewał z wielkim przejęciem. Szkołę powszechną J. Szczepanik ukończył w Krośnie, później uczył się w jasielskim gimnazjum klasycznym, którego nie ukończył z powodu trudności z "greką". Naukę kontynuował w seminarium nauczycielskim w Krakowie, po ukończeniu którego rozpoczął praktykę nauczyciela ludowego na Krośnieńszczyźnie. Pracę nauczycielską wykonywał początkowo w szkołach w Potoku i Lubatówce, gdzie uczył muzyki i śpiewu. Kolejnym miejscem jego pracy była szkoła w Korczynie, w której uczył fizyki. W tym czasie w Korczynie intensywnie rozwijało się rzemiosło tkackie, którym zainteresował się Szczepanik. Zgłębiał tutaj tajniki maszyn tkackich oraz kolorowej fotografii. Wkrótce te zainteresowania techniczne wzięły górę nad zawodem nauczycielskim. Po rocznej pracy w Korczynie J. Szczepanik przeniósł się do Krakowa. W sklepie Korczyńskiego Stowarzyszenia Tkaczy produkował i sprzedawał materiały fotograficzne oraz prowadził doświadczenia techniczne. W Krakowie poświęcił się pracom nad automatyzacją produkcji tkanin wzorzystych, stosując metodę elektro-fotograficzno-

optyczną w powstawaniu tkaniny gobelinowej, co w efekcie udoskonało maszynę żakardową i znacznie skróciło czas produkcji gobelinów.

Wynalazki tkackie Szczepanika opatentowane w Niemczech, Austrii, Anglii i Stanach Zjednoczonych wywołały zainteresowanie sfer przemysłowych na całym świecie. W Krakowie zainteresował się nimi Ludwig Kleinberg bankier pochodzący ze Lwowa, który został finansistą i współnikiem patentowym Szczepanika w pierwszym okresie jego działalności wynalazczej. W r. 1896 w Wiedniu powstało towarzystwo akcyjne pod nazwą "Société des Inventions Jan Szczepanik & Cⁱe", które zajmowało się eksploatacją wynalazków tkackich.. Towarzystwo uruchomiło fabrykę produkującą patроны do tkania gobelinów metodą Szczepanika. W wiedeńskiej pracowni Szczepanik wykonał jeden z największych gobelinów utkany na jubileusz 50-lecia panowania cesarza Franciszka Józefa I. Jeden z trzech egzemplarzy tego gobelinu o wymiarach 148 x 120 cm znajduje się w tarnowskim Muzeum Okręgowym. Osiągnięciem Jana Szczepanika nie są tylko gobeliny, w 1897 roku zgłosił on w Brytyjskim Urzędzie Patentowym wniosek o udzielenie patentu na "teletroskop", czyli na "aparatus do reprodukcji obrazów na odległość za pośrednictwem elektryczności". Wynalazek ten odegrał niewątpliwie dużą rolę w historii powstawania telewizji, a Jan Szczepanik jest jednym z pionierów dzisiejszej XI Muzy. Wynalazkami Szczepanika zainteresował się także pisarz amerykański Mark Twain, który odwiedził jego wiedeńską pracownię, zaprzyjaźnił się z wynalazcą i poświęcił mu dwie nowele. W rewanżu Szczepanik wykonał gobelin przedstawiający podobiznę pisarza.

Równocześnie z pracami nad wynalazkami tkackimi rozpoczął J. Szczepanik prace w dziedzinie fotografii i projekcji barwnej. Wynalazca skonstruował kamery filmowe i projektory do zdjęć barwnych, poczynił również przygotowania do uzyskania małoobrazkowego filmu barwnego na zasadzie wykorzystanej później na skalę przemysłową przez znane firmy Kodak i Agfa. Do wynalazków Jana Szczepanika należy także pancerz kuloodporny, który przyniósł Szczepanikowi duży rozgłos w całym świecie. Wynalazek ten uratował życie królowi hiszpańskiemu Alfonsowi XIII, który odznaczyl Polaka Orderem Izabelli Katolickiej. Wśród wynalazków Szczepanika o mniejszym znaczeniu znalazły się: "fotosculptor" - czyli urządzenie do rzeźbienia a raczej modelowania z możliwością kontroli optycznej; układ elek-

tryczny do urządzeń stałoprądowych opartych na zasadzie tzw. mostka Wheatstone'a czyli telegraf bez drutu; "caloridul" czyli samoczynny regulator ciągu kominowego w paleniskach kotłowych. W roku 1901 wynalazca stanął u szczytu sławy. W Wiedniu miał własną pracownię, trzy fabryki produkowały gobeliny według jego systemu, wynalazki zaś z dziedziny fotografii barwnej i kinematografii zyskały mu miano polskiego Edisona. Niebawem w życiu Szczepanika nastąpiły poważne zmiany, został wezwany do Przemyśla w celu odbycia ćwiczeń wojskowych. Po zwolnieniu ze służby wojskowej, 8 listopada 1902 r. zawarł związek małżeński z Wandą Dzikowską, córką tarnowskiego lekarza powiatowego i działacza postępowego dr Zygmunta Dzikowskiego herbu Doliwa. Ślub odbył się w tarnowskiej katedrze, młode małżeństwo początkowo zamieszkało we Wiedniu, a po kilku latach w Tarnowie. Od roku 1915 Szczepanik poświęcił się całkowicie badaniom nad filmem barwnym. Opracował m. in. model kamery filmowej do filmu barwnego, który opatentował w Stanach Zjednoczonych. Następnie przystąpił do organizowania produkcji barwnego filmu. W Berlinie powstało towarzystwo akcyjne do eksploatacji jego wynalazku. Filmy nakręcone kamerą Szczepanika miały naturalne kolory. Jednak jego metoda wymagała kosztownych inwestycji i nie wytrzymała dalszej konkurencji z amerykańskim "Technicolorem". Towarzystwa wspierające działalność Szczepanika musiały wkrótce walczyć z trudnościami finansowymi, do których dołączyły się także problemy zdrowotne wynalazcy. W niepowodzeniach, które niejednokrotnie stwarzały rodzinie Szczepanika trudną sytuację materialną, cały czas wspierała Szczepanika żona Wanda. Ona też przywiozła ciężko chorego męża z Berlina do ojczyzny. Jan Szczepanik zmarł w Tarnowie 18 kwietnia 1926 roku, spoczął w grobowcu rodzinnym Dzikowskich na Starym Cmentarzu.

Po śmierci zapomniano o wielkim wynalazcy, przez wiele lat pojawiały się w prasie tylko nieliczne wzmianki. Dzisiaj nazwisko Jana Szczepanika znane jest na całym świecie. Uwzględniają je wszystkie encyklopedie i leksykony.

Podczas "Dni Tarnowa" 1972 r., 13 czerwca był obchodzony jako Dzień Pamięci Jana Szczepanika. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej wtedy, w 100 rocznicę urodzin Jana Szczepanika wmurowało na budynku, przy ul. Chopina 11 w którym mieszkał i pracował, tablicę pamiątkową

wg projektu Jana Winiarskiego. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie przygotowało z tej okazji wydawnictwo pt. "Jan Szczepanik" opracowane i zredagowane przez Eugeniusza Kaprałskiego, autorstwa Cezarii Uszkiewicz. Szkole Podstawowej nr 8 w Tarnowie - Mościcach nadano wtedy imię J. Szczepanika. Po 20 latach od zlikwidowania Szkoły Podstawowej nr 8, w tarnowskim teatrze 20 października 1995 r. odbyła się uroczystość nadania Zespołowi Szkół Odzieżowych imienia Jana Szczepanika. Od 1999 r. Rada Izby Przemysłowo-Handlowej w Tarnowie przyznaje Nagrodę im. Jana Szczepanika, za wybitne osiągnięcia w działalności gospodarczej i aktywność społeczną. Laureaci tej nagrody otrzymują statuetkę przedstawiającą postać wynalazcy wg projektu tarnowskiej artystki rzeźbiarki Ewy Fle-szar. W czasie "Dni Tarnowa" 2000 r. Miejska Biblioteka Publiczna na wystawie biograficznej pt. "Patroni tarnowskich ulic" przedstawiła m. in. postać J. Szczepanika. Na sesji zorganizowanej przez Fundację im. Hetmana Jana Tarnowskiego dnia 29 maja 2000 r., poświęconej wybitnym tarnowianom, sylwetkę Jana Szczepanika zaprezentował Stanisław Wiatr, dyrektor Zespołu Szkół Odzieżowych w Tarnowie. Z inicjatywy dyrekcji, rady pedagogicznej i młodzieży tej szkoły 18 kwietnia 2002 r. na pl. H. Sienkiewicza stanął pierwszy na świecie pomnik wynalazcy, patrona szkoły. Autorem popiersia jest tarnowski plastyk Michał Poręba. Od 1 stycznia 2003 r. szkoła nosi nazwę Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych im. J. Szczepanika.

M. S.

Miejska Rada Narodowa uchwałą nr VIII/34/66 nazwała jedną z ulic na nowym osiedlu w dzielnicy Strusina imieniem Jana Szczepanika.

BIBLIOGRAFIA:

1. Jewsiewicki W.: *Jan Szczepanik wielki wynalazca*. Warszawa 1961
2. Jewsiewicki W.: *Polski Edison – Jan Szczepanik*. Warszawa 1972
3. Pragłowska A.: *Zapomniany wynalazca. O Janie Szczepaniku*. Tarnów 2002
4. Sypek A.: *Cmentarz Stary w Tarnowie*. Przewodnik. T. 2. Tarnów 1994 s. 84-87
5. Tulik J.: *Świat wynalazków Jana Szczepanika*. Krosno 1995
6. Uszkiewicz C.: *Jan Szczepanik*. Tarnów 1972
7. Włodek R.: *Tarnowskie kina do roku 1939*. Tarnów 1993 s. [46]-[47]

JÓZEF JERZY KAROL SZUJSKI

1835 – 1883

**HISTORYK
PUBLICYSTA
PISARZ
DZIAŁACZ POLITYCZNY**

Józef Jerzy Karol Szujski pochodził z rodziny ziemiańskiej. Urodził się 16 czerwca 1835 r. w Tarnowie jako syn Karoliny Szujskiej ze Zbyszyc koło Nowego Sącza. Naukę początkowo pobierał w Tarnowie, gdzie ukończył sześć klas gimnazjum, następnie w 1852 r. przeniósł się do gimnazjum im. Św. Anny w Krakowie. Po złożeniu egzaminu

dojrzałości (1854) rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego; przez rok studiował również prawo, a w latach 1858-1859 historię powszechną i filologię na Uniwersytecie Wiedeńskim.

W okresie powstania styczniowego redagował tajne czasopismo „Naprzód”, które było oficjalnym organem Rządu Narodowego na Kraków. Po klęsce powstania ugruntował swoje poglądy polityczne i stał się czołowym ideologiem konserwatystów galicyjskich, zwanych później „stańczykami”. Wraz ze Stanisławem Tarnowskim, Stanisławem Koźmianem i Ludwikiem Wodzickim założył w 1866 r. miesięcznik polityczno-literacki „Przegląd Polski” (na łamach „Przeglądu” w latach 1868-1869 drukowano słynny pamflet polityczny „Teki Stańczyka”). W 1867 r. Szujski ogłosił broszurę „Kilka prawd z dziejów naszych. Ku rozważeniu w chwili obecnej” (1867), w której – jako zwolennik pracy organicznej w ramach państwowości austriackiej – potępił pracę konspiracyjną i podejmowanie zrywów niepodległościowych, skazanych z góry na niepowodzenie.

Józef Szujski należał do czołowych historyków drugiej połowy XIX w. Zajmował się głównie historią polityczną Polski XVI-XVIII w., dziejami

Krakowa, historią cesarstwa rzymskiego, historią nauki, oświaty, kultury i wychowania w Polsce. Był – obok Waleriana Kalinki i Michała Bobrzyńskiego – głównym współtwórcą tzw. „krakowskiej szkoły historycznej”. Jego najważniejszym dziełem są czterotomowe „Dzieje Polski (1862-1866), oraz „Historii polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście” (1880). W 1869 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego i uzyskał katedrę historii Polski na Uniwersytecie Jagiellońskim – pierwszą katedrę tego przedmiotu w dziejach nauczania uniwersyteckiego. W latach 1875/1876 i 1876/1877 był dziekanem Wydziału Filozoficznego, a w 1878/1879 r. piastował godność rektora UJ. Ponadto był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, przekształconego w Akademię Umiejętności (Szujski był członkiem–założycielem AU, współautorem jej statutu, pierwszym sekretarzem generalnym oraz inicjatorem większości jej przedsięwzięć).

Józef Szujski od wczesnej młodości uprawiał twórczość literacką. Jako poeta debiutował w 1857 r. na łamach „Dziennika Literackiego”. Ogłosił dużą liczbę drobnych wierszy i kilka poematów (m.in. „Tajemnica śmierci hetmańskiej”, „Sługa grobów”). Napisał kilkanaście dramatów, m.in. „Halszka z Ostroga”, „Królowa Jadwiga”, „Wallas”, „Twardowski”, „Zborowscy”, dylogia „Maryna Mnischówna” (uznana przez krytyków za najlepszy dramat Szujskiego). Pisał również powieści, powiastki, felietony. Duży rozgłos przyniosły mu satyryczne „Portrety przez Nie-Van-Dyka”, będące przeglądem typów galicyjskich. Uprawiał krytykę literacką i teatralną; tłumaczył m.in. Ajschylosa, Arystofanesa, Szekspira i Calderona; był znakomitym edytorem, wydał m.in. „Diariusze sejmów koronnych z lat 1548, 1553, 1570”, „Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa”. Wydanie zbiorowe jego dzieł ukazało się w dwudziestu tomach w latach 1885-1896.

Józef Szujski angażował się również w działalność polityczną. Jesienią 1866 r. wybrany został po raz pierwszy do galicyjskiego Sejmu Krajowego we Lwowie – jako poseł brał czynny udział w pracach nad reformą szkolnictwa. Ponownie mandat poselski zdobył w 1870 r. Od 1867 r. był członkiem koła Polskiego Rady Państwa w Wiedniu (1867-1883), a od 1881 r. członkiem austriackiej Izby Panów (1881-1883).

Józef Szujski zmarł 7 lutego 1883 r. w Krakowie; pochowany został na Cmentarzu Rakowickim. Pozostawił żonę Joannę z Jełowieckich oraz dzieci: Władysława, Marię i Jadwigę. Drugi z synów Szujskiego Marian zmarł w kilka dni po narodzinach.

W Tarnowie uczczono pamięć Józefa Szujskiego w trzy lata po jego śmierci. 1 czerwca 1886 r. przed budynkiem tarnowskiego Gimnazjum odbyła się uroczystość odsłonięcia pomnika Józefa Szujskiego. Pomnik, będący dziełem krakowskiego artysty Piotra Kozakiewicza, powstał z inicjatywy dyrektora gimnazjum Bronisława Trzaskowskiego. Zniszczony w czasie drugiej wojny światowej, został zrekonstruowany na podstawie fotografii przez tarnowskiego rzeźbiarza Stefana Niedorezo. W 1903 r. nadano imię J. Szujskiego jednej z alei w Parku Miejskim, zw. Ogrodem Strzeleckim w Tarnowie.

E. S.

Jedna z ulic w dzielnicy Strusina otrzymała imię Józefa Szujskiego na początku XX w. (znajduje się na planie M. Leuchtera z roku 1914). Wg Stanisława Potępy nazwa ul. Szujskiego została nadana w 1906 r.

BIBLIOGRAFIA:

1. A.K.: [Biogram]. „Unia” 1883 nr 4 s. 6-7
2. Barycz H.: Docenckie kłopoty Józefa Szujskiego. W: Tenże: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. T. 2. Kraków 1963 s. 92-116
3. Brożek G.: O Józefie Szujskim. „Gość Niedzielny” 1995 nr 29 dod. „Tarnowski Gość Niedzielny” s. 13
4. Krawczuk A.: Opowieści o zmarłych : Cmentarz Rakowicki. Kraków 1987 s. 155-159
5. Morawczyński M.: Od Raby do Wisłoki - szlakami pióra. [Tarnów 1996] s. 204-208
6. Nowak J., Paluch B.: Józef Szujski 1835-1883. Tarnów 1988
7. Skręt R.: Józef Szujski 1835-1883. W: Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu. T. 3. Zespół red. J. Kulczycka-Saloni, H. Markiewicz, Z. Żabicki. Warszawa 1969 s. 31-67
8. Śródka A.: Uczeń polscy XIX-XX stulecia. T. 4. Warszawa 1998 s. 285-288
9. Tarnowski S.: Dwa lata na ławie szkolnej z Józefem Szujskim 1852-1854. W: Galicyjskie wspomnienia szkolne. Kraków 1955 s. 197-232
10. Wałęga S.: Józef Szujski – „wielki tarnowianin”. „Informator WOK” 1988 nr 4 s. 20-28 ; nr 5 s. 20-29

11. Wałęga S.: *Potomek kniaziów*. „*TEMI*” 1988 nr 24 s. 4-7
12. X.Z.: Józef Szujski. [Nekrolog]. „*Unia*” 1883 nr 4 s. 1

JÓZEF SZUSZKIEWICZ

1912 – 1982

**ARTYSTA MALARZ
GRAFIK
AKTOR
NAUCZYCIEL**

Urodził się 3 lutego 1912 r. we Lwowie jako syn Franciszka, pracownika lwowskiej kolei, i Pelagii z domu Kuryłas. Po zdaniu egzaminu maturalnego w tamtejszym gimnazjum rozpoczął studia w warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, w pracowni znakomitego portrecisty prof. Tadeusza Pruszkowskiego. Grafiki uczył się u Leona Wyczółkow-

skiego i Stanisława Ostoi-Chrostowskiego. Studia ukończył w 1939 r., wcześniej zaliczając kurs pedagogiczny.

Podczas kampanii wrześniowej trafił do niewoli, z której szybko udało mu się uciec do rodzinnego Lwowa. Dnia 31 grudnia 1940 r. w katedrze lwowskiej zawarł związek małżeński z Gertrudą z Czerniawskich herbu Nieczuja, urodzoną w Orzechowcach. W czasie okupacji radzieckiej i niemieckiej podejmował się różnych zajęć. Pracował w fabryce lalek, w dekoratorni teatru lwowskiego, w rafinerii ropy i w Instytucie prof. R. Weigla. W 1944 r. uciekł ze Lwowa przed nadchodzącą armią radziecką i wraz z rodziną przybył do Tarnowa, gdzie mieszkał już jego brat Roman, lekarz dentysta. Początkowo J. Szuszkiewicz pracował w tarnowskiej „kopiarni”.

Dopiero po wyzwoleniu mógł podjąć pracę w swoim zawodzie jako nauczyciel rysunków, najpierw w Szkole Ogrodniczej, później w Szkole Sztuk Zdobniczych Przemysłu Artystycznego, którą m. in. dzięki jego staraniom, zreformowano przekształcając w Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych. W latach 1946-1959 był dyrektorem tej szkoły i do emerytury pozostał

jej pedagogiem, ciesząc się szacunkiem i sympatią, zarówno kolegów jak i uczniów, którzy nazywali go „Józwa”.

Jedną z życiowych pasji J. Szuszkiewicza był teatr. W tarnowskim teatrze, wtedy jeszcze amatorskim, w latach 1945-1953 grał wiele wiodących ról i epizodów, m. in. w następujących sztukach: *Żołnierz i bohater* G. B. Shaw'a, *Ożenek* M. Gogola, *Damy i huzary* A. Fredry (rotmistrz), *Wieczór trzech króli* W. Szekspira.

Najważniejsza jednak w jego dorobku artystycznym jest twórczość malarska. Malował pejzaże, martwe natury i kwiaty oraz portrety i autoportrety. Wielką liczbę autoportretów wykonanych przez J. Szuszkiewicza można porównać do dorobku Rembrandta i do kolekcji Jacka Malczewskiego. Częstym tematem jego obrazów był Tarnów, którego architektura inspirowała jego wyobraźnię. Malował np.: katedrę w różnych porach roku, kościółek Panny Marii na Burku, poszczególne ulice i zaułki. Zajmował się także sztuką sakralną. Jest autorem projektów witraży i polichromii kościołów i kaplic diecezji tarnowskiej. Wykonał dekorację malarską w kaplicy XX. Sanguszków na Starym Cmentarzu w Tarnowie oraz freski w nawie głównej tarnowskiej katedry (zamalowane podczas ostatniej renowacji). Za najważniejsze jego osiągnięcia artystyczne, historycy sztuki uznają prace graficzne. Jako grafik brał udział w liczących się wystawach i konkursach, m. in. w I, II i III Biennale Grafiki w Krakowie (w latach 1960, 1962, 1964), Międzynarodowej Wystawie z okazji X Światowego Kongresu Exlibrisu w Krakowie. Jego prace malarskie, grafiki i exlibrisy eksponowane były na licznych wystawach zbiorowych i indywidualnych w kraju oraz za granicą: na Węgrzech i Kubie, w Belgii, Austrii, Czechosłowacji, Anglii, Szwecji, Niemczech, Republice Południowej Afryki, Stanach Zjednoczonych i dawnym ZSRR. Znajdują się w zbiorach wielu muzeów i galerii np. Muzeum Śląskim, na Zamku w Malborku, Muzeum Sztuki Ludowej w Młocinach, Muzeum w Radomiu i Muzeum Uniwersyteckim w Londynie. Był mistrzem exlibrisu, jego znaki książkowe zdobią zbiory wszystkich wybitnych galerii europejskich. J. Szuszkiewicz był laureatem wielu nagród i odznaczeń, m. in. otrzymał II nagrodę na konkursie XX-lecia PRL w dziedzinie grafiki i rysunku, nagrodę plastyczną „Dziennika Polskiego za grafikę, nagrodzono go także na Ogólnopolskiej Wystawie

Poplenerowej w Sosnowcu. Przyczynił się do założenia w Tarnowie Oddziału ZPAP, którego był aktywnym członkiem.

Józef Szuszkiewicz zmarł na zawał serca 20 września 1982 r., pochowany został na Starym Cmentarzu w Tarnowie. W 1986 r. Muzeum Okręgowe w Tarnowie zorganizowało pośmiertną wystawę monograficzną poświęconą jego twórczości artystycznej, eksponując na niej ponad sto prac pochodzących ze zbiorów własnych i ze zbiorów prywatnych rodziny artysty. Tarnowska Miejska Biblioteka Publiczna na wystawie biograficznej pt. "Patroni tarnowskich ulic", przygotowanej z okazji "Dni Tarnowa" w 1998 r. m. in. zaprezentowała sylwetkę J. Szuszkiewicza. Pod koniec stycznia 2001 r. w Galerii Mościckiej Fundacji Kultury otwarta została wystawa pt. "Portrety z Wesela" przedstawiająca rysunki i akwarele J. Szuszkiewicza.

M. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą Nr X/65/85 z dnia 12 grudnia 1985 r. jedną z bocznych ulic przylegających do ul. Nowodąbrowskiej w dzielnicy Krzyż nazwała imieniem Józefa Szuszkiewicza.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Ekslibrisy Józefa Szuszkiewicza. Tarnów 1984*
2. *(jak): Portrety z Wesela - rysunek i akwarele Józefa Szuszkiewicza. "Tarnowskie Azoty" 2001 nr 6 s. 5*
3. *Józef Marian Szuszkiewicz. Tarnów 1957*
4. *Józef Szuszkiewicz. Tarnów 1986*
5. *Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Tarnowie. Tarnów 1995*
6. *Potępa S.: Józef Szuszkiewicz. "Informator Kulturalny Województwa Tarnowskiego " 1978 luty s. 21-26*
7. *Rojek J.: Niezapomniany Profesor "Józwa". "Gość Niedzielny" 2002 nr 19 dod. " Nasza Diecezja – Tarnów " s. 27*

TARNOWSCY

HERBU LELIWA RÓD MAGNACKI WŁAŚCICIELE TARNOWA DO ROKU 1567

Tarnowscy wywodzą się z jednego z najbardziej zasłużonych dla Polski rodów magnackich – rodu Leliwitów. Historyczne początki rodu sięgają XIII w., jego założycielem był comes Spicimir kasztelan krakowski, który dał podwaliny pod potęgę wywodzących się od jego potomków trzem rodzinom: Melsztyń-

skim, Tarnowskim i później Jarosławskim, zapewniając im przodującą rolę wśród możnowładztwa małopolskiego. Czasy największego znaczenia rodu to wieki XIV, XV i XVI.

Tarnowscy wywodzą się od Rafała z Tarnowa podkomorzego sandomierskiego i kasztelana wiślickiego, młodszego syna Spicimira. Gniazdem rodowym Tarnowskich był lokowany w 1330 r. przez Spytka Tarnów, z którego nazwy powstało później nazwisko rodowe. Główną siedzibą kolejnych dziedziców był warowny zamek na Górze św. Marcina opodal miasta. Założony w niezwykle dogodnym miejscu Tarnów (przecięcie dwóch głównych szlaków handlowych) przynosił zarówno swoim mieszkańcom jak i właścicielom duże profity. Tarnów szybko stał się prężnym ośrodkiem gospodarczym i kulturalnym, odgrywającym ważną rolę nie tylko w Małopolsce. Największe ożywienie kulturalne i intelektualne Tarnowa nastąpiło w czasach mecenatu niewątpliwie najwybitniejszego spośród Tarnowskich hetmana Jana Tarnowskiego (1488 – 1561).

Po Rafale z Tarnowa (zm. ok. 1373 r.) następuje długa lista wybitnych przedstawicieli rodziny, którzy odegrali niepoślednią rolę w dziejach naszego kraju. Piastowali najwyższe urzędy państwowe, stawali na wszystkich polach bitewnych (Grunwald, Warną, Obertyn, powstanie styczniowe),

niezadko oddając życie w obronie ojczyzny (Jan Amor Maior i Jan Gratus pod Warną w 1444 r., Juliusz powstaniec styczniowy w 1863 r.). Licznymi dokumentami i uzyskiwanymi przywilejami wprowadzali dogodne warunki handlu, dzięki czemu tworzyło i szybko rozwinęło się potężne latyfundium nazywane „państwem Tarnowskim”. Rozwijali również mecenat kulturalny, sami też przyczyniając się do rozwoju nauki (Stanisław Tarnowski – rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego i prezes Akademii Umiejętności, doktor filozofii, profesor historii literatury), sztuk pięknych (Władysław Tarnowski – pianista i kompozytor), kultury (Jan Feliks Tarnowski – poeta, bibliofil, kolekcjoner, tłumacz i historyk, założyciel wspaniałej kolekcji dzieł sztuki i biblioteki w Dzikowie).

W 2 poł. XVI w. nastąpił upadek domu Tarnowskich spowodowany bezpotomną śmiercią ostatniego dziedzica głównej linii rodu, hetmańskiego syna, Jana Krzysztofa Tarnowskiego kasztelana wojnickiego (zm. w 1567 r.). Potężne dziedzictwo otrzymała córka hetmana Zofia, poślubiona Konstantemu Wasylowi Ostrogskiemu wojewodzie ruskiemu. Utrata przez rodzinę Tarnowa spowodowała wzrost znaczenia innej rodowej siedziby – Wielowsi w sandomierskiem i nieco później pobliskiego Dzikowa. Dzikowska linia Tarnowskich bierze początek od Jana Feliksa Tarnowskiego wojewody lubelskiego (zm. ok. 1485 r.). Przez kolejne stulecia oni właśnie zapisywali chlubne karty dziejów swojego rodu. Ostatnia wojna światowa zamknęła dzikowski rozdział historii rodziny, choć nadal żyją potomkowie tej i innych odgałęzień rodu Tarnowskich.

B. S.

Nazwę Alei Tarnowskich w dzielnicy Zabłocie nadano 23 stycznia 1931 roku.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny. T. 4. S-T. Warszawa 2003, s. 237-241*
2. *Dutkiewicz J.: Grobowce rodziny Tarnowskich w kościele katedralnym w Tarnowie. Tarnów 1932*
3. *Dworzaczek W.: Leliwici Tarnowscy. Od schyłku XVI wieku do czasów współczesnych. [Tarnobrzeg] 1996*

4. Dworzaczek W.: *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego. Wiek XIV – XV.* Warszawa 1971
5. Janas A., Wójcik A.: *Zamek Tarnowskich w Dzikowie.* Tarnobrzeg 1994
6. Sawczyk B.: „*Klub Leliwa*”. Tarnów – Przeworsk – Tarnobrzeg. Tarnów 1996
7. Moskal K.: *In castro nostro tarnoviensi. Zamek tarnowski jako rezydencja, warownia i centrum administracyjno-gospodarcze dóbr tarnowskich.* Tarnów 2001
8. Niesiecki K.: *Herbarz Polski.* T. 6. Lipsk 1841; T. 9. Lipsk 1842
9. Zielińska T.: *Poczet polskich rodów arystokratycznych.* Warszawa 1997 s. 406-429
10. Żychliński T.: *Złota księga szlachty polskiej.* T. 6. Poznań 1884 s. 316-400

JAN TARNOWSKI

1488 – 1561

**HETMAN WIELKI KORONNY
KASZTELAN KRAKOWSKI
REFORMATOR TAKTYKI WOJENNEJ
HUMANISTA
MECENAS KULTURY**

*„/.../ znaczne posługi czynił
Rzeczypospolitej;
Z cnotliwych swych spraw
dostał sławy znamienitej;
Był wziętym u wszech ludzi,
niósł pierwsze urzędy,
a według przystojenstwa
zachowywał się wszędy”.*

Jan Kochanowski

Hetman Jan Tarnowski to najwybitniejszy przedstawiciel całego rodu Leliwitów, którego historyczne korzenie sięgają końca XIII w. Założycielem rodu był comes Spycimir (Spytek) kasztelan krakowski, od którego biorą początek trzy magnackie rodziny – Melsztyńscy, Tarnowscy i Jarosławscy. Herbem rodu jest Leliwa – złoty półksiężyc pod złotą gwiazdą na niebieskim polu. Do dzisiaj Leliwa jest herbem Tarnowa, wielowiekowego gniazda Tarnowskich.

Jan Amor Tarnowski przyszedł na świat w zamku rodowym Leliwitów na Górze św. Marcina w Tarnowie w roku 1488. Jego ojciec Jan Amor piastował urząd kasztelana krakowskiego. Matka – Barbara z Rożnowa herbu Sulima, była wnuczką sławnego, owianego legendą rycerza Zawiszy Czarnego. Jan początkowo kształcił się u domowych preceptorów a następnie przebywał na dworze królewskim w Krakowie, gdzie jego opiekunem był ks. Maciej Drzewicki, główny sekretarz kancelarii królewskiej.

Jako żołnierz zadebiutował Tarnowski w wieku 20 lat biorąc udział w wyprawie orszańskiej w 1508 r., podczas której dowodził zacięzną chorągwią jazdy. Później uczestniczył jeszcze w kilku zwycięskich bitwach. W 1518 r. odbył Tarnowski pielgrzymkę do Ziemi Świętej. Powstał wtedy jeden z pierwszych polskich diariuszów podróży do Palestyny. W Jerozolimie pasowany został na Rycerza Grobu Chrystusowego. W drodze powrotnej do kraju wziął udział w wyprawie portugalskiego króla Emmanuela I Szczęśliwego przeciw Maurom, następnie zwiedził Europę goszcząc na wszystkich dworach królewskich.

W 1527 r. Jan Tarnowski został wojewodą ruskim i hetmanem wielkim koronnym. Odtąd odpowiedzialny był za bezpieczeństwo i obronę południowych i wschodnich granic Rzeczypospolitej. Już w 1531 r. wślawił się wspaniałym zwycięstwem w bitwie pod Obertynem gromiąc Wołochów, a cztery lata później powtórzył swój sukces militarny w wojnie przeciw Moskwie zdobywając Homel i Starodub. Dzięki tym wyprawom hetman Jan Tarnowski rozślawił swoje imię jako niezwyciężonego wodza i zapewnił sobie nieśmiertelną pamięć. Jeszcze za życia hetmana jego postać otoczona została legendą, a on sam otrzymał zyskał „Magnus”. Po zwycięstwie obertyńskim otrzymał godność kasztelana krakowskiego – najwyższy urząd w kraju. Hetman zasłynął szeroko w Europie również jako teoretyk sztuki wojennej wydając w 1558 r. rozprawę „Consilium rationis bellicae” – „Rada sprawy wojennej”, będącą najwybitniejszym dziełem staropolskiego piśmiennictwa wojskowego.

Jan Tarnowski w każdym calu był człowiekiem renesansu. Obok spraw publicznych i wojskowych roztoczył szeroko swój mecenat kulturalny. Sam będąc bibliofilem, miłośnikiem sztuk pięknych, kolekcjonerem dzieł sztuki, podejmował na tarnowskim zamku wybitnych przedstawicieli nauki i kultury polskiej doby odrodzenia. Zadbął również o wychowanie i wykształcenie młodzieży, tak szlacheckiej jak i mieszczańskiej. Sława hetmana jako niezwyciężonego wodza i światłego humanisty sięgała daleko poza granice kraju.

Kasztelan krakowski był właścicielem jednego z największych w Polsce latyfundiów. Posiadał 10 miast i 120 wsi. Jego dobra rozciągały się w województwach krakowskim, sandomierskim i ruskim oraz w Czechach

(Raudnice). Określano je mianem „państwa Tarnowskiego”. Najbardziej dbał hetman o rodowe gniazdo – Tarnów. Dla niego wystarał się o nowe przywileje, sam wydawał szereg przepisów regulujących życie miejskie, opatrywał mury, rozwijał budownictwo, sprowadzał artystów i architektów. To wszystko uczyniło z Tarnowa jeden z pierwszych ośrodków architektury renesansowej w kraju i ważny punkt na mapie gospodarczej państwa.

Hetman Jan Tarnowski był trzykrotnie żonaty i miał kilkoro dzieci, wszystkie jednak zmarły w niemowlęctwie. Przeżyli tylko: Jan Amor, który poświęcił się stanowi duchownemu, Jan Krzysztof, kasztelan wojnicki i dziedzic ojcowskiej fortuny oraz córka Zofia, poślubiona księciu Konstantemu Wasylowi Ostrogskiemu, wojewodzie kijowskiemu. Sześć lat po śmierci ojca zmarł bezdzietnie Jan Krzysztof, co było przyczyną przejścia dóbr tarnowskich w ręce Zofii i jej potomków – książąt Ostrogskich. Hetman, dożywszy sędziwego wieku 73 lat, zmarł 16 maja 1561 r. w swoim ulubionym dworze w Wiewiórce koło Tarnowa. Pochowano go w sierpniu w tarnowskiej kolegiacie, gdzie do dzisiaj świetne czyny hetmana sławi wspaniały pomnik nagrobny (największy renesansowy nagrobek w Polsce) wykonany przez Jana Marię Padovano niedługo po śmierci Tarnowskiego.

W 1903 r. z inicjatywy Jana Leńka, prezesa Komisji Ogrodowej, imieniem Hetmana J. Tarnowskiego nazwano jeden z placów Parku Miejskiego w Tarnowie. W 1921 r. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nadał nową nazwę i patrona tarnowskiemu II Gimnazjum Męskiemu (zał. w 1901 r.) i odtąd szkoła nazywała się Gimnazjum Państwowe im. Hetmana Tarnowskiego. Szczytne tradycje tej szkoły kontynuuje do dzisiaj II Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana Jana Tarnowskiego. To samo imię w 1997 r. otrzymała Szkoła Podstawowa w Tarnowcu koło Tarnowa (obecnie Zespół Szkół Publicznych). W 1997 r. rozpoczęła działalność Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego, która oprócz swych statutowych działań, od 2000 r. przyznaje prestiżową nagrodę „Tarnoviea Merenti”. Jej wyrazem jest brązowa statuetka, autorstwa tarnowskiej artystki Ewy Fleszar, przedstawiająca postać patrona Fundacji. Pierwszym laureatem tej nagrody został wybitny filozof i fizyk ks. prof. Michał Heller.

B. S.

Niestety nie udało się ustalić daty nadania nazwy ulicy Jana Tarnowskiego, która znajduje się w dzielnicy Gumniska.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bogatyński Wł.: *Hetman Jan Tarnowski*. Kraków 1913
2. Bogatyński Wł.: *Hetman Jan Tarnowski. W czterechsetlecie bitwy pod Obertynem*. Kraków 1931
3. Bartosz W.: *Hetman Jan Tarnowski (1488-1561). Teoretyk polskiej myśli wojskowej*. „Zeszyty Wojnicze” 1997 nr 7 s. 12
4. Chmurak R.: *Tarnopol. Przyczynek do działalności architektonicznej hetmana Jana Tarnowskiego*. „Czasop. Techniczne” 1997 z. 1 s. 255-276
5. *Dawni pisarze polscy. Od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny. T. 4. S-T*. Warszawa 2003 s. 237-239
6. Dutkiewicz J. E.: *Grobowce rodziny Tarnowskich w kościele katedralnym w Tarnowie*. Tarnów 1932
7. Dworzaczek W.: *Hetman Jan Tarnowski. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*. Warszawa 1985
8. *Jan Tarnowski Hetman Wielki Koronny. Sesja historyczno-promocyjna 7 listopada 1997 roku*. Tarnów 1999
9. Kleszcz F.: *Wieś Wiewiórka i klucz wiewiórecki. Zarys monograficzny*. Kraków 1996
10. Kwiek M.: *Hetman Jan Tarnowski w utworach pochwalnych XVI wieku*. „Ruch Literacki” 1997 z. 6 s. 799-813
11. Niesiecki K.: *Herbarz Polski. T. 6. Lipsk 1841; T. 9. Lipsk 1842*
12. Olejnik K.: *Rozwój polskiej myśli wojskowej do końca XVII wieku*. Poznań 1976
13. Orzechowski S.: *Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego kasztelana krakowskiego i hetmana wielkiego koronnego*. Sanok 1855
14. Ruta Z.: *Szkoły tarnowskie w XV-XVIII w.* Wrocław 1968
15. Sawczyk B.: *Hetman Jan Tarnowski. Bibliografia*. Tarnów 1997
16. Smoła M.: *Hetman Jan Tarnowski w literaturze renesansu*. „Rocznik Tarnowski” 2001/2002 s. 5-23
17. Spieralski Z.: *Jan Tarnowski 1488 – 1561*. Warszawa 1977
18. Winczura Ł.: *Hetman Jan Tarnowski – pretendent do zwycięstwa. Cz. 1-3*. „Kurier Małopolski” 2002 nr 1-3 s. 17
19. Zielińska T.: *Poczet polskich rodów arystokratycznych*. Warszawa 1997 s. 413-415

MIECZYSŁAW TENEROWICZ

1925 – 1944

**ŻOŁNIERZ AK
PS. „ORZEŁ”**

Urodził się 11 listopada 1925 r. w Boryslawiu. W 1933 r. wraz z rodzicami przeprowadził się do Biecza i tam ukończył szkołę powszechną. Następnie uczęszczał do Szkoły Handlowej w Jaśle.

Po wybuchu II wojny światowej ukrywał się przed wywózką na roboty do Niemiec u rodziny w Rzepienniku i w Golance; potem podjął pracę w Okręgowym Zakładzie Elektrycznym w Tarnowie.

Zamieszkał wówczas w Mościcach, gdzie nawiązał kontakt z miejscowymi działaczami ruchu oporu. Został członkiem mościckich Szarych Szeregów, wchodzących w skład placówki AK „Monika”. W konspiracji działał pod pseudonimem „Orzeł”.

Mieczysław Tenerowicz zginął w czasie akcji 29 lipca 1944 r. we wsi Biała koło Tarnowa. Wraz z nim poległ: dowódca Grupy Szturmowej ppor. Stefan Kasprzyk ps. „Dzik” (dobity strzałem w tył głowy) i pchor. Władysław Sokół ps. „Partenau”. Pochowani przez Niemców w zbiorowej mogile na cmentarzu w Klikowej, zostali ekshumowani 25 listopada 1945 r. do wspólnej kwatery na cmentarz w Mościcach. W 1982 r. w Białej odsłonięto pomnik wg projektu artysty rzeźbiarza Marka Benewiata z tablicą pamiątkową ku czci poległych żołnierzy. Nazwisko Mieczysława Tenerowicza umieszczono również na odsłoniętym w 1975 r. Pomniku Ofiar Faszyzmu w Mościcach (wg projektu Jacka Sumary) oraz na tablicy upamiętniającej poległych żołnierzy AK Ziemi Tarnowskiej w kościele XX. Filipinów w Tarnowie (opracowanie historyczne tablicy Dionizy Kwiatkowski, projekt Stanisław Jachym).

E. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie dzięki inicjatywie p. Marii Żychowskiej uchwałą Nr XIII/85/86 z dnia 27 maja 1986 r. jednej z ulic w dzielnicy Dąbrówka nadała imię Mieczysława Tenerowicza.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu. T.1. Lata 1926-1945. Tarnów 2000*
2. Grygiel W.: *Szlakiem harcerskim i szaro-szeregowym. Tarnów 1995*
3. Łysoń Z.: *Partyzanci z „Moniki”. „Tarnowskie Azoty” 1997 nr 44 s. 5*
4. *Materiały do dziejów ZHP. Archiwum Państwowe w Tarnowie, sygn. ZHP - E, ZHP – J*
5. Sterkowicz C.: *Żołnierze z Szarych Szeregów. „Tarnowskie Azoty” 1997 nr 25 s. 5*
6. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie 1910-1975. Tarnów 1984*
7. Żychowska M.: *Mieczysław Tenerowicz – maszynopis*
8. Żychowska M.: *Żołnierze Szarych Szeregów z Hufca Mościce. „Temi” 1982 nr 23 s. 5, 8*

MARIA VETULANI DE NISAU

1898 – 1944

DZIAŁACZKA HARCERSKA UCZESTNICZKA POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Urodziła się 27 listopada 1898 r. w Tarnowie jako córka inż. Franciszka Vetulaniego i Katarzyny z Ipohorskich Lenkiewiczów. Kilka lat później rodzina Vetulanich przeprowadziła się do Krakowa, następnie do Lwowa, Zakopanego i ponownie do Tarnowa. W Tarnowie w latach 1916-1918 Maria uczęszczała do Gimnazjum im. E. Orzeszkowej. W tym okresie aktywnie działała w harcerstwie:

pełniła funkcję przybocznej w I Drużynie Harcerzek im. Emilii Plater, zorganizowała pierwszą na terenie Krakowskiej Chorągwi Harcerzek kolonię żeńską i założyła pierwszą w Polsce żeńską drużynę robotniczą (skupiała dziewczęta pracujące w Warsztatach Kolejowych w Tarnowie). W 1918 r. rozpoczęła studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Wypadki polityczne i zbliżający się koniec wojny spowodowały, że czynnie włączyła się w pracę Polskiej Organizacji Wojskowej. Wzięła również udział w obronie Lwowa (1918), za co odznaczona została Krzyżem POW. Po powrocie na studia wiosną 1919 r. zaangażowała się w działalność komunistyczną. W 1923 r. poślubiła francuskiego komunistę inż. Bogdana de Nisau. Po narodzinach syna Witolda zrezygnowała ze studiów i przeniosła się do męża do Królewskiej Huty (Chorzów), a w 1925 r. do Warszawy.

Wiosną 1927 r. mąż Marii, aktywny działacz lewicowy, w obawie przed represjami ze strony policji, wyjechał nielegalnie do Związku Radzieckiego. Wkrótce potem dołączyła do niego Maria z synem. W 1934 r. Bogdana de Nisau został osadzony w moskiewskim więzieniu na Łubiance i ska-

zany na śmierć (zmarł w obozie w 1943). W 1935 r. Maria z Witoldem powróciła do Polski, zamieszkała w Warszawie i podjęła pracę w Państwowym Instytucie Rozrachunkowym, w którym pracowała do wybuchu drugiej wojny światowej.

W okresie okupacji działała w AK. Pełniła funkcję łączniczki, a jej mieszkanie stanowiło punkt kontaktowy oraz miejsce schronienia dla Żydów. Jako żołnierz zgrupowania „Leśnik” wzięła udział w powstaniu warszawskim. Przysypana gruzem w Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych trafiła do szpitala na Długiej. Wraz z pozostałymi pacjentami i personelem szpitala zamordowana została przez Niemców 2 września 1944 r. Dwukrotnie odznaczona Krzyżem Walecznych.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Marii Vetulani.

E. S.

Z inicjatywy p. Marii Żychowskiej Rada Miasta Tarnowa uchwałą nr XIII/112/95 z dnia 23.02.1995 r. nadała imię Marii Vetulani jednej z ulic w dzielnicy Zbylitowska Góra.

BIBLIOGRAFIA:

1. Tarnów. *Dzieje miasta i regionu*. [T.] 2. Oprac. zbiorowe pod red. F. Kiryka, Z. Ruty. Tarnów 1983
2. Troński B.: *Tędy przeszła śmierć. Zapiski z powstania warszawskiego*. Wyd. 2. Lublin 1989
3. Wojtycza J.: *Maria Vetulani de Nisau (1898-1944)*. „Gazeta Wyborcza” 2003 nr 118 dod. „Gazeta Wyborcza – Kraków” s.8
4. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie 1910-1939*. Tarnów 1992
5. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie 1910-1975*. Tarnów 1984
6. Żychowska M.: *Harcerstwo ziemi tarnowskiej 1910-1939*. Tarnów 1992
7. Żychowska M.: *Maria Vetulani de Nisau*. „Rocznik Tarnowski” 1990 s. 149-151
8. Żychowska M.: *Maria Vetulani de Nisau*. „Tarnowskie Azoty” 1995 nr 30 s. 4-5

STANISŁAW WESTWALEWICZ

1906 – 1997

**ARTYSTA MALARZ
WIEŻEŃ KOZIELSKA
ŻOŁNIERZ ARMII GEN. ANDERSA**

Urodził się 13 listopada 1906 r. w Kozienicach koło Radomia jako syn Antoniego i Anieli z Olkowskich. W Kozienicach ukończył Szkołę Powszechną oraz pięć klas gimnazjum. Naukę kontynuował w Państwowym Gimnazjum Filologicznym w Radomiu. W 1926 r. otrzymał świadectwo dojrzałości i przez rok pracował w biurze Komornika Sądowego. Po nieudanej próbie zdobycia indeksu

wydziału architektury Politechniki Warszawskiej zdał w 1928 r. egzaminy na krakowską Akademię Sztuk Pięknych. Studiował pod kierunkiem Włodzimierza Jarońskiego, Ignacego Pieńkowskiego, Karola Frycza, Fryderyka Pautsch'a. W trakcie studiów odbył służbę wojskową w Podchorążówce Piechoty w Zambrowie. W 1933 r. ukończył studia z wynikiem bardzo dobrym i powrócił do rodzinnych Kozienic. Zajął się malarstwem pejzażowym i portretowym. Malował również polichromie – głównie sakralne. Swą pierwszą wystawę indywidualną zorganizował w krakowskim Pałacu Sztuki w 1937 r. W 1938 r. wziął ślub z Wandą Konieczną, nauczycielką kozienickiego gimnazjum.

We wrześniu 1939 r. zgłosił się jako ochotnik do Wojskowej Komisji Uzupełnień w Lublinie i zgodnie z rozkazem udał się na wschód. W okolicach Rohatyna dostał się do niewoli sowieckiej. Najpierw trafił do obozu zagłady w Kozielsku, następnie od stycznia 1940 r. przebywał w obozie w Pawliszczew-Borze, a od lipca tegoż roku w Gruzowcu. Kiedy w 1941 r. wybuchła wojna niemiecko-radziecka, trafił do Armii Polskiej gen. Andersa. Przeszedł z nią przez kraje Bliskiego Wschodu. Cały czas malował i wystawał.

wiał swe prace, min. w Bagdadzie, Tel-Awiiwie, Jerozolimie, Bejrucie, Damaszku i Kairze. Wkrótce po wcieleniu do Armii, jeszcze na terenie ZSRR, przydzielony został do polowej drukarni wydającej tygodnik „Orzeł Biały”. Na początku 1944 r. w szeregach Drugiego Korpusu Polskiego dotarł do Włoch. Przeniesiono go wówczas do sekcji graficznej Oddziału Oświaty w Neapolu, a następnie do rzymskiej komórki wojskowej zajmującej się szerzeniem kultury wśród żołnierzy pod nazwą "Dobrobyt Żołnierza". W Rzymie w 1945 r. wziął udział w pracach założycielskich międzynarodowego stowarzyszenia artystów "Circolo Artistico Internazionale" ("Art-Club"), liczącego 56 członków, w tym kilkunastu Polaków. Do 1946 r. polscy artyści uczestniczyli w dziewięciu wystawach "Art-Clubu". Za działalność artystyczną Stanisław Westwalewicz odznaczony został włoskim medalem "La Croce al Merito di Guerra".

Po wojnie przebywał w Wielkiej Brytanii. W czerwcu 1947 r. powrócił do Polski i zamieszkał w Pionkach koło Radomia. Przez rok pracował jako nauczyciel rysunku w tamtejszym Liceum Ogólnokształcącym. Prowadził też wykłady z techniki reklamy na kursach handlowych. W 1951 r. osiedlił się w Pilźnie – mieście rodzinnym żony. W 1962 r. przeniósł się na stałe do nowo wybudowanego domu przy ul. Zieli 14 w Tarnowie. W tym samym roku został członkiem Zarządu Oddziału Związku Artystów Plastyków w Tarnowie, a w 1974 r. jego prezesem (funkcję tę pełnił przez dwie kadencje). Należał do krakowskiego Klubu Akwarelistów i Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

Stanisław Westwalewicz był artystą niezwykle płodnym. Wykonał wiele polichromii w kościołach i kaplicach, kilkanaście według własnych projektów, m.in. w Denkowie k. Skarżyska, w Stryśzawie k. Suchej, w Wierzbicy, Oleśnie, Żyrakowie, Przecławiu, Borowej k. Dębicy, w Zaborowie k. Brzeska. W swoim długim i intensywnym życiu stworzył kilka tysięcy rysunków, grafik i obrazów malowanych różnymi technikami (olej, akwarela, pastel, tempera), które pokazywał na wystawach indywidualnych i zbiorowych, krajowych i zagranicznych (m.in. we Włoszech, USA, Niemczech, Słowacji, Austrii, na Węgrzech). Są to głównie martwe natury i pejzaże z okolic Radomia, Koźienic, Pilzna i Tarnowa. Namalował kilka obrazów ołtarzowych, m.in. bł. Marię Teresę Ledóchowską do kościoła w Lipnicy Murowanej, św.

Archaniola Gabriela do kościoła przy ul. Gumniskiej w Tarnowie, św. Łukasza do kaplicy szpitalnej w Tarnowie przy ul. Lwowskiej. Zrobił też kilka projektów witraży. "Sztuka była dla niego pasją, filozofią i celem życia" – powiedział syn artysty Andrzej. Za swą twórczość otrzymał wiele odznaczeń, nagród i wyróżnień, zarówno w kraju jak i za granicą, m.in. nagrodę Ministra Kultury i Sztuki za osiągnięcia w upowszechnianiu kultury (1992) i Złotą Odznakę Związku Polskich Artystów Plastyków (1996).

W ostatnich latach życia wziął udział w kilku dużych wystawach retrospektywnych: w 1992 r. pokazał 130 prac w Instytucie Polskim w Wiedniu, w 1993 r. zorganizował wystawę jubileuszową w 60-lecie pracy artystycznej w Galerii Sztuki Współczesnej w Tarnowie i w Pałacu Sztuki w Krakowie, a w 1996 r. Muzeum Regionalne w Kozienicach przez pół roku eksponowało wystawę "Stanisław Westwalewicz rodem z Kozienic".

Stanisław Westwalewicz zmarł 15 maja 1997 r. w wieku 91 lat. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 17 maja w kościele p.w. Matki Bożej Szkaplerznej i św. Archaniola Gabriela w Tarnowie pod przewodnictwem ks. Zdzisława Peszkowskiego – kapelana rodzin katyńskich. Ciało artysty zostało pochowane na Cmentarzu Komunalnym w Tarnowie – Krzyżu.

Stanisław Westwalewicz stał się bohaterem kilku filmów i programów telewizyjnych zrealizowanych przez Lucynę Smolińską i Mieczysława Srokę. Są to: „W jednym życiu... opowieść o Stanisławie Westwalewiczu” (1996, TVP Pr. I), „Jubileusz Stanisława Westwalewicza. Wystawa w Kozienicach” (1996, TV Polonia, „Skarbiec”), „Polichromia w Porębie Radlnej” (1998, TV Polonia, „Skarbiec”), „Od Kozielska do Rzymu” (2001, TV Polonia, „Skarbiec”), „Sztuka sakralna Stanisława i Andrzeja Westwalewiczów” (2001, TV Polonia, „Skarbiec”).

W 1998 r., staraniem syna Andrzeja, utworzono Dom Pamięci Stanisława Westwalewicza w pracowni artysty przy ul. Ziai 14, nad którym patronat objął Związek Polskich Artystów Plastyków okręgu krakowskiego oraz Muzeum Regionalne w Kozienicach. W czerwcu 2000 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej zorganizowano wystawę "Patroni tarnowskich ulic", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Stanisława Westwalewicza. W maju 2001 r. podczas otwarcia wystawy w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Tarnowie „Stanisław Westwalewicz – od Kozielska do Rzy-

mu” ks. Zdzisław Peszkowski dokonał poświęcenia tablicy pamiątkowej (ufundowanej przez ASP w Krakowie z inicjatywy prof. uczelni Bolesława Oleszki, wg projektu Bartłomieja Bałuta), która następnie zawisła na Domu Pamięci. Tego samego roku w październiku, również w bibliotece, odbył się wernisaż wystawy prezentującej religijny wątek twórczości artysty i jego syna, zatytułowanej „Ten sam duch, różne sposoby działania. Twórczość sakralna Stanisława i Andrzeja Westwalewiczów”. W czerwcu 2002 r. Gimnazjum nr 8 w Tarnowie otrzymało imię Stanisława Westwalewicza.

E. S.

Dzięki inicjatywie radnego Tadeusza Trzosa Rada Miasta Tarnowa uchwałą nr XLI/373/97 z dnia 10.07.1997 r. zmieniła nazwę dawnej ulicy Bałuta w dzielnicy Zabłocie, nadając jej imię Stanisława Westwalewicza.

BIBLIOGRAFIA:

1. Alberska R.: *Stanisław Westwalewicz malarz tarnowski*. Kraków 1993 (maszynopis)
2. Lis R.: *Malarz z Katynia*. „Temi” 1989 nr 49 s. 8
3. Lis R.: *Nestor*. „Tarniny” 1994 nr 9 s. 6-7
4. Lis R.: *Odłożona paleta*. „Tarniny” 1997 nr 6 s. 6-7
5. Mika M.: *Stanisław Westwalewicz (1906-1997)*. Tarnowski artysta. Tarnów 1998
6. Potępa S.: *50 lat ZPAP w Tarnowie*. Tarnów 1998 s. 73
7. Sawczyk B.: *Stanisław Westwalewicz : od Kozielska do Rzymu : wystawa w 4 rocznicę śmierci*. Tarnów 2001
8. Severini G.: *Katalog wystawy obrazów polskich malarzy żołnierzy*. Rzym 1944
9. Suda M.: *Portrecista natury*. W: *Samorząd terytorialny województwa tarnowskiego (czerwiec 1994-grudzień 1995)*. Tarnów [1997] okł. s. 2
10. Trybowski I.: *Stanisław Westwalewicz. 60 lat pracy twórczej*. „Tarniny” 1993 nr 2 s. 18

WINCENTY WITOS

1874 – 1945

PRZYWÓDCA RUCHU LUDOWEGO POLITYK TRZYKROTNY PREMIER II RP PUBLICYSTA

Wincenty Witos urodził się 21 stycznia 1874 r. w Dwudniakach (przysiółek Wierzchosławic) w ubogiej rodzinie chłopskiej jako syn Wojciecha i Katarzyny z domu Sroka. Ukończył jedynie czteroklasową szkołę ludową, a rozległą wiedzę zdobył dzięki samokształceniu. Służbę wojskową odbył w 11 kompanii 57 pułku piechoty w Tarnowie i w 2 puł-

ku piechoty walowej w Krakowie. Po powrocie z wojska ożenił się z Katarzyną z domu Tracz i osiadł na kilku morgach ziemi należących do żony.

Z ruchem ludowym zetknął się za pośrednictwem „Przyjaciela Ludu” – był jego czytelnikiem i stałym korespondentem. Od 1895 r. należał do Stronnictwa Ludowego, które w 1903 r. przyjęło nazwę Polskie Stronnictwo Ludowe. W 1905 r. wszedł w skład Rady Powiatowej w Tarnowie. Trzy lata później został posłem galicyjskiego Sejmu Krajowego we Lwowie. Wtedy też objął stanowisko wójta Wierzchosławic. Obowiązki wójta pełnił sam lub poprzez zastępcę do 1931 r. W 1911 r. uzyskał mandat poselski do austriackiej Rady Państwa. W 1914 r. został wiceprezesem, a w 1918 r. prezesem PSL-„Piast” (utworzone po rozłamie w Polskim Stronnictwie Ludowym). Funkcję tę sprawował do momentu zjednoczenia ruchu ludowego i powstania Stronnictwa Ludowego w 1931 r.

Pod koniec października 1918 r. stanął na czele Polskiej Komisji Likwidacyjnej, będącej namiastką rządu w Małopolsce. Od listopada do grudnia 1918 r. był ministrem bez teki w rządzie Jędrzeja Moraczewskiego. W roku następnym został posłem okręgu tarnowskiego w Sejmie Ustawodaw-

czym. W latach 1922-1933 jeszcze trzykrotnie zdobywał mandat poselski do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Dnia 24 lipca 1920 r. objął stanowisko premiera Rządu Obrony Narodowej i jako premier wszedł w skład powołanej do życia na czas wojny polsko-bolszewickiej Rady Obrony Państwa. We wrześniu 1921 r. w wyniku słabnącego poparcia poddał rząd do dymisji. W 1923 r. na podstawie układu lanckorońskiego utworzył prawicowy rząd koalicji Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej i PSL „Piaś”, tzw. „Chjeno-Piaś”. Krótkotrwałe rządy tego gabinetu (od 28 maja do 15 grudnia) zbiegły się w czasie z kryzysem gospodarczym kraju, strajkami i zamieszkami. W 1926 r. ponownie sformułował koalicyjny rząd obalony po kilku dniach przez przewrót majowy Józefa Piłsudskiego. Po wydarzeniach tych na krótko wycofał się z życia politycznego.

We wrześniu 1930 r. Witos, jako jeden z twórców Centrolewu (rządowej opozycji sejmowej), został aresztowany i osadzony w Brześciu nad Bugiem. Po dwóch miesiącach opuścił więzienie za kaucją i włączył się w działalność na rzecz zjednoczenia ruchu ludowego. W 1933 r. w wyniku procesu brzeskiego otrzymał wyrok skazujący go na półtora roku więzienia. By uniknąć kary wyemigrował do Czechosłowacji, ale nadal formalnie pozostawał członkiem władz Stronnictwa Ludowego (w latach: 1931-1935 – przewodniczący Rady Naczelnej, 1935-1939 – prezes Naczelnego Komitetu Wykonawczego). Współpracował z emigracyjnym ugrupowaniem antysanacyjnym Front Morges. Do kraju powrócił w marcu 1939 r. Tuż po wybuchu II wojny światowej aresztowany został przez Niemców, którzy próbowali nakłonić go do utworzenia kolaboracyjnego rządu. Przetrzymywany był w więzieniach w Jarosławiu i Rzeszowie, następnie w Berlinie i Poczdamie. Od 1941 r. do końca okupacji przebywał pod nadzorem gestapo – najpierw w Zakopanem, potem w areszcie domowym w Wierchosławicach. W 1945 r. odrzucił nominację na stanowisko wiceprezydenta Krajowej Rady Narodowej, odmówił też udziału w konferencji moskiewskiej w sprawie utworzenia Rządu Jedności Narodowej. Nie uczestniczył już aktywnie w życiu politycznym kraju, mimo że od sierpnia 1945 r. stał na czele Polskiego Stronnictwa Ludowego (w rzeczywistości Stronnictwem kierował Stanisław Mikołajczyk).

Zmarł 31 października 1945 r. w krakowskim szpitalu oo. Bonifratów. Uroczystości pogrzebowe rozpoczęły się 2 listopada w Krakowie z udziałem

przedstawicieli najwyższych władz świeckich i kościelnych. Następnego dnia kondukt pogrzebowy wyruszył w drogę do Wierzchosławic. Do rodzinnej wsi Witosy dotarł 6 listopada. Na pogrzeb, w którym udział wzięło około 100 tysięcy osób, przybyły delegacje rządowe, polityczne i chłopskie. Nabożeństwo żałobne odprawił wikariusz kapitulny ks. infułat Stanisław Bulanda. Trumnę złożono w kaplicy rodzinnej Witosów na miejscowym cmentarzu.

W 1971 r. w Wierzchosławicach otwarto Muzeum Wincentego Witosy (od 1976 oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie), które w domu rodzinnym byłego premiera gromadzi pamiątki związane z jego życiem i działalnością oraz zbiory dokumentujące historię ruchu ludowego. Od 1973 r. działa Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wincentego Witosy. Imię Witosy przyjął tamtejszy Dom Ludowy i nieistniejący już Uniwersytet Ludowy. W Tarnowie w 1985 r. w bazylice katedralnej odsłonięto pomnik Witosy wg projektu Czesława Dźwigaja, a w 1988 r. na Placu Drzewnym wg projektu Józefa Potępy.

W Krakowie w trzydziestą rocznicę śmierci Wincentego Witosy w kościele Mariackim mszę św. w jego intencji odprawił kardynał Karol Wojtyła. W 1996 r. w przedsionku przed kryptą św. Leonarda w katedrze wawelskiej wmurowano tablicę ku czci Wincentego Witosy

E. S.

Rada Miasta Tarnowa uchwałą nr X/52/89 z dn. 29.09.1989 r. zmieniła nazwę dawnej alei Lipowej w Świerczkowie nadając jej imię Wincentego Witosy. Od 1977 r. do 1989 r. imię W. Witosy nosiła ulica Targowa.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bogacz J.: *Polityk w sukmanie*. „*Tem*” 1988 nr 40 s. 4
2. Bujak F.: *O Wincentym Witosie*. Warszawa 1983
3. Hebda J.: *Ostatnia droga Wincentego Witosy*. Warszawa 1995
4. Kupiec J.: *Muzeum Wincentego Witosy w Wierzchosławicach*. W: *Siedemdziesiąt lat Muzeum w Tarnowie*. Tarnów 1997 s. 133-142
5. Lato S.: *Wincenty Witos jako działacz chłopski i polityk*. „*Zeszyty Tarnowskie*” 1974 s. 45-58
6. *O Wincentym Witosie*. Zebrał i oprac. J. Borkowski. Warszawa 1984
7. Przybyszewska M.: *Tarnowski słownik biograficzny*. T. 1. [Tarnów 1991] s. 119-121

8. *Wałęga S.: Jak porwano Wincentego Witos? „Tarnowskie Azoty” 1992 nr 34 s. 5 ; nr 35 s. 5 ; nr 36 s. 5 ; nr 37 s. 5 ; nr 38 s. 5*
9. *Sałkowski J.: Wincenty Witos. Warszawa 1998*
10. *Wierzchosławice. Dzieje wsi i gminy. Pod red. F. Kiryka i Z. Ruty. Kraków 1994*
11. *Wincenty Witos w Tarnowie. Tarnów 1988*
12. *Witos W.: Dzieła wybrane. T. 1-5. Warszawa 1988*
13. *Zakrzewski A.: Wincenty Witos. Warszawa 1985*

WOJNARSCY

JERZY WOJNARSKI

1925 – 1944

**HARCERZ
ŻOŁNIERZ SZARYCH SZEREGÓW
PS. „SZARY”**

Urodził się 28 lutego 1925 r. w Zgierzu jako syn Zbigniewa i Cecylii z Jodłowskich. Uczęszczał do III Gimnazjum w Tarnowie. Po wybuchu II wojny światowej naukę kontynuował na tajnych kompletach. W maju 1944 r. złożył egzamin dojrzałości. Od najmłodszych lat związany był z harcerstwem tarnowskim – już jako dziewięcioletni chłopiec wstąpił do gromady zuchowej, potem do I

Błękitnej Drużyny Harcerzy im. Leopolda Lisa-Kuli. W czasie wojny pod pseudonimem „Szary” działał aktywnie w mościckiej konspiracji harcerskiej: najpierw w Bojowych Szkołach, potem w Grupach Szturmowych. Przeszedł różnego rodzaju szkolenia: z zakresu małego sabotażu, dywersji, wojskowe. Ukończył, trwający od 5 października 1942 r. do 15 października 1943 r., kurs podchorążych piechoty zespołu Szarych Szeregów zorganizowany przez Stefana Kasprzyka ps. „Dzik”. Po złożeniu przysięgi sam prowadził teoretyczne i praktyczne szkolenia wojskowe. W działalność konspiracyjną zaangażował również swoją matkę, która pod pseudonimem „Matka” prowadziła sekcję gospodarczą Szarych Szeregów. Jednocześnie od 1943 r., zmuszony przepisami okupanta, pracował w laboratorium badawczym Państwowej Fabryki Związków Azotowych.

Zginął 18 czerwca 1944 r. w potyczce z Niemcami w Grabinach koło Dębicy. Był pierwszym żołnierzem z tarnowskich Szarych Szeregów poległym w walce zbrojnej. Pochowany w rodzinnym grobie w Pilźnie, 25 listo-

pada 1945 r. ekshumowany dzięki staraniom komitetu obywatelskiego pod przewodnictwem ks. Stanisława Indyka, spoczął na mościckim cmentarzu we wspólnej kwaterze żołnierzy AK z placówki „Monika”. Nazwisko „Szarego” umieszczone zostało na marmurowej płycie Pomnika Ofiar Faszyzmu w Mościcach (wg projektu Jacka Sumary), którego uroczystego odsłonięcia 30 września 1975 r. dokonała Cecylia Wojnarska. Tablice pamiątkowe z nazwiskiem Jerzego znajdują się również w kościele parafialnym w Mościcach (wmurowana we wrześniu 1982), na budynku administracji Zakładów Azotowych (wmurowana w 1985) oraz w kościele XX. Filipinów w Tarnowie (opracowanie historyczne tablicy Dionizy Kwiatkowski, projekt Stanisław Jachym).

W Grabinach – w miejscu śmierci „Szarego” – Cecylia i Zbigniew Wojnarscy wystawili kapliczkę z pamiątkową płytą, wymienioną w 1982 r. przez matkę na tablicę wg projektu Marka Benewiata z podobizną Jerzego, jego oryginalnym krzyżem harcerskim i napisem „Całym życiem służył Bogu i Polsce”. Przy pomniku tym odbywają się uroczystości patriotyczno-religijne.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Jerzego Wojnarskiego.

E. S.

ZBIGNIEW WOJNARSKI

1897 – 1974

**WIĘZIEN OŚWIECIMIA
INŻYNIER CHEMIK
BUDOWNICZY P.F.Z.A
DYREKTOR TECHNICZNY
ZAKŁADÓW AZOTOWYCH**

Urodził się 23 września 1897 r. w Bieździedzy koło Jasła. Był synem Romualda, kierownika Szkoły Powszecznej w Gorlicach i Heleny z domu Biernat. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w gorlickim gimnazjum w 1916 r. podjął studia na Wydziale Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po roku

przeniósł się na Politechnikę Lwowską. W 1918 r. wziął udział w obronie Lwowa (odznaczony Odznaką Orłąt Lwowskich), potem walczył na Śląsku Cieszyńskim (1919) i na froncie ukraińskim (1920). Po wojnie ukończył studia i otrzymał propozycję objęcia asystentury u prof. Ignacego Mościckiego. Sytuacja rodzinna skłoniła go jednak do podjęcia pracy w przemyśle, dlatego też zatrudnił się w Fabryce Barwników w Zgierzu. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Cecylią Jodłowską. W 1925 r. urodził im się syn Jerzy. W tym samym roku rodzina Wojnarskich przeniosła się do Tomaszowa Mazowieckiego, gdzie Zbigniew objął funkcję zastępcy szefa produkcji w Fabryce Materiałów Wybuchowych „Nitrat”. W 1927 r. oddelegowany został do pracy w budującej się Państwowej Fabryce Związków Azotowych w Mościcach pod Tarnowem, w którą związał się już na stałe.

We wrześniu 1939 r. Zbigniew Wojnarski ewakuował się wraz z kierownictwem fabryki na wschód. Po powrocie z ucieczki do Lwowa zgodził się objąć stanowisko kierownika Wydziału Nawozów. Jednak już w styczniu 1940 r. pod pozorem złego stanu zdrowia złożył wypowiedzenie z pracy. Kilka tygodni później z grupą innych mościckich inżynierów został aresztowany

przez gestapo. Pierwsze trzy miesiące po aresztowaniu spędził w więzieniu tarnowskim, potem przebywał w więzieniu w Wiśniczu, wreszcie w czerwcu trafił do Oświęcimia, gdzie otrzymał numer obozowy 1050. Dzięki staraniom żony w kwietniu 1942 r. zwolniono go z obozu. Do końca wojny pozostawał pod stałym nadzorem gestapo.

W pierwszych latach powojennych jako pracownik Zakładów Azotowych uczestniczył w akcji rewindykacji zrabowanych przez okupanta urządzeń fabrycznych. Kilkakrotnie wyjeżdżał za granicę w poszukiwaniu zagrabionej aparatury. Później przez wiele lat pracował na stanowisku dyrektora technicznego Zakładów Azotowych. Za zasługi dla rozwoju polskiego przemysłu chemicznego odznaczony został orderem Polonia Restituta, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem 10-lecia PRL, Odznaką Racionalizatora, Odznaką Zasłużony dla Zakładów Azotowych.

Zbigniew Wojnarski był też aktywnym działaczem społecznym. Przed drugą wojną światową był m.in. członkiem Komitetu Budowy Kościoła w Mościcach, należał do tarnowskiego oddziału Związku Legionistów Polskich, a w latach 70. XX w. był członkiem Komitetu Budowy Pomnika Ofiar Faszyzmu w Tarnowie – Mościcach. Również jego żona Cecylia dała się poznać jako działaczka licznych organizacji. Zaangażowana była m.in. w pracę Towarzystwa św. Wincentego a Paulo, Komitetu Budowy Kościoła w Mościcach, Komitetu Powodziowego z 1934, Koła Przyjaciół Harcerstwa i in.

Zbigniew Wojnarski zmarł 13 października 1974 r., pochowany został na cmentarzu w Mościcach.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Zbigniewa Wojnarskiego.

E. S.

Z inicjatywy p. Marii Żychowskiej Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą nr XIII/85/86 z dnia 27.05.86 r. jednej z ulic w dzielnicy Dąbrówka nadała imię Jerzego i Zbigniewa Wojnarskich.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu*. T. 1. lata 1926-1945. Tarnów 2000
2. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – [kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu] – dalsze dzieje*. T. 2. lata 1945-1980. Tarnów 2002
3. Bogacz J.: Grupa mościcka. „Tarnowskie Echo” 1995 nr 3 s. 1, 6
4. Dyrdoń P.: Orleńta Lwowskie w Tarnowskich Azotach. „Rocznik Tarnowski” 2001/2002 s. 175-186
5. Grygiel W.: *Szlakiem harcerskim i szaro-szeregowym*. Tarnów 1995
6. „Jednodniówka w 50-tą rocznicę śmierci Jerzego Wojnarskiego, Żołnierza Szarych Szeregów z Tarnowa-Mościc” z dn. 18.06.1994 r. Oprac. M. Żychowska
7. Kasprzyk K. W., Zaręba J.: *Pół wieku w służbie polskiej chemii*. Tarnów 1977
8. Łysoń Z.: Partyzanci z „Moniki”. „Tarnowskie Azoty” 1997 nr 44 s. 5
9. Materiały do dziejów ZHP. Archiwum Państwowe w Tarnowie, sygn. ZHP-J, ZHP-E,
10. Sterkowicz C.: *Żołnierze z Szarych Szeregów*. „Tarnowskie Azoty” 1997 nr 25 s. 5
11. Szczeklik J., Wojnarski W.: *Zarys dziejów mieszkańców Pilzna*. [2000]. S. 299-300
12. Żychowska M.: *Harcerstwo mościckie 1934-1939*. Tarnów 1990
13. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie w latach 1910-1975*. Tarnów 1984
14. Żychowska M.: *Żołnierze Szarych Szeregów z Hufca Mościce*. „Temi” 1982 nr 23 s. 5, 8

BP JÓZEF GRZEGORZ WOJTAROWICZ

1791-1875

ORDYNARIUSZ DIECEZJI TARNOWSKIEJ

„/.../ pomyślną okolicznością stało się w roku 1840 objęcie diecezji przez biskupa Józefa Grzegorza Wojtarowicza. Syn chłopa z Szynwaldu, pierwszy w tych stronach od wieków biskup nieherbowy, miał też być pierwszym pasterzem, który nie traktował tej nędznej diecezji jako szczebla w dalszej karierze, ale myślał zostać tu i pracować.”

Stefan Kieniewicz

Józef Grzegorz Wojtarowicz urodził się 10 marca 1791 r. w włościańskiej rodzinie Wawrzyńca i Salomei z domu Kabaj w Szynwaldzie koło Tarnowa. Szkołę podstawową i gimnazjum ukończył w Tarnowie. Podjąwszy decyzję o poświęceniu się stanowi duchownemu rozpoczął studia teologiczne w seminarium generalnym we Lwowie, a następnie, korzystając ze stypendium rządowego, na Uniwersytecie Wiedeńskim.

Święcenia kapłańskie otrzymał 27 sierpnia 1817 r. w Wiedniu z rąk bpa Macieja Steidla i podjął pracę jako wikariusz w Jarosławiu. W dwa lata później został mianowany profesorem teologii moralnej w nowoerygowanej Instytucie Teologicznym w Przemyślu. Przed 1830 r. bp J. A. Potocki powołał go na stanowisko kanclerza konsystorza biskupiego oraz inspektora szkół normalnych w diecezji. Mając zaś na uwadze jego przykładowe „trzeźwe, proste i czyste życie” zamianował go kanonikiem honorowym kapituły przemyskiej (1830). Bp przemyski Michał Korczyński zamianował go prałatem scholastykiem (1835), a cesarz Ferdynand I na wniosek biskupa – prepozytem kapituły (1836), a później wikariuszem generalnym diecezji przemyskiej (1838). Po śmierci bpa

Korszyńskiego (1839) kapituła przemyska wybrała ks. Wojtarowicza administratorem diecezji.

W marcu 1840 r. Kancelaria Nadworna w Wiedniu wypowiedziała się za przeniesieniem z Tarnowa do Przemyśla bpa Franciszka Abgaro Zachariasiewicza oraz wniosowała przeniesienie ks. Józefa Grzegorza Wojtarowicza na biskupstwo tarnowskie, podkreślając jego duże zasługi dla rozwoju szkolnictwa parafialnego w diecezji przemyskiej, jego gorliwość duszpasterską i zaufanie jakim się cieszył w tej diecezji. Podnoszono również, że „w sprawach politycznych nigdy nie doniesiono na niego nic negatywnego”. Ks. Wojtarowicz przyjął konsekrację z rąk bpa Zachariasiewicza 29 listopada 1840 r. Ks. Adam Nowak pisze: *„Rządy jego przypadły na dziesięciolecie największego nasilenia klęsk elementarnych, jakie nawiedziły Galicję, a diecezję tarnowską w szczególności. Były to epidemie, powodzie, nieurodzaj, głód, pożary. Rzeź galicyjska, której główną sceną była diecezja tarnowska i niepokojny rok 1848 Wiosny Ludów stworzyły tło, na którym przyszło działać nowemu biskupowi.”* Lecz już wkrótce pontyfikat bpa Józefa Grzegorza Wojtarowicza w diecezji tarnowskiej miał się okazać najświetniejszym w XIX stuleciu.

W dniu ingresu bp Wojtarowicz ogłosił list pasterski w języku polskim i po łacinie, skierowany do duchowieństwa i wiernych, w którym określił program duszpasterski swoich rządów. Dotyczył on: wychowania młodzieży, zakładania szkół parafialnych, podniesienia i reaktywowania życia wewnętrznego księży i wiernych, walki z pijaństwem, głoszenia prawa miłości.

W celu realizacji tego programu zaczął wprowadzać język polski do Notyfikacji diecezjalnych, wydał szereg zarządzeń w sprawie katechizacji w szkole i w kościele, rozbudował wydatnie szkolnictwo średnie, polecił uczyć wiernych pieśni kościelnych i modlitwy różańcowej, zalecał korzystanie z polskich modlitewników. Rozpoczął wizytacje kanoniczne w diecezji uważając je za ważny środek w podnoszeniu poziomu życia religijnego. Dokonał ważnych zmian administracyjnych powołując siedem nowych dekanatów, usuwał ze stanowisk opieszałych i nieudolnych dziekanów, prawych i gorliwych wspierał. Zwrócił również baczną uwagę na seminarium duchowne jako miejsce formacji przyszłych kapłanów.

Dokonał zmian personalnych, mianując przełożonymi i wykładowcami księży mądrych, pobożnych, moralnie prawych. Upatrując w pijaństwie wszelkiego zła i nędzy powołał do życia Towarzystwo wstrzemięźliwości (1844), które w tym zakresie miało największe osiągnięcia na ziemiach polskich. Dla podniesienia zaś religijności i moralności wśród wiernych diecezji ogłosił biskup misje ludowe (1843).

Ks. Piotr Stach w szkicu biograficznym bpa Wojtarowicza pisze: *„Z wybuchem powstania i rabacji w lutym 1846 roku zaczęła się jego tragedia zakończona rezygnacją z biskupstwa w r. 1850. Po stłumieniu nieudanego powstania szlacheckiego w okolicy Tarnowa i Bochni i po straszliwej rzezi szlachty urządzonej przez chłopstwo wydał biskup W. w dniu 20 lutego odezwę do ludu wiejskiego, w której zachęcił ludność do opamiętania się i spokojnej pracy. Podczas wizytacji biskupiej w tych okolicach, w których najwięcej szalała rzeź i rabacja galicyjska, karmił ich biskup W., co jednak w kołach rządowych brano mu za złe.”* Ks. Bolesław Kumor podkreśla: *„Wobec wypadków lutowych w 1846 r. w diecezji biskup Wojtarowicz zajął bardzo godną postawę”*. Ogłosił wprawdzie nieszczęsne brewe papieża Grzegorza XVI „Inter gravissimas” (27 lutego 1846) nawołujące do posłuszeństwa „dostojnemu panującemu”, ale bez własnego komentarza, a następnie w liście pasterskim potępił sprawców wypadków lutowych (14 marca 1846). Zaraz też rozpoczął misje ludowe wysyłając oo. jezuitów i misjonarzy do najbardziej wzburzonych miejscowości, a z czasem misje objęły całą diecezję (1846 i 1847). W 1848 r. w wyniku amnestii dla więźniów politycznych biskup Wojtarowicz przyjął na powrót aresztowanych kleryków seminarium i zwolnionych z beneficjów kościelnych księży.

Ostatnie dwa lata na biskupstwie tarnowskim stanowiły szczególnie intensywny okres działalności bpa Wojtarowicza na polu społeczno-politycznym i kościelnym. Między innymi: przystąpił do Rady Narodowej we Lwowie (1848), wydał odezwę do duchowieństwa diecezji ze wskazaniem dotyczącym postępowania w sprawach politycznych, jako senior przewodniczył konferencji episkopatu galicyjskiego i wraz z innymi ordynariuszami podpisał memoriał do cesarza Franciszka Józefa I o przywrócenie kościołowi Katolickiemu pełnej wolności (1849), zorganizował diecezjalną akcję pomocy dla powodzian nad Wisłą (1850).

Już w kwietniu 1850 r. władze austriackie wszczęły kroki zmierzające do usunięcia „skompromitowanego politycznie” ordynariusza tarnowskiego. W Wiedniu dokładnie pamiętano jego przewinienia, a więc: nie powiadomienie rządu, mimo złożonej przysięgi lojalności, o nastrojach politycznych panujących wśród części alumnów i profesorów seminarium, o planowanym na luty 1846 r. powstaniu (bp wiedział o tym od listopada 1845), o potępieniu rzezi galicyjskiej, a uchylaniu się od potępienia powstania przeciw Austrii, „samowolnym” usunięciu lojalnego wobec rządu ks. Heera ze stanowiska sektora seminarium, wreszcie łagodne traktowanie alumnów i księży zaangażowanych w wypadki lutowe, a rygorystyczne uczestników rabacji chłopskiej. Orzeczono winę bpa Wojtarowicza, która polegała na jego postawie propolskiej – wrogiej rządowi austriackiemu – w latach 1846 i 1848. Wezwany do Wiednia zapoznał się ze stawianymi mu zarzutami i oświadczeniem, iż „dla dobra diecezji i jej uzdrowienia nie może dalej nią zarządzać.” Otrzymał też polecenie „dobrowolnego” zrzeczenia się biskupstwa tarnowskiego. W wyniku zabiegów politycznych rządu wiedeńskiego w Watykanie w sierpniu 1850 r. biskup ostatecznie zrezygnował ze swojej godności.

Biskup Wojtarowicz początkowo zamieszkał w opactwie cystersów w Mogile pod Krakowem. Od 1857 r. przeniósł się do Krakowa na plebanię w parafii św. Mikołaja, a następnie od 1867 r. przebywał w parafii św. Floriana, gdzie zmarł 31 maja 1875 r. w opinii świętości, przeżywszy 84 lata, w tym 25 lat na wygnaniu. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

Staraniem Jana Leńka, prezesa Komisji Ogrodowej, w tarnowskim Ogrodzie Miejskim zw. Ogiem Strzeleckim, od 1903 r. jedna z parkowych alejek otrzymała nazwę Al. Bpa J. G. Wojtarowicza.

W 1975 r., w stulecie śmierci bpa Józefa Grzegorza Wojtarowicza, ordynariusz diecezji tarnowskiej bp Jerzy Ablewicz ogłosił listem pasterskim przeniesienie doczesnych szczątków Biskupa do krypty w katedrze tarnowskiej. Uroczystości przeniesienia odbyły się 12 grudnia 1975 r. w kościele św. Floriana w Krakowie, gdzie przy trumnie Biskupa odprawiono Mszę świętą koncelebrowaną, wieczorem trumnę pożegnał kardynał Karol Wojtyła, a następnego dnia, 13 grudnia 1975 r., przewieziono ją do Bazyliki Katedralnej w Tarnowie. Po uroczystym nabożeństwie złożono ją w podziemiach katedry.

Na placu przed kościołem parafialnym w Szynwałdzie, z inicjatywy ks. proboszcza Zbigniewa Ryznara, 17 lipca 1994 r. biskup tarnowski Józef Gucwa dokonał poświęcenia figury św. Józefa, wykonanej przez artystę rzeźbiarza Marka Benewiata. Na cokole pomnika umieszczono brązowe popiersie bpa J. G. Wojtarowicza z napisem na marmurowej tablicy: *Ks. Biskupowi Józefowi Grzegorzowi Wojtarowiczowi Ordynariuszowi Tarnowskiemu (1840-1850) Wielkiemu Synowi Szynwałdu w 650 Rocznicę powstania Parafii 1344-1994 Parafianie.*

B. S.

Ulica Bpa J. G. Wojtarowicza istnieje w Tarnowie od 1906 r. w dzielnicy Strusina.

BIBLIOGRAFIA:

1. Ablewicz J.: *Przemówienie... podczas przeniesienia zwłok biskupa J. G. Wojtarowicza.* Currenda 126 (1976) s. 226-230
2. Bp Józef Grzegorz Wojtarowicz (1840 – 1850). W: *Schematyzm diecezji tarnowskiej na rok 1977.* Tarnów 1976
3. Jedynak A.: *Szkolnictwo elementarne w diecezji tarnowskiej za rządów biskupa J. G. Wojtarowicza (1840 – 1850).* Currenda 136 (1986) s. 67-76
4. Jedynak A.: *Z chłopskiej zagrody na biskupią stolicę : biskup Józef Grzegorz Wojtarowicz (1791 – 1875) : ordynariusz tarnowski (1840 – 1850).* Tarnów 1998
5. Kumor B.: *Diecezja tarnowska : dzieje ustroju i organizacji 1786 – 1985.* Kraków 1985 s. 264-272
6. Kumor B.: *Nominacja i usunięcie biskupa J. G. Wojtarowicza z Tarnowa (1840 – 1850).* Currenda 136 (1986) s. 60-67
7. Nowak A.: *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786 – 1985. T. 1: Biskupi i kanonicy.* Tarnów 1999 s. 64-68

8. Nowak A.: Z okazji 100-letniej rocznicy śmierci ks. Józefa Grzegorza Wojtarowicza Biskupa Tarnowskiego. *Currenda* 126 (1976) s. 246-251
9. Stach P.: Biskup Józef Wojtarowicz (1840 – 1850). *Currenda* 99 (1949) s. 44-55
10. Stach P.: Misje jezuitów w diecezji tarnowskiej. *Ateneum Kapłańskie* R. 38: 1946 T. 45 nr 250 s. 389-396
11. Wałęga St.: Józef Wojtarowicz : tarnowski biskup – wygnaniec. *Tarniny* 1994/2 s. 22-24

SZCZĘSNY ZAREMBA 1851 – 1923

ARCHITEKT BUDOWNICZY MIEJSKI

Urodził się we wsi Dulowa (woj. małopolskie). Naukę w szkole normalnej rozpoczął w Trzebini, a ukończył w Chrzanowie w 1861 r. i przeniósł się do Krakowa. W latach 1861-1862 uczęszczał do prywatnej szkoły realnej Andrzeja Józefczyka, następnie uczył się w Gimnazjum św. Anny, potem w Wyższej Szkole Realnej, gdzie w 1867 r. zakończył naukę na poziomie średnim z wynikiem celującym.

Wykształcenie zawodowe zdobywał w latach 1868-1871 w Instytucie Technicznym w Krakowie. Służbę wojskową odbył w latach 1871-1872 w 13. Pułku Piechoty, uzyskując stopień porucznika. W czasie służby wojskowej sprawował funkcję miejskiego asystenta w krakowskim Muzeum Techniczno-Przemysłowym. Od 1 grudnia 1872 r. rozpoczął praktykę techniczną w biurze Dyrekcji Inżynierii w Krakowie, po odbyciu której przydzielony został do kierownictwa budowy koszar arcyksięcia Rudolfa (obecnie siedziba Politechniki Krakowskiej przy ul. Warszawskiej). W ciągu czterech lat pracy w biurze Dyrekcji Inżynierii projektował forty, drogi, magazyny. W 1876 r. Wydział Krajowy powierzył Zarembie kierownictwo budowy Szpitala św. Łazarza w Krakowie. Tutaj zetknął się z różnorodną praktyką budownictwem, wykonując wykonując m. in. plany kanalizacji, wodociągów i urządzeń gazowych. W 1880 r. rozpoczął pracę w przedsiębiorstwie budowy kolei Podgórze - Skawina - Oświęcim, w charakterze inżyniera budowy dworców. W czerwcu 1883 r. Zaremba otrzymał koncesję na samodzielnego budowniczego.

Oprócz pracy zawodowej działał także społecznie. Był jednym z członków założycieli Krakowskiego Towarzystwa Technicznego, a 1879 r.

pełnił funkcję sekretarza. Wchodził także w skład redakcji organu wydawniczego Towarzystwa "Czasopisma Technicznego", gdzie zamieszczał swoje prace z dziedziny budownictwa i oświetlenia miast.

Działalność Sz. Zaremby w Tarnowie rozpoczęła się w 1884 r. Tarnowski magistrat dnia 22 grudnia 1883 r. ogłosił w "Gazecie Lwowskiej" konkurs na stanowisko budowniczego miejskiego. Spośród 9 kandydatów wybrano Sz. Zarembę, który w 1884 r. złożył przysięgę i wszedł w skład urzędników Magistratu miasta Tarnowa. Po objęciu stanowiska budowniczego miejskiego, Zaremba stanął przed szeregiem nowych zadań, jakie postawiło przed nim rozwijające się miasto. Pod koniec XIX w. nastąpił w Tarnowie znaczny wzrost liczby mieszkańców, który wymógł konieczność wznoszenia nowych obiektów komunalnych. W mieście brakowało budynków szkolnych, budowli publicznych, urzędzeń komunalnych oraz nowych budynków mieszkalnych.

Zaremba zaprojektował wszystkie szkoły jakie powstały na przełomie XIX i XX w., m.in. budynki: Szkoły Żeńskiej Wydziałowej im. Franciszka Józefa I przy ul. Mickiewicza (obecnie Poczta Główna), Szkoły Ludowej im. K. Brodzińskiego przy ul. Brodzińskiego (obecnie III LO), Szkoły Ludowej im. S. Konarskiego przy ulicy o tej samej nazwie, Szkoły Ludowej im. J. Słowackiego przy ul. Mickiewicza (obecnie II LO). Budowle szkolne Zaremby odznaczały się solidnością, starannym rozplanowaniem i różnorodną stylistyką. Plany szkół zostały wysłane na wystawę higieny szkolnej do Paryża, jako przykłady nowoczesnego budownictwa szkolnego w Galicji. Projektował liczne budynki wojskowe, które powstawały w dzielnicach Strusina i Zawale. Według projektów Sz. Zaremby powstały budynki użyteczności publicznej, niejednokrotnie o ciekawej architekturze, m.in. Zakład Zastawniczy Funduszu Podupadłych Mieszczan przy ul. Krótkiej (obecnie Bank Pekao SA), Ochronka im. św. Stanisława przy ul. Lwowskiej (obecnie przedszkole). Osobny zespół projektów Zaremby stanowią domy rodzinne ówczesnych tarnowskich mieszczan. Na szczególną uwagę zasługują: tzw. Koci Zamek (ul. Batorego), dom M.D. Lisa (ul. Krakowska), dom K. Smolika, kamienica wiceburmistrza S. Stojałowskiego (ul. Krakowska). W l. 1889-1892 Zaremba kierował pracami przy odnowie Ratusza zachowując jego właściwą bryłę, a zmieniając nieznacznie szczegóły zewnętrzne. Wewnątrz dziełem Zaremby

była m. in. dekoracja klatki schodowej oraz poszerzenie na piętrze tzw. izby radzieckiej i przyozdobienie jej stiukowym fryzem.

Zaremba jako typowy prowincjonalny reprezentant swojej epoki w architekturze, nie wypracował własnego stylu. W swych budowlach stosował modne aktualne manieri, których różnorodność świadczy, że dobrze znał współczesne sposoby budownictwa europejskiego. Charakterystyczne dla jego budynków jest licowanie surową cegłą oraz urozmaicone bryły wykusz, wieżyczek i rzeźb figuralnych. Zaremba w projektowaniu do końca pozostał eklektykiem.

Praca budowniczego miejskiego nie ograniczała się tylko do wznoszenia budowli miejskich. Obowiązkiem Zaremby była też kontrola wszystkich przedsięwzięć budowlanych w mieście. Jednym z trudnych problemów była budowa kanalizacji w Tarnowie. Zaremba przejął wszystkie sprawy wodno-kanalizacyjne, prowadził nadzór nad używaniem i budową kanałów w mieście.

Biuro budowniczego miejskiego przez rok znajdowało się w Ratuszu, a następnie do 1889 r. we mieszkaniu inżyniera. W 1889 r. rada miejska oddała Zarembie na kancelarię lokal przy ul. Wałowej 22.

Sz. Zaremba był bardzo solidnym architektem, swojej pracy oddawał cały talent, umiejętności, a także i serce. Dyrektorem budownictwa był jeszcze w 1919 r., wtedy też został mianowany starszym radcą budownictwa. Jedynym odznaczeniem jakie za życia otrzymał Zaremba, był złoty krzyż zasługi z koroną, który w 1895 r. wręczono mu za wykonanie budowy koszar stacjonujących w Tarnowie wojsk austriackich.

Jednym z dodatkowych zajęć Zaremby była praca wykładowcy w tarnowskiej szkole przemysłowej, w 1910 r. wchodził w skład Wydziału Szkolnego Miejsowego, jako delegat c.k. Rady Szkolnej Krajowej. Działal w Towarzystwie Gimnastycznym "Sokół". W 1913 r. został prezesem powstałego w Tarnowie oddziału Polskiego Towarzystwa Politechnicznego. Włączył się też do pracy konspiracyjnej. Gdy w 1914 r. powołano w Tarnowie Powiatowy Komitet Narodowy, który zajął się organizowaniem pomocy dla formujących się Legionów Polskich, wśród zastępców członków był Sz. Zaremba. W. 1918 r. w mieszkaniu Zaremby zawiązał się Komitet Samoobrony, wyłoniono zarząd Komitetu Samoobrony, do którego m.in. wszedł gospodarz.

Zadaniem Komitetu Samoobrony było m. in. przejęcie władzy, pomoc legionistom internowanym na Węgrzech i zbieranie funduszy na cele narodowe.

Szczesny Zaremba zmarł 12 grudnia 1923 r. i pochowany został na Starym Cmentarzu w Tarnowie obok swej żony Romy (zm. 1916). Otwierając obrady Rady miasta Tarnowa w dniu 17 grudnia 1923 r. wiceburmistrz Herman Mütz w gorących słowach wspomniął pamięć zmarłego inż. Szczęsnego Zaremby, długoletniego dyrektora budownictwa miejskiego.

M. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą NR XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. nadała ulicy w dzielnicy Zabłocie imię Szczęsnego Zaremby.

BIBLIOGRAFIA:

1. Potępa S.: *Architektura Tarnowa w latach 1772-1939*. W: *Przewodnik po Tarnowie*. Pod red. S. Potępy. Tarnów 1982 s. 95-102
2. Potępa S.: *Szczesny Zaremba (1851-1923) - budowniczy miejski w Tarnowie*. „Rocznik Tarnowski” 1990 s. 43-54
3. Potępa S.: *Złota era Tarnowa. Architektura i budownictwo w Tarnowie na przełomie XIX i XX wieku*. Tarnów 1998
4. Sypek A.: *Cmentarz Stary w Tarnowie*. *Przewodnik*. T. 2. Tarnów 1984
5. *Tarnów. Dzieje miasta i regionu*. T. 2. Oprac. zbior. pod red. F. Kiryka, Z. Ruty. Tarnów 1983
6. *Wystawa stała w Ratuszu. Dzieje władzy miejskiej Tarnowa. Kultura artystyczna XIII-XVIII w.* Oprac. P. Chrzanowska. Wyd. 2. Tarnów 1979
7. Żychowska M.: *Wyzwolenie Tarnowa w 1918 r.* W: *Tarnów. Wielki przewodnik*. [T.] 4. Zawale. Tarnów 1997 s. 239-256

BRACIA ŻMUDOWIE

FRANCISZEK ŻMUDA
1896 – 1942

NAUCZYCIEL
DZIAŁACZ KONSPIRACYJNY
WIĘZIEŃ OŚWIECIMIA

Urodził się 5 września 1896 r. w Tarnowie jako syn Jana i Anny z Czuprynów. Uczęszczał do I Gimnazjum w Tarnowie. W okresie pierwszej wojny światowej służył w armii austriackiej. Na froncie wschodnim dostał się do niewoli rosyjskiej. Następnie pod przybranym nazwiskiem Franciszka Balinskiego wstąpił do korpusu dowodzonego przez gen. Józefa Dowbór-Muśnickiego. W 1922 r. wystąpił z wojska i rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po ukończeniu studiów otrzymał stypendium naukowe i wyjechał do Czech, gdzie pisał pracę doktorską. Jako nauczyciel pracował w gimnazjach w Chorzowie i w Bielsku. Po zajęciu Zaolzia przez Polskę otrzymał nominację na dyrektora niemieckiego gimnazjum w Boguminie – szkoła ta została przez niego spolonizowana.

Po wybuchu drugiej wojny światowej wrócił do Tarnowa i zaangażował się w działalność konspiracyjną. Był jednym z organizatorów tarnowskiej komórki Służby Zwycięstwu Polsce. W listopadzie 1939 r. wraz ze Stanisławem Mrozem objął redakcję nielegalnego „Biuletynu Informacyjnego”. „Biuletyn” ukazywał się trzy razy w miesiącu w okręgach: tarnowskim, dąbrowskim i brzeskim. Lokalem redakcji był dom rodzinny Żmudów przy ul. Krakowskiej. Serwis prasowy przygotowywany był przez Franciszka Żmudę, który sam prowadził nasłuchy radiowe oraz korzystał z pomocy kilku nauczycieli z pobliskich wsi dostarczających mu aktualnych wiadomości radio-

wych. Franciszek Żmuda zajmował się też redagowaniem i drukowaniem ulotek w języku niemieckim przeznaczonych dla żołnierzy Wehrmachtu oraz tajnym nauczaniem.

Aresztowany przez gestapo w październiku 1940 r., osadzony i torturowany w tarnowskim więzieniu, został wywieziony transportem z dnia 5 kwietnia 1941 r. do obozu w Oświęcimiu, gdzie otrzymał numer 11431. Zginął w nocy z 13 na 14 lutego 1942 r. Jego symboliczny grób znajduje się na Starym Cmentarzu w Tarnowie.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Franciszka Żmudy.

E. S.

IGNACY ŻMUDA **1900 – 1942**

DZIAŁACZ KONSPIRACYJNY WIĘZIEN OŚWIECIMIA

Urodził się 11 października 1900 r. w Tarnowie w rodzinie Jana i Anny z Czuprynów. Wziął udział w pierwszej wojnie światowej jako żołnierz Legionów Polskich oraz w wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920. Ukończył Wyższą Szkołę Realną w Tarnowie i wydział rolniczo-leśny Politechniki Lwowskiej. Po studiach pracował w Dyrekcji Lasów Państwowych w Łucku, następnie jako leśniczy w Nadleśnictwie Lubomli na Woły-

niu.

Po wybuchu drugiej wojny światowej powrócił do Tarnowa i włączył się w pracę konspiracyjną, m.in. pomagał bratu Franciszkowi w redagowaniu „Biuletynu Informacyjnego”. Aresztowany w październiku 1940 r. przez tarnowskie gestapo, wywieziony transportem z dnia 5 kwietnia 1941 r. do obozu w Oświęcimiu (otrzymał numer 11436), rozstrzelany został 14 czerwca 1942 r. Jego symboliczny grób znajduje się na Starym Cmentarzu w Tarnowie.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Ignacego Żmudy.

E. S.

JAN ŻMUDA **1912 – 1942**

DZIAŁACZ KONSPIRACYJNY WIĘZIEŃ OŚWIECIMIA

Urodził się 19 grudnia 1912 r. w Tarnowie w rodzinie Jana i Anny z Czuprynów. Po ukończeniu II Gimnazjum w Tarnowie i odbyciu służby wojskowej rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1939 r. wziął udział w kampanii wrześniowej. Po kapitulacji dostał się do niewoli niemieckiej. W drodze do Niemiec uciekł z transportu i przyjechał do rodzinnego miasta. W Tarnowie dołączył do działających w konspiracji braci (m.in. prowadził nasłuchy radiowe oraz pomagał wydawać i kolportować „Biuletyn Informacyjny”). Aresztowany przez tarnowskie gestapo w październiku 1940 r., wywieziony transportem z dnia 5 kwietnia 1941 r. do obozu w Oświęcimiu (otrzymał numer 11435), rozstrzelany został 14 czerwca 1942 r. Jego symboliczny grób znajduje się na Starym Cmentarzu w Tarnowie.

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Jana Żmudy.

E. S.

JÓZEF ŻMUDA 1903 – 1941

DZIAŁACZ KONSPIRACYJNY

Urodził się 18 lutego 1903 r. w Tarnowie w rodzinie Jana i Anny z Czuprynów. Po ukończeniu szkoły powszechnej i niższych klas szkoły realnej pracował jako ślusarz w warsztatach kolejowych w Tarnowie. W okresie okupacji hitlerowskiej działał w konspiracji. Zajmował się m.in. kolportażem „Biuletynu Informacyjnego” w warsztatach kolejowych w Tarnowie.

Aresztowany przez gestapo w październiku 1940 r. i osadzony w tarnowskim więzieniu przy ul. Urszulańskiej 18, został zamordowany w czasie śledztwa 3 lutego 1941 r. Pochowany w rodzinnym grobowcu na Starym Cmentarzu w Tarnowie. Śmierć Józefa upamiętniona została na tablicy w kościele XX. Filipinów w Tarnowie poświęconej żołnierzom konspiracji tarnowskiej zamordowanym przez gestapo i w obozach koncentracyjnych w latach 1939-1945 (opracowanie historyczne tablicy Dionizy Kwiatkowski, projekt Stanisław Jachym).

W czerwcu 2004 r. z okazji "Dni Tarnowa" w Miejskiej Bibliotece Publicznej otwarto wystawę "Patroni tarnowskich ulic – wojenne losy", na której zaprezentowano m.in. sylwetkę Józefa Żmudy.

E. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie w 1960 r. uchwałą Nr 22/III/60 jednej z ulic w dzielnicy Strusina nadała imię Braci Żmudów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Pietrzykowska A.: *Region tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej*. Kraków 1984
2. *Materiały do dziejów ruchu robotniczego na Ziemi Tarnowskiej*. Pod red. S. Potępy. Tarnów 1982
3. Śp. Żmudowie. „Ciemista Droga. Jednodniówka”. Tarnów 3 maja 1947 r. s. 17-18
4. Żmuda-Nowakowska Z.: [Biogramy Franciszka, Ignacego i Jana Żmudów]. Maszynopis.

SPIS TREŚCI

OKULICKI Leopold.....	5
OSTROGSCY.....	10
Konstanty Wasyl.....	13
Aleksander.....	16
Janusz.....	17
PADEREWSKI Ignacy Jan.....	21
PETŐFI Sándor.....	26
PĘDRACKI Józef Kalasanty.....	29
PIOTROWSKI Rufin.....	33
PRZYBYŁKIEWICZ Ignacy.....	36
REISING Antoni.....	43
REYMONT Władysław Stanisław.....	47
ROGOYSKI Jan Witold.....	50
SAKOWIE (Bracia)	
Edward.....	53
Leon.....	55
Roman.....	57
Stanisław.....	59
SIMCHE Zdzisław Alfred.....	62
SPYTEK z Melsztyna.....	66
STANISZ Kleofas (Kleofat).....	69

STAROWOLSKI Szymon Ks.....	71
STUDNIARSKI Jan.....	76
SUCHARSKI Henryk.....	80
SZCZEPANIK Jan.....	83
SZUJSKI Józef Jerzy Karol.....	88
SZUSZKIEWICZ Józef.....	92
TARNOWSCY	95
TARNOWSKI Jan Hetman.....	98
TENEROWICZ Mieczysław.....	102
VETULANI DE NISAU Maria.....	104
WESTWALEWICZ Stanisław.....	106
WITOS Wincenty.....	110
WOJNARSCY	
Jerzy.....	114
Zbigniew.....	116
WOJTAROWICZ Józef Grzegorz Bp.....	119
ZAREMBA Szczęśny.....	125
ŻMUDOWIE (Bracia)	
Franciszek.....	129
Ignacy.....	131
Jan.....	132
Józef.....	133